

TALLINNA HARAKA LASTEAIA
ÕPPEKAVA

Sisukord

Haraka Lasteaia liik ja eripära.....	3
Missioon ja visioon	4
Missioon.....	4
Visioon	4
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid.....	4
Õppe- ja kasvatustegevuse põhimõtted	4
Õpikäsitlus.....	5
Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus	5
Rühma õppe- ja kasvatustegevuse kavandamine	5
Koostöö põhimõtted lastevanematega.....	6
Üldoskused	6
Mänguoskused.....	6
Erinevate õppe- ja kasvatustalade lõimimine mängu kaudu	9
Tunnetus- ja õpioskused.....	9
Sotsiaalsed ja enesekohased oskused	11
Üldoskused vanuseti.....	13
Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad, eesmärgid ja sisu	19
Valdkond „Mina ja keskkond”	19
Valdkonna „Mina ja keskkond” õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid.....	20
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Mina ja keskkond“	27
Valdkond „Keel ja kõne”	33
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Keel ja kõne“	33
Valdkonna „Keel ja kõne“ sisu	34
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Keel ja kõne“ vanuseti.....	52
Valdkond „Eesti keel kui teine keel”	56
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Eesti keel kui teine keel“	57
Valdkonna „Eesti keel kui teine keel“ sisu	57
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Eesti keel kui teine keel”	58
Valdkond „Matemaatika”	59
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Matemaatika“	59
Valdkonna „Matemaatika“ sisu.....	60
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Matemaatika“	62
Valdkond „Kunst”	64
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Kunst“	64
Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus	64
Valdkonna „Kunst“ sisu	65
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Kunst“	66
Valdkond „Muusikaõpetus“	68
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Muusika“	69
Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus:	69
Valdkonna „Muusikaõpetus“ sisu	69
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Muusikaõpetus”	73
Liikumine	75
Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Liikumine“	75
Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus	75
Valdkonna „Liikumine“ sisu	75
Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Liikumine“	78
Erivajadustega lapse arengu toetamise põhimõtted ja korraldus	81

Lapse arengu analüüsimise ja hindamise põhimõtted ning korraldus	82
11. Õppekava uuendamise ja täiendamise kord	83

Haraka Lasteaia liik ja eripära

Lasteaed avati selles majas 12. juunil 1962, mil ta kandis nimetust Tallinna 81. Lastepäevakodu. Esimesed kaks aastat töötas venekeelsena, alates 1965. a. on lasteaia õppekeeleks eesti keel. 1999. a. novembris kinnitati asutuse ametlikuks nimeks Tallinna Haraka Lasteaed. Haraka Lasteaed asub Kristiine linnaosas rahulikus ja rohelises eramajade piirkonnas. Lasteaial on korrastatud ja turvaline mitme mänguväljaku, laululava ja uue asfaldiga õueala. Lasteaiale on hea ligipääs rongiga, trammiga (Tondi), bussiga (Västriku). 2007 aasta kevadel korraldati rühmadele nimekonkurss ja alates sama aasta septembrist on rühmadel toredad säravad nimed.

"Nagu teame, armastavad harakad üle kõige kullakarvalisi, läikivaid, säravaid ja värvilisi asju. Enamgi veel, nad peavad säärast kraami nii väärtuslikuks, et kannavad seda kokku oma pessa ja hoiavad hoolega. Meie suurim varandus on meie lapsed ja Haraka lasteaed on nad justkui oma pessa hoiule võtnud. Seega kirjeldavad rühmade nimetused piltlikult, milliste aaretega meie laste näol tegemist on." (*Nimekonkursi võitja, lapsevanem A. Lemmik*).

Lasteaias on neli rühma: kolm aia- ja üks sõimerühm.

Vanuseliselt jaotuvad lapsed rühmadesse järgmiselt:

- sõimerühm Kullatükid 1a. 8k. – 3 a.
- noorem rühm Särasilmad 3 - 4 a.
- keskmine rühm Siiruviirod 5 – 6 a
- vanem rühm Sillerdajad 6 - 7 a.

Detsembris 2008 astus Haraka Lasteaed Tervist Edendavate lasteaedade võrgustiku liikmeks.

Traditsioonilised üritused, mis toetavad õppekava eesmärkide täitmist

Kuu	Üritus	Läbiviijad
September	Teadmistepäeva tähistamine Sügisene spordipäev (Sillerdajad) Sügisene väljasõit	Muusikaõp., rühmaõpetajad Kristiine LOV Rühmaõp., juhataja
Oktoober	Leivanädal Liiklusnädal Sügispidu Mängude nädal (koolivaheajal)	Rühmaõpetajad Rühmaõpetajad Rühmaõp., muusikaõp. Rühmaõpetajad
November	Isadepäeva peod Kadrikarneval Advendiaja tähistamine	Muusikaõp., rühmaõp. Muusikaõp., rühmaõp. Muusikaõp., rühmaõp.
Detsember	Jõulupeod Jõululaat	Muusikaõp., rühmaõp. Kõik õpetajad
Jaanuar	Talvetrall (Sillerdajad) Tervisenädal. Lasteaia talispordipäev	Kristiine LOV Liikumisõp., rühmaõp.
Veebruar	Vastlatrall, väljasõit Sõbrapäev	Liikumisõp., rühmaõp. Rühmaõpetajad

	Vabariigi aastapäeva aktus	Muusikaõp., rühmaõp.
Märts	Lasteaedade luulekonkurss „Emakeelel ilus kõla“ Emakeelepäev Teatrinädal. Lasteaia teatريفestival Teatريفestival Kanutiaia Kann (Sillerdajad)	Rühmaõpetajad Rühmaõpetajad Rühmaõp. , muusikaõp. Muusikaõp., rühmaõp.
Aprill	Yeti joonistusvõistlus Kevadpidu Laste tööde näitus Lahtiste uste päev Südamenädal Tantsupäev (Sillerdajad) Lauluvõistlus „Kevadsiller“	Kristiine LOV Muusikaõp., rühmaõp. Rühmaõpetajad Juhataja Rühmaõpetajad Liikumisõp., Kristiine LOV Muusikaõp. Kristiine LOV
Mai	Emadepäeva peod Väljasõit loodusesse Maisimman (Sillerdajad) Lõpupidu (kooliminejatel)	Muusikaõp., rühmaõp. Juhataja, rühmaõp. Kristiine LOV Muusikaõp., rühmaõp.
Juuni	Lasteaia sünnipäev	Muusikaõp., rühmaõp., juhataja

Missioon ja visioon

Missioon

Haraka Lasteaia missiooniks on toetada perekonda lapse kasvamisel ja arenemisel.

Visioon

Meie ideaaliks on, et Haraka Lasteaia turvalisest pesast sirgub terve, asjalik ja rõõmsameelne laps, kes on teadlik oma väärtustest.

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid

Õppe- ja kasvatustegevus üldeesmärk on lapse mitmekülgne ja järjepidev areng kodu ja lasteasutuse koostöös. Õppe- ja kasvatustegevus toetab lapse kehalist, vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut, mille tulemusel kujuneb lapsel terviklik ja positiivne minapilt, ümbritseva keskkonna mõistmine, eetiline käitumine ning algatusvõime, esmased tööharjumused, kehaline aktiivsus ja arusaam tervise hoidmise tähtsusest ning arenevad mängu-, õpi-, sotsiaalsed ja enesekohased oskused.

Õppe- ja kasvatustegevuse põhimõtted

Õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimise põhimõteteks meie lasteaias on:

1. lapse individuaalsuse ja arengupotentsiaaliga arvestamine;
2. lapse tervise hoidmine ja edendamine ning liikumisvajaduse rahuldamine;
3. lapse loovuse toetamine;

4. mängu kaudu õppimine;
5. humaansete ja demokraatlike suhete väärtustamine;
6. lapse arengut ja sotsialiseerimist soodustava keskkonna loomine;
7. lapsele turvatunde ja eduelamuse tagamine;
8. üldõpetusliku tööviisi rakendamine;
9. kodu ja lasteasutuse koostöö
10. eesti kultuuritraditsioonide väärtustamine ning teiste kultuuride eripäraga arvestamine.

Õpikäsitus

Laps õpib matkimise, vaatlemise, uurimise, katsetamise, suhtlemise, mängu ning harjutamise kaudu.

Õppe ja kasvatustegevuste kavandamisel ja läbiviimisel arvestatakse laste eripära: võimeid, keelelist ja kultuurilist tausta, vanust, sugu, tervise seisundit. Pedagoogid on laste arengu suunajad ja arengut toetava keskkonna loojad.

Laps on õppe- ja kasvatustegevuses aktiivne osaleja ning tunneb rõõmu tegutsemisest. Last kaasatakse tegevuste kavandamisse, suunatakse tegema valikuid ning tehtut analüüsima.

Õppe- ja kasvatustegevuses luuakse tingimused, et arendada laste suutlikkust:

- kavandada oma tegevust, teha valikuid;
- seostada uusi teadmisi varasemate kogemustega;
- kasutada omandatud teadmisi uutes olukordades ja tegevustes;
- arutleda omandatud teadmiste ja oskuste üle;
- hinnata oma tegevuse tulemuslikkust
- tunda rõõmu enda ja teiste õnnestumistest ning tulla toime ebaõnnestumistega.

Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus

Haraka lasteaias algab õppeaasta **1. septembril ja kestab 31. augustini**.

Õppe- ja kasvatustegevus tugineb rühma päevakavale, mis määrab vastavalt laste eale päevarütmi, kus vahelduvad igapäevatoimingud, laste mäng, vabategevused ning kavandatud õppe- ja kasvatustegevused (vt Lisa 1). Kogu rühma ühised õppetegevused on planeeritud hommikusöögi ja lõunasöögi vahele (sh õuesõppetegevused). Pärastlõunane aeg võimaldab teha tööd väikerühmades või individuaalselt, samuti tegeleda huvitegevustega.

14. aprillist – 14. oktoobrini on lasteaias õueõppe aasta ning suur osa õppetegevustest toimub õuetegevustena.

Rühma õppe- ja kasvatustegevuse kavandamine

Rühma õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel koostavad rühmaõpetajad rühma **aasta tegevuskava**, kus esitatakse vastava vanuserühma kavandatava perioodi eesmärgid, temaatika, valdkondade õppesisu ning lapse arengu eeldatavad tulemused.

Lähem planeerimine toimub nädalaks. Rühma **nädalaplaanis** (vt lisa 1) esitatakse nädala teema, eesmärgid, õppesisu ja tegevused. Rühma õppe- ja kasvatustegevuse kavandamine on paindlik ja võimaldab õpetajal teha vajadusel muudatusi. Suveperioodil – juunis ja augustis - on koos erinevate vanuserühmade lapsed. Sel perioodil planeeritakse õuetegevusi, mängu ja õppekäike ning kinnistakse varemõpitut.

Õppe- ja kasvatustegevus seotakse kodukoha inimeste, looduse ja asutustega. Õppesisu valikul lähtutakse põhimõttest - lähemalt kaugemale, lihtsamalt keerulisemale. Õpitavaga tutvutakse loomulikus keskkonnas. Tegevuskoha valikul arvestatakse õppe- ja kasvatustegevuse eesmäärke, eri valdkondade sisude lõimimist, tegevusteks vajalikke vahendeid ning pedagoogide ja personali kaasamist.

Koostöö põhimõtted lastevanematega

Põhimõtted:

- 1) dialoog – koos mõtlemine, teise poole arvamuse kuulamine, lõpptulemuseni jõudmine;
- 2) kuulamine – teadet vastu võttes väljendatakse huvi ja usalduslikkust;
- 3) austus ja lugupidamine – teise arvamuse ja erinevuse mõistmine;
- 4) avatus suhtlejana – räägitakse mõlema poole ootustest, muredest;
- 5) kofidentsiaalsuse tagamine.

Õpetajad teavitavad regulaarselt lapsevanemat lapse arengust ja õppimisest ning õppe- ja kasvatustegevuse korraldusest. Infot õppe- ja kasvatustegevuse korraldusest vahetatakse suusõnaliselt, stendidel ning lasteaias kodulehel (uudised, pildid jm) www.haraka.edu.ee. Pedagoogid loovad lapsevanemale võimalused saada nõu ja tuge õppe- ja kasvatusküsimustes.

Kord aastas viiakse lapsevanematega läbi arenguestlus, mille käigus antakse vastastikku informatsiooni lapse arengust. Lapsevanemal võimaldatakse osaleda õppe- ja kasvatusprotsessi kavandamises ja läbiviimises: vahetatakse vastastikku huvitavaid mõtteid ja ettepanekuid.

Iga õppeaasta lõpus korraldatakse lastevanemate (ja laste) seas rahulolu-uuring, mille tulemusi analüüsides planeeritakse parendustegevusi.

Meeskond arvestab lapsevanemate soove ja ja suhtleb nendega usalduslikult ja mõistvalt. Hoolitsetakse selle eest, et lapsevanemad tunneksid end lasteaias viibides hästi.

Üldoskused

Üldoskused jaotuvad:

- mänguoskused;
- tunnetus- ja õpioskused;
- sotsiaalsed ja enesekohased oskused;

Üldoskuste kujunemist toetatakse kõigi õppe- ja kasvatustegevuste kaudu, erinevate valdkondade sisusid lõimides.

Mänguoskused

Mäng on eelkoolieas lapse põhitegevus. Mängu käigus omandab ja kinnistab laps uut teavet, uusi oskusi, peegeldab tundeid ja soove, õpib suhtlema, omandab kogemusi ja käitumisreegleid. Mänguoskus on kõigi üldoskuste ning õppe- ja kasvatustegevuse eri valdkondade oskuste ja teadmiste arengu alus.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- tunneb mängust rõõmu ning on suuteline mängule keskenduma;

- rakendab mängudes loovalt oma kogemusi, teadmisi ja muljeid ümbritsevast maailmast;
- algatab erinevaid mänge ja arendab mängu sisu;
- täidab mängudes erinevaid rolle;
- järgib mängureegleid ning oskab tuttavate mängude reegleid teistele selgitada;
- suudab mängu käigus probleeme lahendada ja jõuda mängukaaslastega kokkuleppele;
- tunneb rõõmu võidust ja suudab taluda võistlusmängus;
- kasutab mängus loovalt erinevaid vahendeid.

Mängu tekkeks ja arenguks on vaja teatud tingimusi. Õpetaja loob rühmas mitmekesise mängukeskkonna mänguasjade ja –materjalidega. Rühmaruum on liigendatud nii, et tekiks erinevaid mängukohti. Tähtis on esemeline mängukeskkond: vanuse kasvades avardatakse nii mänguasjade temaatikat kui ka mängumaterjali valikut (looduslik ja jääkmaterjal, karbid, kangad jm).

Õpetaja juhendab ja mängib koos lapsega, nii et mängus säilib lapse iseseisvus, algatusvõime ja valikuvabadus.

Mänguhuvi tekkeks peab lapsel olema teadmisi, kogemusi ja muljeid. Mida rikkalikumad, emotsionaalsemad ja eredamad on vaatlusest saadud muljed ning kogemused, seda soovitus on lapse jaoks mäng, milles ta rahuldab oma tarvet tegutseda ning seda rikkalikum on mängu sisu.

Põhiraskus uute kogemuste saamisel langeb vahetule tutvustamisele – õppekäikudele ja vaatlustele. Õpetaja valmistab õppekäigu hoolikalt ette: ta tutvub ise vaadeldava objektiga ning leiab inimesed, kes suudavad sellest lastele eakohaselt rääkida. Pedagoog plaanib, mida lastele näidatakse ja millest kõneldakse, samas on tähtis, et lapsed saaksid olla aktiivsed. Lapse mänguhuvi tekkes on oluline osa kodusel keskkonnal, seepärast suunab õpetaja lapsi jagama teistega väljaspool lasteaeda saadud kogemusi.

Mänguasjad ja vahendid paigutatakse rühmas nii, et oleks tagatud:

- mänguasjade kättesaadavus ja nende iseseisev tagasiasetamise võimalus;
- üldine kord rühmatoas (luuakse õpetaja kaasabil);
- mänguasjade heaperemehelik kasutamine ja lastepoolne korra säilitamine.

Mängu liigid:

- loovmängud (rollimäng, ehitusmäng, lavastusmäng);
- reeglimängud (õppe-, laua-, liikumis- ja võistlusmängud).

1-2aastase lapse mäng

Rollimäng on põhiliselt matkimismäng. Laps matkib igapäevaolukordi. Põhiline on koosmäng täiskasvanuga. Kõne ja mõtlemise seisukohast on oluline, et laps mängib erineva mängumaterjaliga, mängides nii realistlike kui ka asendusmänguasjadega.

Lavastusmängu eeltööna loeb õpetaja lastele jutte, salmikesi, kooskõlastades erinevaid liigutusi muusika või luuletuse rütmiga.

Ehitusmängus veab laps klotse kastiga autos ühest kohast teise, ehitab lihtsamaid torne. Täiskasvanu õpetab last ühe või teise asjaga mängima.

Õppemängud aitavad paremini mõista ümbritsevat maailma. Täiskasvanuga mängides õpib laps esemeid tundma tajudes neid mitme meelega. Lapsi õhutatakse kõnelema esemetest ja

mänguasjadest, nende omadustest. Mängudes seostatakse õppeülesanded aktiivse liikumise ja tegutsemisega.

3-4aastase lapse mäng

Rollimängus kombineerib laps eri allikatest saadud teadmisi ja muljeid. Laps võtab endale täiskasvanu teatud rolli ja hakkab käituma rollile vastavalt. Lapsel kujuneb huvi teatud mänguteemade vastu. Ta õpib mängima koos kaaslastega kestmalt ja sõbralikumalt. Et laps saaks oma mänguideed ellu viia, peab mängumaterjal olema mitmekesine. Mängumaaailma rikastamisel on tähtsad lapse sotsiaalne maailm, loodus, inimeste tegevus. Samuti lastekirjandus.

Lavastusmängu eeltöona kuulavad lapsed täiskasvanu emotsionaalselt esitatud lühikesi lugusid. Tekstides peaks olema palju kordusi. Lavastusmängu juhendaja on täiskasvanu.

Ehitusmängus on juba mõtestatud süžee. Õpetaja juhendamisel on lapsed võimelised peegeldama mängus muljeid tegelikkusest. Lapse varasemad kogemused ja teadmised kajastuvad mängu kvaliteedis. Last hakkab huvitama töö tulemus. Täiskasvanu huvi, ergutused, kiitused ja tähelepanelikkus tekitavad lapses tahte saavutada vajalik tulemus.

Õppemängus kujunevad lapse tunnetusprotsessid, areneb vaatlusoskus ja oskus täita mängureeglit. Mängu reeglid võivad olla keerulisemad. Jätkatakse lastele erinevate esemete tutvustamist, võrreldakse nende tunnuseid kirjeldatakse, loendatakse ja järjestatakse esemeid.

5-6aastase lapse mäng

Rollimängus oskavad lapsed ühendada eri allikatest saadud kogemusi, teadmisi, muljeid. Lapse mängule on omane suur iseseisvus, ta omandab mängides rollile iseloomuliku käitumise. Enne mängu lepivad lapsed kokku rollides, loovad mängukeskkonna, valivad vahendid. Lapse mängudes ilmub rollisuhtlus. Areneb nii koosmänguoskus kui ka üksinda mängimise oskus. Üha olulisemaks muutub mängus kõne. Lapsel kujuneb konfliktide lahendamise oskus.

Lavastusmängus tahab laps mängida juhtrolle. Lapsed suudavad lavastusmänge mängida ka iseseisvalt. Lavastusmängu korraldamiseks loeb õpetaja ette lavastatava loo. Ühiselt arutatakse läbi tegelaste käitumine, hääletoon, liikumine. Õpetaja ülesandeks on ka tagasihoidlikemaid lapsi mängima innustada, et iga laps saaks end välja elada. Lavastusmäng on eelkõige laste looming.

Ehitusmängus jälgendavad lapsed täpsemalt täiskasvanute ehitustegevust. Ehitusmängu juhendamine seisneb mängukeskkonna loomises ja ehitusmaterjali valikus. Lastele antakse mitmekesine ehitusmaterjal, millest saab ehitada keerulisemaid asju. Õppekäikudel juhitakse tähelepanu hoonetele, sildadele, aedadele, et õpetada märkama üldise kõrval üksikut.

Õppemängus kinnistatakse ja täpsustatakse saadud teadmisi. Lapsed õpivad ise mängu organiseerima ja kestmalt üheskoos mängima. Esikohal on mängureeglite aus täitmine. Õppemängud on keerulisema süžee ja sageli võistluselemendiga. Tähtis on, et õpetaja algatusest saaksid lapsed iseseisvad mängud, mida nad koos meelsasti mängivad.

Erinevate õppe- ja kasvatusvaldkondade lõimimine mängu kaudu

Mängus omandab laps eakaaslastega käitumise ja suhtlemise kogemusi, õpib järgima moraalinõudeid ning omandab teadmisi enda ja ümbritseva kohta. Mäng kannab endas mitme õppevaldkonna ülesandeid ning selleks, et mängida, tuleb selgeks saada konkreetseks mänguks vajaminevad oskused.

Lauamängude mängimine on tihedalt seotud matemaatikaga õppimisega (täringumängud, *Colorama*, kaardimängud). Samuti toetavad lauamängud keele- ja kõneoskuse kujunemist. Laps õpib sõna tähendusi tundma ning esemeid ja nähtusi kirjeldama, detaile märkama ning sarnasusi ja erinevusi kirjeldama (*Alias*, *Memory*, lotod); samas treenib laps oma mälu ja osavust.

Ehitismängudes õpib laps kokku panema üht osa teisega, eristama, võrdlema, kasutama erinevaid töövõtteid ning keskenduma töö järjepidevusele. Ehitismäng on seotud teadmistega ümbritsevast, keele ja kõnega, matemaatikaga, kunsti ja liikumisega.

Lavastusmängudes saavad lapsed ise meisterdada mänguvahendeid, mille käigus areneb lapse kunstilise eneseväljenduse oskus, ta õpib käsitsemata tööriistu. Lavastusmängudes areneb nii keel ja kõne kui käe peenmotoorika. Lavastusmängudes saab põimida liikumist, laule, rütmi- ja pillimänge, samuti piletimüüki jm.

Läbi mängu annab õpetaja lapsele võimaluse omandada koolieelse lasteasutuse õppekava sisu.

Tunnetus- ja õpioskused

Tunnetusoskus – oskus tahtlikult juhtida oma tunnetusprotsesse (taju, tähelepanu, mälu, mõtlemist, emotsioone ja motivatsiooni).

Õpioskus – suutlikkus hankida teavet, omandada teadmisi ja oskusi ning uurida ja katsetada.

Tunnetus- ja õpioskuste arendamine

2aastane laps

- Lapse kuulumistaju ja tähelepanu arendamiseks pöörduda tema poole nimega ja jätkata siis, kui ta kuulamisel otsa vaatab; kasutada heli tekitavaid mänguasju (selgitades, kust helid tulevad); juhtida tähelepanu erinevatele olmedetailidele.
- Lapse kompimismeelt arendavad voolimine ning mängud vee ja liivaga, mille kaudu ta õpib tundma erinevaid materjale, nende kuju, suurust ja mustreid.
- Lapse värviteadlikkuse arendamiseks juhtida tema tähelepanu nt riiete, lelude eri värvustele. Soovitav on alustada ühest värvusest, luua seoseid.
- Mälu arendavad peitusemängud ning väikeste salvide ning lugude lugemine. Sobivad riimisalmid tegevusega.
- Esemete liigitamise ja vaatlusoskuse arendamiseks sobib paarilise leidmise mäng. Üksteise sisse käivate esemete toel saab õppida ruumimõisteid *sees* ja *väljas*.
- Mõtlemisoskuse arendamiseks ergutada last proovima erinevaid lahendusi ja korduvalt katsetama. Laps õpib täiskasvanut jälgides, küsimusi esitades ja täiskasvanu tegevust matkides.
- Lapse mõtlemisoskuse ja kõne ergutamiseks paluda enne tegevust sellest rääkida (mida ta teha kavatseb?).
- Lapse tähelepanu ja püsivuse arendamiseks jälgida tema tähelepanu keset ja püüda tema huviobjekte kommenteerida.
- Lapsega kõneldes kasutada lühikesi lauseid; kasutada rohkesti kordusi.

- Täiskasvanu peab alati olema lapse lähedal, et teda tegevustes toetada ja talle vastata.

3aastane laps

- Lapsele seatakse piisavalt reegleid ja neist peetakse kinni.
- Tunnetusliku tegevuse, uurimise ja uudishimu ergutamiseks: tegevused ja mängud liiva ja veega; vaatlemistegevused; täitmis- ja tühjendamistegevused; seebimullide puhumine.
- Kuulamisoskuse arendamiseks: telefonimäng, helide kuulamine ja kirjeldamine.
- Ajataju arendamiseks selgitada tegevusi päevasündmuste kaupa.
- Mõtlemise arendamiseks: sorteerimismängud, asjade liigitamine.
- Mälu arendamiseks juhiste meeldejätmise enne tegevust või mängud: *mis on kadunud?*
- Väljendusoskuste, kujundliku mõtlemise ning seoste loomise arendamiseks mõtleb laps ise välja jutukese.

4aastane laps

- Mõtlemise arendamiseks sorteerimismängud ja asjade liigitamine.
- Mõistete õppimiseks loo seoseid mõistete ja konkreetsete asjade vahel lapsele tuttavast keskkonnast.
- Mõtlemisvõime arendamiseks ning seoste mõistmiseks näidata lastele seoseid ning loogilisi paare.
- Tähelepanu ja vaatlusoskuse arendamiseks sobivad mitmed harjutused ja mängud: detailide märkamine; sarnasuste leidmine; tähelepanu suunamine.
- Kuulmistähelepanu arendamiseks õpetada last kuulama, eristama erinevaid helisid ja häali.
- Mälu arendab kordamine. Õpetada mõnerealisi kordustega laule või salme.
- Lapse kõne ja väljendusoskuse soodustamiseks: vestelda lapsega kasutades oma kõnes omadussõnu ja mõisteid, ergutada last küsima ja rääkima sellest, mida ta näeb või kuuleb.
- Esitada oma korraldused selgelt ning positiivselt.

5aastane laps

- Mälu ja õpioskuste arendamiseks korrata ning lasta lapsel korrata tegevusi ja mõisteid.
- Püsivuse ja tähelepanu arendamiseks jälgida, et laps oma tegevused lõpule viiks.
- Lapse vaatlusoskuse ja tähelepanu arendamiseks juhtida tema tähelepanu olulistele detailidele.
- Uurimistegevuse soodustamiseks teha lapsega koos praktilisi töid erinevate materjalide ja anumatega.
- Planeerimis- ja mõtlemisoskust soodustab tegevuseks ettevalmistuste tegemine (vajalikud vahendid)
- Põhjuslike seoste ja ajalise järgnevuse mõistmise arendamiseks sobivad järjestusmängud nii esemete kui piltidega (seosed enne ja pärast)
- Tähelepanu ja mõtlemisoskuse arendamiseks pakkuda lapsele liigitus- ja sobitusmänge erinevate omaduste alusel.
- Mõtlemis- ja probleemilahendusoskuste arendamiseks arutleda argisituatsioonide üle ning mängida läbi erinevaid lahendusi.
- Mälu arendamiseks erinevate ülesannete lahendamine: salvide meeldejätmise; riimide ütlemine; piltide või kujundite järjestuse meeldejätmise.

- Kuulmistähelepanu ja kõne arendamiseks küsida loetud jutukeste kohta küsimusi.
- Innustada last oma kogemustest ja soovidest rääkima.
- Kujutlusvõime ja loovuse ergutamiseks sobivad nii reaalsed kui ka tinglikud esemed; fantaasialendu innustavad muinasjutud.

6aastane laps

- Toetada last realistlike eesmärkide püstitamisel ning nende saavutamisel, jälgida alustatu lõpuleviimist.
- Toetada lapse iseseisvat tegutsemist.
- Siduda igapäevased situatsioonid uute teadmistega.
- Rollimängude mängimine lapse mõtlemise ja tunnete korrastamiseks.
- Ühised projektid koostööoskuse ja motivatsiooni arendamiseks (vastutus oma osa eest).

7aastane laps

- Püsivuse ja tähelepanu arendamiseks nõuda järjekindlust, innustada oma tegevused lõpetama.
- Lapse vaatlusoskuse ja tähelepanu arendamiseks juhtida tema tähelepanu olulistele detailidele nii vahetust ümbrusest kui kujuteldavast.
- Planeerimisoskuse ja mõtlemise arendamiseks sobib tegevusteks valmistumine.
- Põhjuslike seoste, probleemide lahendamise ja ajalise järgnevuse mõistmise arendamiseks sobivad arutlused lapse enda käitumise ja tegevuste üle, olukordade ning käitumise põhjendamise. Seeriapiltide kasutamine sündmuste ajalise järgnevuse õpetamiseks.
- Mälu arendamiseks teha mitmesuguseid ülesandeid ja siduda õpitu tema varasemate kogemuste ja teadmistega.
- Kuulmistähelepanu arendamiseks lugeda ette lühikesi jutte ja lasta neid lapsel ümber jutustada.
- Eneseväljendusoskuse ja sõnavara arendamiseks innustada last oma kogemustest, tegevustest ja soovidest rääkima.
- Mõisteid õpetades tuua näiteid vahetust ümbrusest.
- Arvumõiste ja hulga õpetamiseks harjutada lihtsamaid tehteid abivahenditega.

Sotsiaalsed ja enesekohased oskused

Lapse sotsiaalne areng peab tagama ühiskonnas elamiseks vajalike sotsiaalsete oskuste ja pädevuste omandamise. Eelkoolieas on oluline kasvatusülesanne kujundada esmaseid sotsiaalseid oskusi: abistamist, lohutamist ja jagamist. Lapse enesekohaste oskuste areng võimaldab tal eristada ja teadvustada oma võimeid, oskusi ja emotsioone ning juhtida oma käitumist.

Sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste arendamine

2aastane laps

- Eneseteadvustamise arendamiseks mängida pallimänge; rääkida lapse asjadest, kasutades tema nime.

- Lapse iseseisvuse arendamiseks lasta tal uusi ülesandeid proovida. Anda talle väikesi valikuvõimalusi.
- Enesekindluse ja positiivse enesehinnangu arendamiseks vältida lapse kritiseerimist, vajadusel mõista hukka ainult tema käitumine.
- Sotsiaalsete oskuste arendamiseks õpetada lapsi omavahel suhtlema; asju jagama, järgima esmaseid viisakusreegleid.
- Mälu arengu toetamiseks tuletada meelde olukordi või tuttavaid mängukaaslasi.
- Lapse enesekontrolli arendamiseks õpetada teda oma järjekorda ootama.
- Kehtestada kindlad reeglid, mis võimaldavad lapsel õiget käitumist õppida. Rutiin ja korrapära annavad talle kindluse ja turvatunde.
- Vastutustunde arendamiseks anda väikesi ülesandeid: mänguasjade ärapanek, nõude viimine kraanikaussi.

3aastane laps

- Õige sotsiaalse käitumise ergutamiseks kiita last nt kena koosmängu eest ning ebaviisakat käitumist ja agressiivsust laita.
- Laps vajab enesekindluse saavutamiseks turvalisust, tunnustust, rutiini ja reegleid.
- Abistada last ülejõu käivate ülesannete korral.
- Anda nõu, kuidas teiste laste seltsis paremini hakkama saada.
- Õpetada asju jagama.
- Anda lapsele võimalus väikseid asju ise otsustada. Lapse vastutustunde arendamiseks anda talle ülesandeid igapäevatoimetustes.
- Julgustada last kahvliit käsitsema ja kannust jooki valama, vajadusel abistades.

4aastane laps

- Sotsiaalsete oskuste arendamiseks anda lapse käitumisele positiivset tagasisidet.
- Reegleid õpitakse kogemuse kaudu, nt mängudes.
- Lapse enesekindluse suurendamiseks lohutada last ebaõnnestumise korral.
- Kinnistada sobivat käitumist ja eirata sobimatut.
- Õpetada, kuidas lahendada konflikte.
- Enesekontrollioskuste arendamiseks õpetada last ootama, kaaslast kuulama.
- Õppimise ja enesekindluse soodustamiseks vajab laps igapäevastes tegevustes rütmi ja rutiini järgimist.
- Soodustada iseseisvust ja isetegemist.
- Laps õpib käitumismudelite järgi, mida saab ümbritsevast.

5aastane laps

- Julgustada last oma tundeid väljendama.
- Lapse enesehinnangu toetamiseks rõhutada tema tugevaid külgi.
- Anda väikseid kodutöid või kohustusi.
- Innustada last ise suhtlemist algatama.
- Võimaldada lastel suhelda omaealistega.
- Julgustada last välja ütlemas oma arvamuse ja seda põhjendama.
- Õpetada lahendama probleemseid olukordi.
- Soodustada iseseisvust.
- Selgitada ja põhjendada kehtestatud reegleid.
- Juhtida lapse tähelepanu tema tegude tagajärgedele, lasta neid kogeda.

6aastane laps

- Anda lapse heale käitumisele positiivset tagasisidet.
- Leida lapse jaoks tähelepanu ja aega.
- Õpetada ja julgustada oma tundeid sõnastama.
- Püüda probleemseid olukordi lahendada huumoriga.
- Enesehinnangu toetamiseks suunata last mängima omaealistega.
- Toetada laste omavahelist suhtlust ja koostööd.
- Suurendada lapse vastutust tema enese kogemuse kaudu.
- Pidada kinni lubadustest.

7aastane laps

- Harjutada last vahelduva kiitusega, et aidata tal õppida ka ise ennast tunnustama.
- Julgustada last oma tundeid kirjeldama.
- Lapse enesekindluse ja enesekontrolli suurendamiseks lasta tal ise ülesandega toime tulla.
- Õppimise soodustamiseks õhutada uurima ja avastama.
- Suhtlemisoskuse arendamiseks õpetada toime tulema eri situatsioonides.
- Arendada vaatlusoskust, mille kaudu laps mõistab, et samas olukorras võivad inimesed käituda erinevalt.
- Õpetada ohutu käitumise nõudeid nii kodus kui tänaval.

Üldoskused vanuseti

2aastane laps

1. Õpioskusi ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps hangib ümbrusest aktiivselt informatsiooni ja loob selle hankimiseks ise uusi võimalusi;
- 3) laps sobitab erinevaid materjale, objekte ja nendevahelisi suhteid;
- 4) laps keskendub lühiajaliselt ühele tegevusele, silmatorkavale stiimulile või omadusele, sõnalise juhendamise ja suunamise korral on laps püsivam;
- 5) laps tegutseb teistega kõrvuti ja osaleb ühistegevuses vaid vahelduvas vormis;
- 6) laps mängib teiste lastega kõrvuti rollivahetusega lihtsamaid igapäevaelulisi situatioone ja tegevusi kajastavaid mängu;
- 7) laps loob tegevuse kaudu seosed kõnega, sõnad ja objektid saavad lapse jaoks sümboli tähenduse;
- 8) laps avastab seosed keskkonna mõju, oma tegevuse ja selle tagajärje vahel, lihtsamad põhjus-tagajärg suhted, kuuluvuse ja erisuse;
- 9) laps klassifitseerib ühe nähtava omaduse järgi;
- 10) laps omandab uusi seoseid vahetu korduva aktiivse tegutsemise ja käelise tegevuse kaudu;
- 11) laps kasutab omandatud teadmisi, seoseid ja tegevusi samas situatsioonis ja kontekstis, lihtsamaid seoseid kannab üle ja kasutab sarnastes ülesannetes ja situatsioonides.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps suhtleb valdavalt 2-3-sõnaliste lausetega, kasutab ka mitteverbaalseid suhtlusvahendeid;
- 2) laps suhtleb mängus ja igapäevastes tegevustes peamiselt täiskasvanuga

tegevuslik - situatiivses vormis;

- 3) laps osaleb väga lihtsas dialoogis;
- 4) laps räägib sellest, mida ta tajub;
- 5) laps saab aru vahetust situatsioonist lähtuvast kõnest, täidab 3-osalisi korraldusi;
- 6) laps tunneb huvi raamatute vastu, mõistab lihtsaid realistlikke jutukehi, mis seostuvad tema enda kogemustega;
- 7) laps jagab sõnu lihtsamatesse kategooriatesse, saab aru laiemast tähendusega kategooriatest;
- 8) lapse kõne reguleerib täiskasvanu käitumist ja täiskasvanu kõne lapse tegutsemist;
- 9) laps tunneb ära tuttavaid objekte;
- 10) laps lahendab lihtsaid ülesandeid kaemuslik-praktilisel teel.

3. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps väljendab lihtsaid emotsioone, emotsioonid on tugevad ja kiirelt vahelduvad;
- 2) laps reageerib vastavalt situatsioonile ja ümbritsevate inimeste käitumisele;
- 3) laps teadvustab ennast, kasutab osaliselt mina-vormi, proovib ennast maksma panna, oskab keelduda ja "ei" öelda;
- 4) laps üritab aru saada teiste inimeste seisukohtadest, tema tajud on enesekeskseid;
- 5) laps hindab oma oskusi ja suutlikkust tegelikkusest paremaks;
- 6) laps tunneb huvi teiste laste vastu, jälgib neid ja mängib nendega kõrvuti;
- 7) laps toetub võõrastega suhtlemisel ja enesekindluse saavutamisel tuttavale täiskasvanule;
- 8) laps imiteerib täiskasvanute tegevusi, millele saab kinnitust;
- 9) laps teab oma ees- ja perekonnanime, elementaarseid viisakusreegleid, kui neid on talle õpetatud, kasutab neid;
- 10) laps sööb, joob, riietub lahti valdavalt iseseisvalt.

3aastane laps

1. Õpioskusi ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps hangib uusi muljeid ja kogemusi, avastab uusi asju ja põhjuslikke seoseid; laps loob ja säilitab tegevusmotivatsiooni, planeerib ja organiseerib tegevusi täiskasvanu abiga; lapse tegevust suunab ja reguleerib täiskasvanu kõne kaudu;
- 2) laps tegutseb vahetult nii konkreetsete asjadega kui neid kujutavate sümbolitega;
- 3) laps kordab ja jäljendab varasemaid kogemusi ning mälupilte nii konstruktiivses mängus kui lihtsas rollimängus;
- 4) laps mängib mõnda aega koos teistega ja järgib lihtsamaid reegleid;
- 5) laps keskendub tegevusele lühiajaliselt, tema tähelepanu on ebapüsiv;
- 6) laps klassifitseerib ühe või mitme tajutava omaduse või nimetuse järgi;
- 7) lapsel on ettekujutus arvamõistest ja värvuste nimetustest;
- 8) laps leiab võrdluse alusel asjades ühiseid ja erinevaid jooni ning nendevahelisi seoseid;
- 9) lapse ettekujutus oma teadmistest ja oskustest on ebarealistlik;
- 10) laps omandab uusi seoseid, mõisteid ja teadmisi korduva kogemuse, aktiivse tegutsemise ja mudelilt õppimise kaudu; ta vajab tagasisidet oma tegevusele;

11) laps kasutab omandatud teadmisi sarnases situatsioonis ja kontekstis.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps on omandanud kõik keele baasüksused;
- 2) laps suhtleb täiskasvanuga peamiselt kõne vahendusel tegevuslik - situatiivses vormis;
- 3) laps tegutseb kontakti loomise ja säilitamise eesmärgil sihipäraselt;
- 4) laps algatab vestlust erinevate partneritega erinevatel teemadel; tajub, mida teised teavad ja mis on neile uus;
- 5) laps osaleb dialoogis;
- 6) laps teeb lihtsamaid üldistusi nähtavate objektide ja tunnuste alusel;
- 7) laps reguleerib ja planeerib osaliselt oma käitumist ja tegevust iseendale suunatud kõne (egotsentrilise) vahendusel;
- 8) laps täidab lihtsamaid suulisi korraldusi osaliselt ka ilma toetava tajuväljata;
- 9) laps huvitub asjadevahelistest põhjuslikest seostest ja kasutab info hankimiseks keelt nii tajutavate kui väljaspool tajuvälja olevate asjade kohta;
- 10) laps toetub kõneledes mälule kasutades minevikuvorme;
- 11) laps jälgib lihtsaid lugusid ja eristab kogemusele tuginedes realistlikke sündmusi väljamõeldutest;
- 12) laps saab aru lihtsamatest ülekantud tähendustest;
- 13) lapse mõtlemine toetub kaemuslik-praktilisele tegevusele

3. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps saab aru, et erinevatel inimestel võivad olla temast erinevad tunded ja põhiemotsioonid;
- 2) lapsel on osaliselt kujunenud enesetunnetus ja eneseteadvus;
- 4) laps väljendab tugevaid emotsioone, oma mina;
- 5) laps võib karta tundmatuid ja uusi asju;
- 5) laps tahab igapäevastes situatsioonides ise otsustada valikute üle ja üritab neid ka täide viia;
- 6) lapse enesekindlus on kõikuv, selle saavutamiseks vajab ta turvalisust, tunnustust, rutiini ja reegleid;
- 7) laps osaleb ühistegevuses täiskasvanuga, teisi lapsi pigem jälgib, tegutseb nendega kõrvuti;
- 8) laps jagab mõnikord oma asju ka teistega, valdavalt on ta siiski omandihoidja;
- 9) laps loob sõprusuhteid nendega, kellega on tihti koos;
- 10) laps täidab lihtsamaid igapäevaelulisi rutiine;
- 11) laps jälgib lihtsamaid sotsiaalseid reegleid, väljendab igapäevaelulisi rolle ja kogemusi, toetudes eeskujudele

4aastane laps

1. Õpioskusi ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps oskab oma tegevusi osaliselt planeerida ja organiseerida;
- 2) laps tegutseb iseseisvalt otsese juhendamiseta ja autoriteetide toel;
- 3) laps annab keskkonnale emotsionaalseid hinnanguid;
- 4) laps jälgib lihtsaid reegleid;
- 5) laps osaleb ühistegevuses ja teeb koostööd teiste lastega;
- 6) laps konstrueerib, osaleb rolli- ja võistlusmängudes ja loovtegevustes;
- 7) laps suudab tegutsedes osaliselt lähtuda püstitatud eesmärkidest, on püsivam, sihipärasem ja süsteemsem;

- 8) laps keskendub tegutsedes mitmele nähtavale eristavale tunnusele, jaotab oma tähelepanu;
- 9) laps klassifitseerib lihtsamate üldmõistete või mitme tunnuse järgi;
- 10) laps saab aru arvumõistest;
- 11) laps omandab uusi teadmisi praktiliste situatsioonide, kogetud emotsioonide ja kujutluste kaudu;
- 12) laps kasutab omandatud teadmisi uues situatsioonis ja kontekstis.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps väljendub kõnes vabalt, selgelt ja üksikasjalikult, algatab ja lõpetab vestlust, püsib teema juures;
- 2) laps suhtleb täiskasvanuga valdavalt situatsioonivälises-tunnetuslikus vormis ja lastega tegevuslik-situatiivses vormis ühistegevuse käigus;
- 3) laps kohandab oma juttu erinevatele vestluskaaslastele;
- 4) laps planeerib egotsentrilise kõne abil oma tegevust ja lahendab probleeme;
- 5) laps saab aru mõistatustest, lihtsamatest piltlikest võrdlustest;
- 6) laps hangib keele abil uut teavet keerukamate probleemide kohta, tema kõne toetub mälule ja kontekstile;
- 7) laps suudab jaotada tähelepanu teiste kõne ja oma tegevuse vahel;
- 8) laps seostab kõne abil kujutlusi, üldistab;
- 9) laps huvitub trükimärkidest, avastab, et teatud tähele vastab teatud häälik.

3. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps väljendab verbaalselt lihtsamaid emotsioone, oma soove, tahtmisi ja seisukohti, et jõuda kokkuleppele;
- 2) laps püüab vahel teisi abistada ja lohutada, tal on mõningane ettekujutus teiste inimeste tunnetest ja mõtetest;
- 3) laps tahab olla iseseisev, kuid tal pole sageli realistlikku ettekujutust enda suutlikkusest;
- 4) laps väärtustab oma saavutusi, ta vajab oma tegevuse tunnustamist ja täiskasvanu tähelepanu;
- 5) laps saab hakkama eneseteenindamisega – riietub, sööb, joob iseseisvalt, tal on kujunenud tualetiharjumused;
- 6) laps teab oma nime, vanust, sugu, märkab soolisi erinevusi;
- 7) laps osaleb lühiajaliselt ühistegevuses eakaaslastega, kuid eelistab ühte mängukaaslast grupile;
- 8) laps arvestab reegleid autoriteedi juhitud mängudes ja tegevustes;
- 9) laps saab aru ja järgib igapäevases suhtlemises lihtsamaid seltskondliku käitumise reegleid, püüab järgida kodukorra reegleid;
- 10) laps saab aru valetamisest kui taunitavast käitumisest;
- 11) laps seab endale mõningaid eesmärke ja täidab neid;
- 12) laps huvitub võistlusmängudest, tahab olla edukas.

5aastane laps

1. Õpioskusi ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps tegutseb lühiajaliselt iseseisvalt, kuid vajab veel täiskasvanu abi tegutsemiskindluse saavutamisel ja hoidmisel;
- 2) laps reguleerib oma käitumist ja emotsioone täiskasvanu abiga;
- 3) laps tegutseb koos teistega, tema tegutsemismotivatsioonis on olulised eakaaslased;
- 4) laps eksperimenteerib, konstrueerib, katsetab ja uurib erinevaid võimalusi, kasutades nii sümboteid, kujutlusi kui konkreetseid objekte;
- 5) laps osaleb erinevates mänguliikides ja loovtegevustes;

- 6) laps keskendub huvipakkuvale tegevusele mõnikümmend minutit;
- 7) laps oskab vaadelda, märgata detaile, olulisi tunnuseid ja seoseid;
- 8) laps eristab rühmi ja oskab neid võrrelda;
- 9) lapsel on ettekujutus numbritest ja tähtedest kui sümbolitest;
- 10) laps omandab teadmisi kogemuste ja kõne kaudu, tegutseb aktiivselt ja lahendab probleeme;
- 11) laps kasutab teadmiste omandamisel ja kogetu meenutamisel intuiivselt lihtsamaid meeldejätmise viise (mälustrateegiaid);
- 12) laps kasutab omandatud teadmisi igapäevastes situatsioonides, nii uudes kui sarnases kontekstis.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps suhtleb täiskasvanuga kõne vahendusel situatsioonivälises tunnetuslikus vormis ja eakaaslastega tegevuslik-situatiivses vormis;
- 2) laps arvestab erinevaid partnereid vestlusesse lülitumisel ja keelevahendite valimisel;
- 3) laps väljendub laiendatud liht- või liitlausetega;
- 4) laps hakkab kasutama sisekõnet tegevuse planeerimisel ja reguleerimisel;
- 5) laps kasutab keelt oma käitumise reguleerimiseks enam aktiveerivas kui pidurdavas rollis;
- 6) laps teeb analoogiale tuginedes järeldusi mõnede üldiste omandatud printsiipide põhjal;
- 7) laps räägib asjadest, mis pole kohal, mis toimusid minevikus või toimuvad tulevikus, fantaseerib;
- 8) laps saab aru lihtsamate mõistete kuuluvusest, alluvusest ja üldistusastmest, oskab võrrelda;
- 9) laps lahendab keele abil ülesandeid, probleeme ja jõuab kokkuleppele;
- 10) laps mõtleb meenutades, tema mõtlemine on nii kaemuslik-praktiline kui kaemuslik-kujundiline.

3. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps hakkab mõistma teiste inimeste tundeid ja mõtteid;
- 2) laps väljendab oma emotsioone ja räägib nendest;
- 3) laps suhtleb ja tegutseb enamasti iseseisvalt, orienteerub oma suutlikkuses;
- 4) laps suudab kuigivõrd vastutada oma tegevuse eest;
- 5) laps on tundlik teiste hinnangute suhtes, need mõjutavad tema enesehinnangut;
- 6) laps imiteerib täiskasvanu tegevusi ja rolle, kasutades sotsiaalset keelt ja maneere;
- 7) laps eelistab soole vastavaid mängu;
- 8) laps naudib gruppi kuuluvust ja eakaaslaste seltsi, on kooperatiivne ja teeb eesmärgi saavutamiseks koostööd, jagab ja vahetab;
- 9) laps aktsepteerib reegleid, kogemusi ja muutusi; jälgib reeglite täitmist teiste poolt; arusaamatuste lahendamiseks;
- 10) laps oskab avalikus kohas sobivalt käituda, ta teab, mida tohib, mida mitte.

6aastane laps

1. Õpi- ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps planeerib oma igapäevaseid tegevusi, seab eesmärgi, üritab viia alustatud tegevused lõpuni;
- 2) laps innustub uuest, vajab abi tegevuste lõpetamisel;
- 3) laps järgib reegleid ühistevuses teiste lastega;
- 4) laps osaleb aktiivselt praktilistes tegevustes, käelistes ja loovtegevustes, praktilises tegevuses;
- 5) laps saab aru asjadevahelistest suhetest, omadustest, ajalisest-ruumilisest järjestusest;
- 6) laps suudab keskenduda tegevusele vähemalt 20–30 minutiks;

- 7) laps kasutab uute teadmiste omandamisel meeldejätmise strateegiaid juhuslikult, kuid teadvustab kordamise vajadust;
- 8) laps kasutab teadmisi igapäevastes situatsioonides nii uudes kui sarnases kontekstis.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps suhtleb täiskasvanuga kõne vahendusel osaliselt situatsioonivälises isikulises suhtlusvormis, teiste lastega aga endiselt tegevuslik - situatiivses vormis;
- 2) lapse dialoog on suunatud rohkem iseendale;
- 3) laps kasutab sidusat kontekstikõnet;
- 4) laps selgitab teistele reegleid;
- 5) laps kasutab sisekõnet kujutluste loomisel ja tegevuse planeerimisel;
- 6) laps kasutab kõnet informeerimisel, tunnetustegevuses ja uute teadmiste omandamisel.

3. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps tajub ja mõistab teiste inimeste emotsioone ja seisukohti, arvestab neid käitumises ja vestluses;
- 2) laps püstitab endale eesmärgid ja üritab neid ellu viia;
- 3) laps toetub oma tegevustes tunnustusele, tähelepanule ja emotsionaalsele toetusele;
- 4) laps eelistab omasoolisi mängukaaslasi, on kujunenud esimesed sõprusuhted;
- 5) laps suudab lühikest aega ilma täiskasvanu kontrollita grupis mängida, teha koostööd omal viisil;
- 6) laps järgib mängudes ja tegevustes reegleid, eriti nende täitmist teiste poolt; oskab reegleid teistele selgitada;
- 7) laps järgib sotsiaalseid rutiine.

7aastane laps

1. Õpioskusi ja tegutsemisoskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps toetub tegutsedes oma tegevuse kohta tulnud tagasisidele, eakaaslaste antud hinnangutele ja võrdlusele teistega;
- 2) laps organiseerib, planeerib oma igapäevaseid tegevusi ja tuttavat ähikeskkonda, seab eesmärgid, üritab tegutseda sihipäraselt ja viia alustatud tegevused lõpuni;
- 3) laps suudab reguleerida oma emotsioone ja käitumist;
- 4) laps püstitab uudsetes olukordades täiskasvanu sõnalise juhendamise abil eesmärgid ja valib tegutsemisstrateegiaid;
- 5) laps katsetab, konstrueerib ja uurib kasutades oma teadmisi ja varasemaid kogemusi uues vormis ja kombinatsioonis;
- 6) laps osaleb erinevates mänguliikides, järgib reegleid;
- 7) laps keskendub samaaegselt mitmele tegevusele või stiimulile, on suuteline kestvamaks tahtepingutuseks;
- 8) laps loob uusi seoseid kuulamise, nägemise, eeskujude tegutsemise ja seletuste kaudu;
- 9) laps orienteerub oma teadmistes, märkab detaile ja seoseid, olulist suudab teadvustada täiskasvanu abiga;
- 10) laps oskab suunamise ja õpetamise korral kasutada lühiajaliselt õppimise strateegiaid;
- 11) laps teab ja kasutab tähti ja numbreid kui sümboleid, kirjutab, teeb lihtsamaid matemaatilisi tehteid;
- 12) laps tajub asju, sündmusi tervikuna, saab aru asjadevahelistest seostest ja klassifitseerib erinevatel alustel;
- 13) laps kasutab teadmisi uute ülesannete lahendamisel nii uudes kui sarnases kontekstis, kuid vajab juhendamist ja abi seoste loomisel eelnevaga.

2. Kõnet ja tunnetustegevusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps suhtleb täiskasvanuga kõne vahendusel, kasutades valdavalt situatsioonivälist-isikulist suhtlemisvormi;
- 2) laps kasutab arutlevat dialoogi omavahelises suhtlemises eakaaslastega;
- 3) laps huvitub sotsiaalsetest suhetest, räägib enam iseendast ja tunneb huvi teiste vastu;
- 4) laps arutleb eetiliste probleemide üle;
- 5) laps kasutab uute teadmiste omandamisel ja kinnistamisel valdavalt keelevahendeid;
- 6) laps kasutab keelt oma käitumise reguleerimiseks nii aktiveerivas kui pidurdavas rollis;
- 7) laps suudab tegutseda instruksioonide järgi, leida ja tuletada ülesande selle sisust;
- 8) laps teab oma mälu võimalusi ja piiranguid, kordab teadlikult üle meeldejäetavat materjali;
- 9) laps oskab leida lihtsamaid loogilisi seoseid, loogiliselt arutleda;
- 10) laps kasutab nii kaemuslik-kujundlikku kui verbaalset mõtlemist;
- 11) laps tunneb enamikku tähti ning veerib lühikesi sõnu; kirjutab etteütlemise järgi lihtsamaid 1-2silbilisi sõnu.

2. Sotsiaalseid ja enesekohaseid oskusi väljendavad järgmised suutlikkused:

- 1) laps mõistab teiste inimeste tundeid ja neid tähistavaid mitteverbaalseid sotsiaalseid vahendeid ja märke;
- 2) laps hoolib väiksematest, osutab abi ja küsib seda vajadusel ka ise;
- 3) laps suudab oma emotsioone ja käitumist kontrollida, oskab ka teistega arvestada;
- 4) laps suudab tegutseda iseseisvalt, sõltub vähem oma vanematest;
- 5) laps püüab kõiges hakkama saada, on tundlik oma ebaõnnestumiste ja teiste hinnangute suhtes; otsib vastastikust mõistmist ja kaasa elamist oma tunnete;
- 6) laps vastutab enam oma tegevuse eest, räägib oma plaanidest ja kavatsustest;
- 7) laps loob sõprussuhted;
- 8) laps omandab grupi reeglid ja arvestab grupi vajadustega;
- 9) laps suhtub teiste laste tegevusse tolerantsemalt;
- 10) laps algatab mängu ja tegevusi;
- 11) laps talub muutusi ja lahusolekut vanematest siiski on ta uues situatsioonis ebakindel, võib tõmbuda endasse;
- 12) laps arutleb lihtsamate eetiliste probleemide üle;
- 13) laps teeb vahet hea ja halva vahel nii enda kui teiste juures.

Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad, eesmärgid ja sisu

Õppe- ja kasvatustegevuse seob tervikuks lapse elust ja ümbritsevast keskkonnast tulenev temaatika. Valdkondade kaupa esitatud õppesisu ja õppetegevuste lõimimisel lähtutakse üldõpetuslikust põhimõttest. Õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel ja korraldamisel lõimitakse järgmisi tegevusi: kuulamine, kõnelemine, vaatlemine, uurimine, lugemine ja kirjutamine, võrdlemine, arvutamine ning liikumis-, muusika- ja kunstitegevused.

Valdkond „Mina ja keskkond“

Valdkond „Mina ja keskkond“ annab teistele tegevusvaldkondadele **temaatilise sisu**, liites keskkondi, kus laps viibib, mis mõjutavad tema arengut ning millest terviklik arusaam aitab tal tulla toime edaspidises elus.

Valdkonna „Mina ja keskkond” õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid

Laps:

- mõistab ja tunnetab ümbritsevat maailma terviklikult;
- saab ettekujutuse oma minast ning enda ja teiste rollidest elukeskkonnas;
- väärtustab nii eesti kui ka ma rahvuse kultuuritraditsioone;
- väärtustab enda ja teiste tervist ning püüab käituda tervislikult ja ohutult;
- väärtustab keskkonda hoidvat ja keskkonnahoidlikku mõtteviisi;
- märkab nähtusi ja muutusi looduses.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7 aastane laps:

- tutvustab ja kirjeldab ennast;
- kirjeldab oma kodu, perekonda, peretraditsioone;
- nimetab ja kirjeldab erinevaid ameteid;
- nimetab eesti riiklikke sümboleid ja rahvatraditsioone;
- mõistab, et inimesed on erinevad ja neil on erinevad vajadused;
- oskab eristada igapäevaelus tervisele kasulikku ja kahjulikku;
- kirjeldab, kuidas keskkond ja inimeste käitumine võivad mõjutada tervist;
- järgib isikliku hügieeni nõudeid;
- suhtub ümbritsevasse hoolivalt ning käitub seda säästvalt;
- kirjeldab kodukoha loodust ning tuntumaid taimi, seeni ja loomi;
- kirjeldab loodust ja inimeste tegevusi erinevates ajatsüklites: ööpäev, nädal, aastaring;
- selgitab, miks on valgus, temperatuur, vesi, muld ning õhk taimedele, loomadele ning inimestele tähtsad;
- selgitab ilmastikunähtuste sõltuvust aastaegadest, öö ja päeva vaheldumisest;
- mõistab ja märkab enda ja teiste tegevuse mõju keskkonnale;
- kirjeldab võimalikke ohte kodus, veekogul, liikluses jm;
- teab, kuidas jalakäijana ohutult liigelda ning jalakäijana lasteaia õuel sõita.

Valdkonna „Mina ja keskkond” sisu

Jaguneb järgmiselt:

- 1) **sotsiaalne keskkond**: mina, perekond, sugulased, kodu, lasteaed, kool, ametid, kodumaa, eesti rahva tähtpäevad ja kombed, teised rahvused Eestis, üldnimelikud väärtused ja üldtunnustatud käitumisreeglid; tervise väärtustamine, tervislik toitumine, ohuallikad ning ohutu käitumine;
- 2) **tehiskeskkond**: ehitised, kodumasinad, jäätmed, ühissõidukid, jalakäija ohutu liiklemine, turvavarustus, meedia;
- 3) **looduskeskkond**: kodukoha loodus, loodusvaated, muutused looduses, elukeskkond ja selle mõju tervisele, inimese mõju loodusele.

Sotsiaalne keskkond

TEEMAD

Mina: nimi, poiss, tüdruk, vanus, sünnipäev, enesetutvustus, lapse õigused ja kohustused.

Perekond ja sugulased: ema, isa, õde, vend, vanavanemad, lähisugulased; erilaadsed pered; lapse roll perekonnas.

Kodu: kodumaja ja aadress; kodukoht: linn, küla, tänav; kodused tegevused.

Lasteaed: lapsed, kasvatajad, suhted: ühiskonna minimudel ja selles toimimine.

Ametid, elukutsed ja töö: erinevad elukutsed ja nende vajalikkus; töö ja vastutus, raha. Teemat käsitletakse õppemängudes, rollimängudes. Viiakse läbi õppekäike, mille käigus tutvutakse täiskasvanute töö sisuga. Õppekäikude planeerimisel tehakse koostööd lastevanematega.

Üldinimlikud väärtused ja üldtunnustatud käitumisreeglid: viisakusväljendid, abivalmidus, armastus, turvalisus, tähelepanelikkus, sõprus.

Teemat käsitletakse igapäevaste tegevuste käigus, pidevalt harjutades. Lastega koos koostatakse rühmareeglid ja neid järgitakse. Väärtushinnanguid kujundatakse ja käitumisreegleid omandatakse nii mängu kui ka lugemispalade kuulamise kaudu. Jutud arendavad tundemaailma; areneb iseseisev mõtlemine ja oskus teha otsuseid. Juttude kaudu omandavad lapsed mõistete hea - paha, õige – vale tähendused. Mängides õpitakse viisakust, asjade jagamist, tähelepanelikkust, ausust, hoolivust. Sõpruse teemat käsitletakse igapäevavestlustes ja aruteludes: kuidas sõpru leida ja hoida, mis on sõpruse tähendus. Rõhutatakse hingelisi väärtusi: usaldust, saladuste hoidmist, ausust, teise mõistmist. Rollimängudes pööratakse tähelepanu rollisuhetele.

Suhtumine erinevustesse: keeleline, rassiline, kultuuriline erinevus; erivajadusega inimene, nende märkamine endi kõrval. Eeskujuks on õpetaja positiivne suhtumine. Mängu kaudu õpitakse arvestama, et kaaslaste huvid ja arvamused ei pruugi sarnaneda lapse enda arvamustega. Erinevate õppetegevuste kaudu mõistab laps, et teise inimesesse peab suhtuma heatahtlikult.

Kodumaa: rahvus, emakeel, linna ja riigi sümbolid; teised rahvused Eestis, nende keel ja kombed. Kui rühmas on muust kultuurist või keelekeskkonnast pärit laps, tutvutakse tema keele ja kultuuriga kaasates vanemaid.

Kodumaast rääkimine aitab korrastada lapse maailmapilti. Tundekasvatus: pidulikkus, uhkus, positiivne suhtumine oma maasse. Pidulikult tähistatakse Eesti vabariigi aastapäeva, kasutatakse rahvussümboolikat. Tutvutakse Rahumäe Vahipataljoni sõdurite tegevuse ja varustusega.

Tähtpäevad, pühad ja kombed: peretraditsioonid, eesti rahvatraditsioonid, rahvakalendri tähtpäevad. Lasteasutuse elu- ja tööriitm lähtub aastaegadest, rahvakalendri tähtpäevadest, riiklikest tähtpäevadest ja pühadest.

Rahvuslikud pühad ja tähtpäevad on meie lasteaias igapäevaelus väga olulisel kohal. Rahvuse kombed ja traditsioonid annavad sotsiaalsele keskkonnale raamid. Tähtpäevi tähistatakse koos vanematega rühmas (nt emadepäev, isadepäev) või koos teiste rühmadega (emakeelepäev, iseseisvuspäev jm). Jõuluteemat käsitletakse pikemalt, siin ühendatakse rahvatraditsioon jõuluootusega: jõuluootusaeg algab adventiküünla süütamisega ja tule viimisega kõigisse rühmadesse. Jõuluajal rõhutatakse inimlike väärtusi – üksteise abistamist, andmis- ja saamisrõõmu, head käitumist. Õpitakse laule, luuletusi, meisterdatakse kaarte ja kingitusi, valmistatakse jõulupeoks. Jõuluaja kulminatsiooniks on jõulupidu koos vanemate ja jõuluvanaga.

Tervis

Tervisekasvatuse eesmärgiks on, et laps väärtustab enda ja teiste tervist, käitub tervislikult ning ohutult.

TEEMAD

Tervise väärtustamine: vaimne, emotsionaalne, sotsiaalne, füüsiline tervis; haigus, inimese tervist mõjutavad tegurid;

tervisekäitumine – tervislik toitumine, eakohane ja piisav kehaline aktiivsus, puhkus, uni; meeldivad suhted, hea tuju, teistega arvestamine;

riskikäitumine – vägivald, ohtlike olukordade loomine, suitsetamine, uimastid, ebatervislik toitumine, vähene kehaline aktiivsus.

Hügieen: isiklikud hügieenitarbed ja nende kasutamise reeglid, pesemise tähtsus ja regulaarsus, hügieeni olulisus haiguste ärahoidmisel, ümbruse korrastamine ning keskkonna puhtuse eest hoolitsemine.

Hammaste tervis: hammaste hooldamise vahendid, terve hammaskonna hoidmine (tervislik toitumine, regulaarne hammaste läbivaatus hambaarsti juures, regulaarne ning õige hammaste harjamine).

Tervislik toitumine: toidu vajalikkus lapse arengule ja tervisele, erinevad toiduained ja toiduainete rühmad, toiduainete päritolu, tervisliku toitumise põhimõtted, taldrikureegel, toidupüramiid, lauakombed, ohud köögis.

Inimkeha: kehaosad, meeleelundid, süda, kopsud ning nende ülesanne; tüdruk, poiss.

Ohutus ja turvalisus: ohud erinevates situatsioonides ja keskkondades, turvaline käitumine ohtlikus situatsioonis, hädaabinumber ja selle kasutamine; oskuslik tegutsemine eksinuna metsas, linnas, lihtsamad esmaabivõtted; keeldumine last ohustavatest tegevustest.

Terviseõpetus ja –kasvatus on järjepidev protsess. Iga rühmaõpetaja kavandab tegevusi nii, et tervise teemasid käsitletakse regulaarselt erinevates õppe- ja kasvatusvaldkondades kogu õppeaasta vältel. Iganädalasi tegevusi kavandades lähtutakse ka tervisega seotud rahvusvahelistest ja riiklikest tähtpäevadest ja nädalatest ning linnaosas korraldatavatest tegevustest. Terviseüritused võimaldavad keskenduda teatud perioodil ühele teemale või probleemile: südamenädal, leivanädal, lastekaitsepäev, ülemaailmne keskkonnapäev, piimanädal jne.

Näiteks seotakse tervisliku toitumise teemat kõigi teiste tegevusvaldkondadega – keele ja kõnega (vestlus, kuulamine, jutustamine, lugemine), matemaatikaga (loendamine, jaotamine, liigitamine, mõõtmine), kunstiga (värv, kuju), muusikaga (laulud, tantsud), liikumisega (peenmotoorika, koordineerimine).

Tervise ja ohutuse teema käsitlemist toetavad pildid, raamatud, voldikud, mudelid, plakatid ning tervisega seotud päevade ja nädalate korraldamine lasteaias.

Lasteaed astus 2008 a. detsembris tervist edendavata lasteaedade võrgustiku liikmeks.

Tervisedenduslikke tegevusi planeerides ja läbi viies tuginetakse Terviste Edendava Lasteaia tegevuskavale.

Tehiskeskond

TEEMAD

Ehitised

Jälgides koduloolisuse printsiipi tehakse tutvust ehitistega, mis ümbritsevad lapse igapäevast keskkonda: kodumaja, lasteaed, olulisemad teenindusasutused (kauplus, polikliinik,

postkontor, teater, kino). Kõneldakse sellest, miks on vaja erinevaid ehitisi, millest neid tehakse, kuidas neis käitutakse.

Kodumasinad

Lapsele selgitatakse kodumasinade vajalikkust, samuti nende ohutut kasutamist. Samas räägitakse ka tööriistadest, mis eelnesid kodumasinadele.

Jäätmed

Jäätmed on oluline osa meie igapäevast. Prügi ja selle sorteerimine on teema, mille kaudu juhatakse tähelepanu laste ja vanemate säästlikkusele. Kuidas kasutada säästlikult riideid, mänguasju, toitu, pakendeid jne. Märksõnad: *taaskasutus* ja *kompostimine*. Õppides tähelepanelikult jälgima oma igapäevaseid toimetusi, leiame võimalusi, kuidas vähem jäätmeid tekitada.

Sõidukid

Laps tutvub erinevate ühissõidukitega (buss, laev, lennuk, takso, tramm, troll). Trammiga nr 3 sõidetakse Kadriorgu või kesklinna. Rongiga sõidetakse Tondilt Balti jaama. Bussiga nr 28 saab sõita parki. Laps õpib märkama, et ühissõidukitel on numbrid, mis tähendab, et neil on erinevad marsruudid. Tähelepanu pööratakse ühissõidukis käitumisele ja ohutule ühissõidukist väljumisele. Kõneldakse teetöömashinadest, prügi- ja kraanaautost ning veo- ja sõiduautost, käsitledes nende tööülesandeid. Tutvutakse põllumajandusmasinatega: traktor, kombain. Tähelepanu pööratakse eriotstarbelistele sõidukitele tänaval, nende tööülesannetele ja vajalikkusele.

Jalakäija ohutu liiklemine

Lastele tutvustatakse ümartuledega valgusfoori ja jalakäijate foori. Selgitatakse foori tulede süttimise järjekorda ja nende tähendusi. Laps tutvub sõidu ja kõnniteega. Kui kõnniteed ei ole, kõnnitakse vasakul teepeenral. Tähelepanu pööratakse sõidutee ületamisele linnas ja maal, ristmiku ja raudtee ületamisele. Räägitakse ka liiklemisohutudest erinevates ilmastikuoludes (vihm, jää, tuisk). Liiklusolukordadega tutvumisel kasutatakse õppemänge „Karu Aksli õpimapist“.

Liiklusmärgid

Laps tutvub liiklusmärkidega, mis asuvad tema ümbruskonnas, kus ta liigub. Tutvustades lastele liiklusmärke („Ülekäigurada“, „Kõnnitee“, „Jalgrattatee“, „Bussipeatus“, „Trollipeatus“, „Trammipeatus“, „Arstiabi“, „Õueala“), pööratakse tähelepanu nende otstarbele.

Turvavarustus

Lastele tutvustatakse erinevaid helkureid ja selgitatakse helkuri kandmise vajalikkust. Arutletakse turvavöö ja turvaistme vajalikkuse üle sõidukis. Laps tutvub jalgrattaga sõitmise ning rula ja rulluiskudega sõitmise nõuetega ja täidab neid (kiiver, kaitsmed, ohutud paigad, tänava ületamine). Lasteaiaõuel sõites liiguvad kõik jalgratturid ühes suunas (ümber maja), vältides otsasõitu jalgsi liikujatele.

Esmased tegevused tehiskeskkonnaga tutvumisel on õppekäigud ja vaatlused. Esmalt vaadeldakse erinevaid ehitisi kodu ja lasteaia teekonnal (sillad, teed, aiad, hooned). Et lapsel tekiks terviklik arusaam keskkonnast ja objektide paiknemisest, võib joonistada või konstrueerida teekonna plaani. Ehitistega tutvumisel tehakse koostööd lastevanematega (minnakse lapsevanema töökohta).

Lapsed saavad ise ehitada nii tavapärasest klotsidest kui ka looduslikust ja jääkmaterjalist.

Meediakasvatust

Meediakasvatust viiakse läbi lõimituna teiste õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadega. Meediakasvatust toetub elamuslikkusele, lapse isiklikele kogemustele ja mängulisele õppimisele.

Eesmärk

1. Lapsel arenevad ea- ja võimetekohased meedia kasutamise oskused, oskus meediat ohutult nautida ja seda ise luua.

Tulemused (6-7a):

- laps teab, milleks erinevaid meediavahendeid (televisoor, arvuti, ajaleht) kasutatakse;
- oskab sõlmida täiskasvanuga meedia kasutamise kokkuleppeid;
- oskab arutleda meedia sisu üle;
- oskab end meediavahendite abil väljendada;
- omab ettekujutust endast meedia kasutajana.

Sisu:

1. tutvumine meediavahendite (televisoor, arvuti, raadio, ajaleht, ajakiri) ja nende sisuga (saade, reklaam, uudis jm);
2. vestlused ja arutelud meedia sisust;
3. enese väljendamine meediavahendite abil.

Meediaoskuste kujundamise etapid:

- Funktsionaalsete oskuste etapp
Laps õpib kasutama meediavahendeid (oskus keerata lehekülge, vahetada CD-plaati, käsitseda kaamerat, arvuti hiirt ja klaviatuuri jms).
- Praktiliste oskuste etapp
Laps õpib, millisel eesmärgil erinevaid meediavahendeid ja -seadmeid kasutatakse, õpib märkama meediaga veedetud aega ja sõlmima täiskasvanuga meedia kasutamise kokkuleppeid.
- Kriitiliste oskuste etapp
Laps õpib hindama ennast meedia kasutajana, teab, kuidas meediakajastustes kasutatakse heli, värvi, tegevust jms. Õpib tundma meedia võimalusi eneseväljenduse ja suhtlemise vahendina.

Meediaoskuste põhivaldkonnad:

- riskide vältimise oskused;
- emotsioonide kontrollimise oskused;
- sotsiaalsed oskused;
- meedia vastuvõtmise ja loomisega seotud oskused.

Riskide vältimise oskused. Eriliiigilist meediat kasutatakse täiskasvanu juuresolekul. Lapsel on võimalik kasutada täiskasvanu poolt heaks kiidetud ja hinnatud meedia sisu. Laps õpib meediakogemusest rääkima ning mõistma, et internetis tuleb käituda viisakalt ja pidada kinni reeglitest. Meediakasutus on eelnevalt täiskasvanuga kokku lepitud ja toimub lasteaia ja kodu koostöös.

Emotsioonide kontrollimisega seotud oskused. Laps õpib tundma meedia mõju oma emotsioonidele ja elule, õpib tundma oma meedia kasutamise vajadusi. Meediakasvatuse

tegevustes saab harjutada oma emotsioonide väljendamist ja teiste emotsioonide tõlgendamist. Lastega arutletakse meedias nähtu ja selle põhjustatud hirmude, rõõmude ja muude tunnete üle. Arutelude aluseks võivad olla lühikesed filmilõigud, ajalehe või ajakirja uudised, pildid jms.

Sotsiaalsed oskused. Meediakasvatuse põhiliseks meetodiks on arutlemine: kas meedias nähtu on tõsi või vale; kes on nähtus/kuuldus hea, kes paha, keda kujutati hästi, keda halvasti jne. Arutlemine on sotsiaalne tegevus, kus avaldatakse arvamust ja kuulatakse teisi. Laps õpib austama teiste arvamusi, seisukohti ja hinnanguid. Lapsel kujuneb arusaamine, et meediat võetakse vastu ja tõlgendatakse erinevate inimeste poolt erinevalt.

Meedia vastuvõtmisega ja loomisega seotud oskused. Nende oskuste harjutamise tulemusel kujuneb suutlikkus eakohaselt kriitiliselt mõelda, tõlgendada ja analüüsida meediakogemusi ning kujundada nende põhjal oma isiklike arvamusi. Samuti oskus kasutada lihtsamaid meedia vahendeid. Laps õpib eristama väljamõeldist tegelikkusest ning meediasisu kriitiliselt hindama. Lapsel arenevad kognitiivsed, motoorsed ja tehnilised oskused, ta saab end loominguliselt väljendada ise eriliigilist meediat luues.

Tegevused:

- meediakajastuste kirjeldamine, hindamine, tõlgendamine koos lastega;
- ümbritseva keskkonna uurimine meedia kaudu ja meediavahendite abil (ajakirjandus, tehnilised vahendid);
- erinevate meedialiikidega tutvumine (televisioon, internet jms);
- erinevate meedia väljendusvahenditega tutvumine (heli, pilt, tekst jms);
- eriliigilise meedia loomine koos lastega (raadio- ja telesaated, reklaam, film jms).

Looduskeskkond

Kodukoha loodus: kodupaiga mets- ja koduloomad, taimed, seened, putukad, veekogud; Loomade elupaigad ja eluviisid, nende välimus, kasv ja areng; seente kasvukohad ja vajadused, nende välimus, kasv ja areng; taimede kasvukohad ja vajadused, nende välimus, kasv ja areng; veekogude erinevused; loomade ja putukate mitmekesisus ning iseloomulikud tunnused, nende elu erinevatel aastaegadel ja erinevas elukeskkonnas, nende eluks vajalikud tingimused.

Laps tutvub kodukoha puude, põõsaste, rohttaimede ja seentega ning nende mitmekesisusega, muutustega aastaegade rütmis ning taimedele iseloomulike tunnustega erinevates kasvukohtades. Puude, põõsaste ja taimedega tutvumist alustatakse lasteaia õuelt.

Väljasõitudel ja matkadel tutvutakse metsakooslustega, otsitakse loomade jälgi.

Veekogudega tutvumist alustatakse oma kodulinnast: meri, tiik Löwenruh ja Kadrioru pargis, Pirita jõgi. Väljasõitudel tutvutakse Keila ja Jägala joaga.

Muutused looduses: aastaegade vaheldumine ja selle rütmilisus; ilmastikunähtused; öö ja päev: nende vaheldumine ja sellega seotud muutused looduses; inimese tegevused eri aastaegadel.

Kõik elusorganismid kasvavad ja arenevad. Looduses vaadeldakse aastaegade vaheldumise ja ilmamuutuste mõju taime- ja loomariigile ning inimesele. Võimalusel jälgitakse ilmastikunähtusi otse nende keskel – vihm, udu.

Elus ja eluta loodus: valguse, soojust, vee ja õhu tähtsus; eluskooslused: mets, soo, raba, niit. Valitakse teemad ja tegevused, mis võimaldavad juhtida laste tähelepanu eluks vajalikele

tingimustele – valgus, soojus, niiskus, muld ja toitained mullas. Laps jõuab teadmiseni kogedes ja avastades. Õppides tegemise kaudu, mõistab laps tehtut paremini – laps hoolitseb taime eest ja teab, mis mõju on veel taimel. Lapsele selgitatakse, et oksa ei tohi murda, puu võib haigestuda ja hukkuda. Last suunatakse märkama, sellest saab alguse huvi ning kogemuse kaudu saabub mõistmine. Õpetaja suunab laste huvi, esitades ümbritseva kohta *miks?* küsimusi. Seoste loomiseks tehakse katseid: nt seemnete idandamine niiskel ja kuival pinnasel.

Inimese mõju loodusele: tööd looduses; esivanemate looduskäsitus ja rahvakalender; loodushoid, säästev eluviis.

Oluline on looduse ja loodusvarade väärtustamine ning teadmised, kuidas mõjutab inimese tegevus loodust. Lastele tutvustatakse esivanemate looduskäsitust ja rahvatraditsioone ning kombeid ja tavasid, kus oluline roll oli aastaegade vaheldumisest tingitud muutustel looduses. Lastega arutletakse teemade üle, mida nemad saavad oma igapäevategevusega looduskeskkonnale head teha, millised säästmise ja loodusest hoolimise tegevused on neile jõukohased.

Lapsi suunatakse märkama inimtegevuse mõju ümbritsevale ning mõistma, te igapäevaelu on seotud mitmete keskkonnaprobleemidega (vee ja energia säästlik kasutamine, prügireostus, mürareostus). Lastega koos arutletakse küsimuste üle: kuidas lasteaed vabaneb oma prügist; mida meie saame teha, et prügi oleks vähem; kuidas prügi sorteerimine vähendaks prügimäe suurust. Õpetaja looduskeskkonnaga seotud tegevused ja hoiakud on lastele suureks eeskujuks.

Õuesõpe

14. aprillist kuni 14. oktoobrini on lasteaias õuesõppe aasta. Sel perioodil toimuvad mitmed õppetegevused integreeritud õuetegevustena. Tegevuste läbiviimisel arvestatakse eelkoolialise lapse õppimise eripära - et lapsel oleks võimalik kasutada kõiki oma meeli. Lapsi õpetatakse loodust märkama, uurima ning muutusi tähele panema ja vastastikuseid seoseid mõistma. Selleks sobib kõigepealt igapäevane ja turvaline keskkond – õueala.

Loodust, loomade, taimede erinevaid elupaiku õpitakse tundma looduses viibides. Õpetaja selgitust: „Tuul on õhu liikumine“ aitab mõista tuule mõju jälgimine looduses: puulatvade ja korstnast tõusva suitsu nähtav liikumine, lõhnad. Erinevate meeltega kogetu tekitab mõtte- ja tundeseosed.

Ilmastikunähtustega ja aastaegade vaheldumisega seonduvat peab samuti õppima eelkõige seal kus õpitavat näha saab. Ilmavaatlus on tulemuslikum, kui seda tehakse perioodiliselt. Ilmavaatluses saadud andmed kantakse lihtsate tingmärkidega tabelisse. Ilma vaadeldes saab jälgida ja mõtestada kõiki loodusega seotud alushariduse teemasid: öö ja päev, aastaegade vaheldumine, ilmastikunähtuste mõju loodusele.

Kaugemate loodusobjektide vaatluseks korraldatakse õppekäik. Õpetaja valib koha, kus õppimine oleks kõige tulemuslikum. Kui õpieesmärgiks on näiteks õpetada märkama tuule jõudu looduses, võib minna mere äärde ja uurida siledaks uhutud kive, suunata lapsi mõistma, et tuul liigutab vett tekitades laineid, mis omakorda hõõruvad kive. Kive võib kaasa korjata ja kasutada neid võrdlemiseks, maalimiseks, meisterdamiseks.

Tutvumisel männikuga kuulevad lapsed lisaks vaatlemisele ka iseloomulikke loodushääli, tunnevad lõhna, katsuvad männikoort ja korjavad männikäbisid. Kogutud männikäbisid saab loendada, kaaluda, võrrelda. Võib lugeda luuletust või joonistada pilt.

Looduskeskkonnaga seotud teemade omandamine põhineb kogemusel ja enamikku õppeteemadest saabki kogeda vaid looduses viibides. Lisaks loodusobjektide vaatlemisele, meeldejätmisele ja äratundmisele õpitakse ka mõõtma, võrdlema. Järjestama, liigitama. Lapsed saavad erinevate eesmärkide täitmiseks kasutada töövahendeid: luubid, luubikarbid, joonlauad, mõõtetopsid, kaalud, kühvlid jne.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Mina ja keskkond“

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Mina	Ütleb küsimisel oma ees- ja perekonnanime. Teab, kas on poiss või tüdruk. Ütleb oma vanuse või näitab seda sõrmedel.	Oskab öelda oma nime, vanuse ja soo (tüdruk, poiss).	Oskab end tutvustada. Teab oma kohustusi ja õigusi. Kirjeldab enda omadusi ja huve.
Perekond ja sugulased	Nimetab pereliikmeid: ema, isa, õde, vend.	Kirjeldab oma perekonda (pereliikmete nimed, perekonnanimed).	Teab oma pereliikmeid ja lähisugulasi. Mõistab, et pered võivad olla erinevad. Jutustab oma vanavanematest.
Kodu	Vastab küsimustele oma kodu ja pereliikmete kohta.	Kirjeldab oma kodu: eramu, korter, talumaja. Nimetab kodu asukoha: linnas (tänav, maja), maal (koha nimi).	Oskab kirjeldada kodu ja kodukohta. Teab kodust aadressi ja telefoni
Lasteaed	Oskab nimetada oma rühma nime. Suudab leida oma koha rühmas (kapp, voodi, käterätik). Nimetab rühmas olevaid esemeid. Ütleb küsimisel kaaslaste, õpetaja ja õpetajaabi nimed.	Nimetab oma lasteaia nime. Oskab kirjeldada oma tegevusi ja mängu. Teab nimetada lasteaia töötajaid ja nende tegevusi. Teab oma, võõra ja ühise tähendust.	Teab lasteaia aadressi. Nimetab erinevaid ameteid lasteaias ja nende vajalikkust. Kirjeldab lasteaia kodukorda, teab rühma-reegleid ja traditsioone.
Kool			Teab kooli kui õppimise kohta. Oskab kirjeldada, mille poolest lasteaed koolist erineb.

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Ametid, elukutsed, tööd	Nimetab pereliikmete koduseid toimetusi. Matkib lihtsamaid töövõtteid. Asetab töövahendid kokkulepitud kohta.	Oskab nimetada vanemate ameteid. Kirjeldab üldtuntud elukutseid oma kodukohas. Loetleb tuntumate ametite juurde kuuluvaid töövahendeid. Põhjendab mängu- või töökoha korrastamise vajadust	Oskab nimetada pereliikmete elukutseid ja ameteid. Teab ja oskab kirjeldada erinevaid elukutseid ja nende vajalikkust. Mõistab töö ja vastutuse tähtsust. Soovib osaleda jõukohastes kodutöödes. Selgitab raha otstarvet.
Kodumaa, teised rahvused Eestis	Osaleb jõukohasel viisil vanemate laste ja täiskasvanute tegevuses kodumaale tähtsatel päevadel (ruumide kaunistamine, laulude laulmine).	Teab oma rahvust, keelt ja riigi tähtsamaid sümboleid. Oskab nimetada sündmusi, mille puhul heisatakse riigilipp. Oskab nimetada erinevaid rahvusi oma rühmas ja kodukohas.	Nimetab eesti riigi sümboleid. Teab kodulinna sümboleid. Oskab Eesti kaardil näidata oma kodukohta. Suhtleb teisest rahvusest lastega. Teab ja nimetab Eesti lähinaabreid.
Tähtpäevad, pühad ja kombed	Räägib oma sünnipäevast. Nimetab küsimisel pühadega seotud tegevusi.	Kirjeldab tähtpäevi peres Oskab nimetada tuntumaid rahvakombeid (vastlad, mardipäev) ja nendega seotud tegevusi.	Teab eesti rahva traditsioone ja kombeid. Teab tähtpäevi ja nende tähistamise vajalikkust. Oskab kirjeldada tähtpäevade tähistamist lasteaias või kodus. Oskab nimetada riiklikke pühi ja nendega seotud traditsioone.
Üldinimlikud väärtused ja üldtunnustatud käitumisreeglid	Teab mõistete <i>hea</i> ja <i>paha</i> tähendust. Meeldetuletamisel tervitab, jätab hüvasti, tänab, palub.	Teab mõistete <i>õige</i> ja <i>vale</i> tähendust. Teab üldtuntud viisakusreegleid. Tunneb ja järgib lauakombeid.	Teab mõistete <i>aus</i> ja <i>ebaaus</i> tähendust ning oskab vastavalt käituda. Oskab järgida käitumisreegleid erinevates olukordades. Mõistab vastutust oma tegude ja käitumise eest.

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Sõprus ja abivalmidus	Küsimisel nimetab oma sõprade nimesid. Oskab haiget saanud sõpra lohutada.	Nimetab küsimisel sõbra positiivseid omadusi. Oskab sõpra lohutada ja abistada. Oskab andeks anda ja leppida.	Oskab luua ja hoida sõprussuhet; teab sõpruse tähendust. Kirjeldab tundeid, mis tekivad tülitsedes ja leppides.
Hoolivus, turvalisus ja tähelepanelikkus		Märkab kaaslast ja oskab teisi arvestada. Oskab väljendada oma emotsioone teisi arvestavalt (rõõm, mure).	Oskab kirjeldada oma emotsioone ja tundeid. Oskab kaasinimestega tähelepanelikult käituda.
Suhtumine erinevustesse		Oskab kirjeldada inimeste erinevusi (keeleline, vanuseline tervisest tulenev) ja abivahendeid (prillid, ratastool, kuuldeaparaat).	Oskab arvestada oma arvamustest ja huvidest erinevaid huve ja arvamusi. Teab nimetada erivajadustega inimeste vajalikke abivahendeid. Pakub abi erivajadustega inimesele oma võimaluse piires.
Ehitised	Tunneb ära oma kodu, lasteaia ja tuttavad teenindusasutused.	Kirjeldab kodumaja omapära: maja osad ja nende otstarve, ruumid ja nende sisustus. Oskab nimetada erinevaid ruume lasteaias ja teab nende otstarvet. Oskab kirjeldada lasteaia õueala ja seal olevaid vahendeid.	Oskab kirjeldada vanaaja kodu ja selle sisustust, teab nimetada kõrvalhooneid ning nende otstarvet. Oskab nimetada maja ehituseks kasutatavaid materjale. Oskab nimetada teenindusasutusi ja nende vajalikkust (kauplus, juuksur, haigla, pank). Teab nimetada kodukohale olulisi ehitisi.
Kodumasinad	Oskab küsimise korral nimetada kodus kasutatavaid masinaid (kell, pliit, pesumasin jm).	Kirjeldab kodumasinaid, teab nende otstarvet ja nendega seotud ohte.	Kirjeldab kodumasinaid ja –elektroonikat ning teab nende otstarvet ja nendega seotud ohte.

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Sõidukid	Oskab küsimise korral nimetada sõidukeid (auto, rong, buss, lennuk, laev, tramm, troll)	Kirjeldab erinevaid sõidukeid ja nende otstarvet.	Oskab nimetada või kirjeldada erineva töö tegemiseks vajalikke sõidukeid. (kraanaauto, prügiauto, teerull)
Jäätmed	Leiab ümbritsevast prahti ja toob selle kokkulepitud kohta.	Kirjeldab, kuidas tema kodus prügi sorteeritakse.	Teab, miks on vaja prügi sorteerida. Oskab kirjeldada asjade korduva kasutamise võimalusi. Mõistab asjade säästliku kasutamise vajalikkust (raiskamine)
Tervise väärtustamine		Nimetab tervist hoidvaid tegevusi (nt tervislik toitumine, uni, hea tuju)	Kirjeldab, mida tähendab terve olemine. Kirjeldab, kuidas hoida enda ja teiste tervist. Teab, mis on haigus. Teab, milline käitumine või tegevus kahjustab tervist.
Hammaste tervis	Teab, hammaste hooldamise vahendeid. Harjab hambaid täiskasvanu abiga.	Peseb hambaid täiskasvanu juhendamisel. Nimetab hammaste tervise jaoks vajalikke tegevusi.	Selgitab, miks tekivad hambaugud. Järgib hammaste hooldamise ja hoidmise põhimõtteid igapäevaelus.
Tervislik toitumine	Nimetab toiduaineid.	Nimetab toiduaineid, mida süüakse iga päev.	Oskab nimetada, milliseid toiduaineid on vaja iga päev süüa rohkem, milliseid vähem, et olla terve.
Inimkeha tundmine	Osutab küsimise korral peale, kätele, jalgadele, silmadele, suule, ninale ja kõrvadele.	Oskab nimetada kehaosi ja teab nende vajalikkust.	Selgitab, mis on südame ja kopsude kõige olulisem ülesanne, ning teab, millised tegevused aitavad hoida neid tervena. Teab tüdruku ja poisi erinevusi.

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Ohutus ja turvalisus	Nimetab esemeid, mis võivad olla ohtlikud: nuga, käärid.	Nimetab kohti, esemeid ja aineid, mis võivad olla ohtlikud (trepid, kuum toit, tuli, ravimid, veekogud). Nimetab tegevusi, mis võivad olla ohtlikud (jääle minek, mängimine tänaval, rattasõit kiivrita). Selgitab, et õnnetuse korral tuleb pöörduda täiskasvanu poole. Selgitab, miks ei tohi võõrastega kaasa minna.	Teab ja tunnetab ümbritsevaid ohte. Teab, millised on turvalise käitumise reeglid erinevates situatsioonides ja keskkondades. Nimetab hädaabinumbri 112 ja oskab seda kasutada. Teab ja kirjeldab, kuidas tegutseda ohuolukordades (vette kukkumine, läbi jää vajumine, tulekahju jm). Selgitab, kuidas käituda eksinuna linnas, metsas.
Kodukoha loodus: veekogud, kodupaiga mets- ja koduloomad; taimed, seemned ja putukad	Tunneb rõõmu õues viibimisest. Oskab osutamise korral nimetada metsa, muru, lille, puud.	Oskab nimetada oma kodukoha olulisemat veekogu (meri). Oskab nimetada tuntumaid seeni ja kirjeldada neid.	Oskab kirjeldada kodukoha loodust; nimetada ja iseloomustada metsloomi, koduloomi, putukaid. Oskab nimetada teravilju, mida kasutatakse söögiks.
Loomad: erinevad elupaigad ja eluviisid, välimus, kasv ja areng	Oskab küsimise korral nimetada tuttavat looma ja tema kehaosi. Oskab küsimise korral nimetada tuttavat lindu. Teab, et mõned loomad elavad metsas ja mõned inimeste juures.	Oskab nimetad tuttavaid loomi, kirjeldada nende välimust ja öelda, kus nad elavad.	Nimetab tuntumaid erineva elupaiga ja eluviisiga loomi ning kirjeldab nende välimust. Teab loomade käitumise erinevusi eri aastaegadel (rändlinnud, talveuni).
Putukad: erinevad elupaigad, välimus, kasv ja areng	Oskab nimetada tuttavaid putukaid. (lepatriinu, sipelgas, mesilane).	Teab putukate elupaiku: mesilane – taru, sipelgas – sipelgapesa.	Oskab kirjeldada tuttavate putukate välimust ja nende elupaiku.
Taimed: erinevad kasvukohad ja vajadused, välimus, kasv, areng	Eristab tuntumaid puu- ja aedvilju välimuse ning nimetuse järgi. Oskab osutamise korral nimetada tuttavaid lilli.	Oskab nimetada ning kirjeldada tuttavaid puid, lilli, puu- ja köögivilju.	Oskab nimetada ning kirjeldada aias ja metsas kasvavaid taimi (marjad, puud, lilled).

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Öö ja päev: nende vaheldumine ja sellega seotud muutused looduses	Oskab küsimise korral iseloomustada ööd (on pime) ja päeva (on valge).	Eristab ning nimetab päeva ja ööd. Iseloomustab päeva ja öö vaheldumist, seostab seda taimede ning loomade tegevusega.	Kirjeldab loodust ja inimesi erinevates tsüklites: ööpäev, nädal, aastaring.
Aastaajad: nende vaheldumine ja sellega seotud muutused looduses ning loomade ja inimeste tegevused	Oskab nimetada talve ja suve iseloomulikke nähtusi (sajab lund, on külm; on soe, saab ujuda).	Oskab nimetada kõiki aastaagu ja neid iseloomustada.	Seostab muutusi looduses aastaegade vaheldumisega ning oskab neid kirjeldada. Oskab nimetada inimeste iseloomulikke tegevusi olenevalt aastaajast. Oskab nimetada loomade iseloomulikke tegevusi olenevalt aastaajast.
Ilmastik, erinevad ilmastikunäht used	Oskab nimetada erinevaid ilmastikunähtusi.	Nimetab ilmastikunähtusi ja kirjeldab neid. Teab õhu vajalikkust ja kasutamist.	Selgitab ilmastikunähtuste seost aastaegadega.
Inimese mõju loodusele: loodushoid, säästev areng	Mõistab, et lilli nopitakse vaasi panekuks. Teab, et prügi visatakse selleks ettenähtud kohta.	Mõistab, et joogivett on vaja kokku hoida. Mõistab, et elektrit tuleb kokku hoida (kustutab lahkudes tule).	Suhtub ümbritsevasse hoolivalt ja käitub seda säästvalt. Kirjeldab, millised on inimtegevuse positiivsed ja negatiivsed mõjud koduümbruse loodusele. Teab, kuidas loomi talvel aidata. Teab, kuidas viga saanud või inimese hüljatud looma aidata. Teab prügi sorteerimise vajalikkust ning oskab sorteerida lihtsamat prügi (pudelid, paber). Soovib osaleda looduse korrastamises.
Valguse, temperatuuri, vee, õhu ja toitainete tähtsus taimedele ning loomadele	Teab, et taimed ja loomad vajavad kasvamiseks vett ja toitu.	Teab, et taimed ja loomad vajavad kasvamiseks vett, valgust ja õhku. Oskab kirjeldada erineva temperatuuri mõju taimedele, loomadele ja inimestele.	Selgitab valguse, temperatuuri, vee, toitainete ning õhu tähtsust taimedele, loomadele ja inimestele.

Teema	3aastane	5aastane	7aastane
Valgusfoor ja tänava ületamine	Teab valgusfoori ja tulede tähendust (punane, kollane, roheline). Teab mõisteid <i>sõidutee</i> ja <i>kõnnitee</i> .	Teab valgusfoori tulede süttimise järjekorda ning nende tähendust. Teab, kuidas sõiduteed ületada. Oskab ületada tänavat jalgrattaga (jalgratas käekõrval).	Oskab kirjeldada oma teekonda kodust lasteaeda. Teab, kuidas ületada ristmikku. Teab liiklemise erinevusi linnas ja maal. Oskab kasutada hädaabinumbrit 112.
Liiklusmärgid	Teab liiklusmärkide tähtsust (aitavad ohutult liigelda).	Teab liiklusmärkide tähendusi.	Teab, kuidas käituda ühissõidukist väljudes. Teab rulluiskude ja rulaga sõitmise nõudeid (Kiiver, kaitsmed, ohutud paigad).
Sõidukid	Teab liiklusvahendeid ja eriotstarbelisi sõidukeid. Teab jalgrattaga sõitmise nõudeid (kiiver).	Teab liiklusvahendite erinevusi ning eriotstarbeliste sõidukite ülesandeid ja tähtsust. Oskab ühissõidukis käituda.	
Helkur, turvatool ja turvavöö	Teab helkuri kasutamise vajalikkust.	Teab turvavöö ja turvatooli vajalikkust sõidukis. Oskab selgitada, kus ja kuidas helkurit kanda.	Oskab kirjeldada liiklemise ohtusid erinevates ilmastikuoludes. Teab, kuhu kinnitada helkurribad.
		Teab, milleks erinevaid meediavahendeid (televiisor, arvuti, ajaleht) kasutatakse. Oskab sõlmida täiskasvanuga meedia kasutamise kokkuleppeid. Oskab arutleda meedia sisu üle. Oskab end meediavahendite abil väljendada. Omab ettekujutust endast meedia kasutajana.	

Valdkond „Keel ja kõne”

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Keel ja kõne“

Laps:

1. tuleb toime igapäevases suhtluses;

2. kasutab kõnes õiget hääldust;
3. tunneb huvi lugemise, kirjutamise ja lastekirjanduse vastu, on omandanud lugemise ja kirjutamise esmased oskused.

Valdkonna „Keele ja kõne“ õppe ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7 aastane laps:

- 1) tuleb toime suhtlemisel nii eakaaslaste kui täiskasvanutega; arvestab kaassuhtlejat ja suhtluspaika;
- 2) suudab oma mõtteid suulises kõnes edasi anda;
- 3) saab aru kuuldu sisust ja suudab sellele vastavalt reageerida;
- 4) jutustab pildi, kuulnud teksti või oma kogemuse alusel, annab edasi põhisisu ja olulised detailid;
- 5) kasutab kõnes kõiki käände- ja pöördevorme ainsuses ja mitmuses;
- 6) kasutab kõnes aktiivselt liitlauseid;
- 7) valdab suhtlemiseks piisavat sõnavara ja suudab vajaduse korral ise sõnu moodustada;
- 8) hääldab oma kõnes ja etteõeldud sõnu korrates õigesti kõiki emakeele häälikuid;
- 9) tunneb tähti ja veerib kokku 1-2 silbilisi sõnu ning tunneb kirja pildis ära mõned sõnad;
- 10) kirjutab joonistähtedega 1-2 silbilisi sõnu õigesti järjestatud ühekordsete tähtedega;
- 11) teab peast emakeelseid luuletusi ja laule.

Valdkonna „Keel ja kõne“ sisu

- 1) Kõnekasutus: hääldamine, sõnavara, grammatika (lause ja vormistik);
- 2) jutustamine ja kuulamine, suhtlemine;
- 3) lugemise ja kirjutamise esmased oskused, lastekirjandus.

Lapse kõnet saab arendada kõikides igapäevastes tegevustes (mängudes, käelises tegevuses, liikumis- ja muusikategevustes, tavatoimingutes: lõunalauas, riidesse panekul, rühmaruumi koristamisel jne). Lapsele luuakse selline keskkond, kus ta kuuleb teiste inimeste kõnet, mille alusel ta konstrueerib oma keelesüsteemi ning tal tekib vajadus ise kõneleda. Laps õpib rääkima reaalses suhtlussituatsioonides, tegutsedes koos täiskasvanuga.

Lapsega suhtlemisel arvestatakse järgmisi seisukohti:

- Mida väiksem on laps, seda efektiivsem on üks-ühele suhtlemine.
- Mida väiksem on laps, seda enam toetub tema kõne vahetult tajutavale - mida laps parajasti kuuleb, näeb, maitseb, katsub.
- Mida rohkem on lapsel kujutlusi, teadmisi, kogemusi mingist nähtusest, seda enam tal on, millest kõneleda.
- Lapsega räägitakse asjast/tegevusest/nähtusest, mis on tema tähelepanu või huvi keskpunktis. Soovitav on lasta lapsel rääkida, mida ta teeb praegu, mida hakkab tegema (et ta saaks oma tegevust kommenteerida).
- Luuakse selliseid olukordi, kus lapsel tuleb suhelda, midagi öelda.
- Õpetaja kasutab oma kõnes selliseid lauseid ja sõnu, mida laps suudab mõista ja meelde jätta.

HÄÄLDAMINE

Korrektse hääldamise aluseks on artikulatsiooniparaadi osade – keele, huulte, pehme suulae, lõualiigese – hea toonus ja liikuvus. Lapsed õpivad õigesti hääldama täiskasvanu kõnet kuulates ja jäljendades. Nagu ka muud kõne elemendid, omandavad lapsed õige häälduse

erineva kiirusega. Eesti keelt kõneleval lapsel peaks hääldus olema välja kujunenud umbes 5a vanuselt.

2aastane laps: lapse kõnes on mõnikümmend kuni mõnisada sõna. Laps kasutab lühikesi 1-2silbilisi sõnu, mis sageli lõpevad lahtise silbiga ehk vokaaliga sõna lõpul. Lapsel on kujunenud aga häälikute eristamise võime, millel suuresti põhineb edasine hääldamise täpsustumine. Laps eristab hästi sõnu, mida igapäevaselt ümbritsevas keskkonnas kuuleb.

Arendamine:

- Täpsustada olemasolevate sõnade hääldamist täiskasvanu eeskuju järgi. Arendada artikulatsiooniparaadi osade liikuvust ja koordineerimist. Arendada intonatsioonilist väljenduslikkust.
- Üldise kõne arenguga ja arendamisega seoses peaks jälgima, et lapse öeldud sõna **korratatakse häälduslikult õigesti**.
- Et laps saaks paremini sõnu hääldada, mis soodustab ka sõnavara arengut, on soovitatav **arendada artikulatsiooniorganeid**: selleks viia läbi huule-keele mängu. Laps armastab jäljendada ja tuleks lasta tal jäljendada erinevaid liigutusi huultega ja keelega (nt ajame huuled ette mossi, siis tõmbame naerule, tõstame huuled nina alla jm, ajame keele suust välja, tõstame keele ülemise huule peale jne).
- Lasta **jäljendada märguliselt sõnu, sõnaridu, lühikesi salmiridu**, kus on kasutusel lihtsamini hääldatavad häälikud.
- Hästi on selles vanuses juba arenenud **erineva intonatsiooni kasutus** – seda saab veel soodustada erineva intonatsiooniga ühte ja sama sõna või ütlust korrates.

3aastane laps: kõne arengu alused on kujunenud. Et sõnu on kõnes palju, siis peab häälikuid hääldama täpsemalt, et sõnad eristuksid (vrd *sall-pall-tall-hall-vall*) ja lapse kõne oleks teistele arusaadav. Lühemad sõnad hääldatakse õige silbi- ja vältestruktuuriga, st ei jäeta silpe ära, ei moonutata sõnaväldet. Pikemate sõnade hääldamisel võib esineda lühendamist. Samas aga ei ole paljudel lastel veel kujunenud ühe või mitme raskemini hääldatava hääliku (/r/, /s/, /k/, /õ/, /ü/) õige hääldus.

Arendamine:

- Arendada häälikute ja sarnase kõlaga sõnade eristamist kuulmise teel. Täpsustada artikulatsiooniliigutusi. Täpsustada pikemate, s.o 3-4silbiliste sõnade hääldust.
- Arendada kuulmise järgi **sõnade eristamist**, mis koosnevad samadest, ent erinevas pikkusega häälikutest (nt *kook-kokk, kuri-kuurid*).
 - Jätkata **keele- ja huulemängudega**: nt näiteks n-õ liigutuskompleksidest koosnevaid tegevusi (keel üles, alla, ühte ja siis teise suunurka).
 - Harjutada pikemate, **3-4silbiliste kaashäälikuühendita sõnade hääldust**, n-õ mängu käigus kasvatades sõnu: koer-koera-koerakene, karu-karus-marikarusmari.

4aastane laps: hääldamine hakkab lähenema keelenormile. Üksikuid raskusi võib esineda pikemate sõnade, tundmatute sõnade ja konsonantühendite (eriti /r/, /s/ ja /k/ häälikut sisaldavate) hääldamisel. Kõne tajumisel suudab eristada kõlalt sarnaseid sõnu, mis erinevad mõne hääliku või ühe hääliku pikkuse poolest (*kokk-kukk, kook-kokk*).

Arendamine:

Kinnistada häälikute eristamisoskust. Kujundada välte eristusvõimet. Täpsustada konsonantühendite hääldamist. Kujundada oskust märgata vigu teiste ja enda häälduses.

- Soovitatav on **erineva häälikupikkusega sõnapaaride hääldamine** (kõne rütmi tunnetamine, ettevalmistus lugema ja kirjutama õppimiseks): *tibu-tipu; tibu-tippu; kare-Kaari; male-maal*.

- **1-2silbiliste sõnade hääldamine**, mis sisaldavad erinevaid **konsonantühendeid** ja ühendid on sõnas erinevas kohas – sõna alguses, lõpus ja keskel: *trumm, kartul*.
- Pikemate, **3-5silbiliste häälikuühendita** sõnade hääldamine.
- Õpetada/harjutada **hääldusvigade märkamist ja parandamist** teiste kõnes.

5aastane laps: hääldamine peab olema korras. Võib esineda eksimusi lapsele tundmatute, sh võõrsõnade hääldamisel ja erandjuhul ka tuttavate, kuid harva kasutatavate ja keerulise struktuuriga omasõnade hääldamisel (nt *kirsimarjakobar*).

Arendamine:

Kinnistada hääldusoskusi.

- **Vigursalmide ja -lausete hääldamine** (ettevalmistus hääldusoskuste kinnistamiseks ja mingile häälikule vastava tähe tutvustamiseks).
- N-ö **pseudosõnade** ehk väljamõeldud sõnade **hääldamine** ja moodustamine pärisõnadest: *park-lark*.
- Pikemate, **3-5silbiliste konsonantühendeid** sisaldavate sõnade hääldamine: *kaelkirjak, krokodill, vahvlikook*.

6aastane laps: hääldamisvilumused on kinnistumas. Kui laps ka tundmatute sõnade hääldamisel eksib, siis suudab ta hääldust õige näidise järgi parandada.

Arendamine:

- Harjutada võib sageli kasutatavate võõrhäälikuid (f, š, ž) sisaldavate sõnade hääldamist: *šokolaad, dušš, garaaž, žele*.
- Kinnistada 3-5silbiliste konsonantühendeid sisaldavate sõnade hääldamist.

7aastane laps: hääldusvilumused on kinnistunud, eksida võib vaid tema jaoks tundmatute võõrsõnade hääldamisel.

SÕNAVARA

Sõnavara valik lähtub:

- teemast – kõnearendusteemad tulenevad valdkonnast “Mina ja keskkond”;
- lapse vaimsest potentsiaalist ja tunnetustegevuse arengutasemest, mis määravad õpetatavate sõnade üldistusastme.

2aastane laps

2–4-aastase lapse sõnavarast umbes poole moodustavad nimisõnad, millele järgnevad tegusõnad (umbes 1/5), määr-, ase- ja omadussõnad. Kasutussageduselt on aga ülekaalus hoopis tegusõnad, sest neid on vaja lausete moodustamiseks. Laps kasutab ka palju ase- ja määrsõnu, sest tema kõne on situatiivne (nt *ta on seal, pane siia*). Kiiresti areneb nn baassõnavara – laps omandab eelkõige sageli esinevaid sõnu, mille aluseks on meeleorganitega tajutavad tunnused, objektid, tegevused (nt *koer, kass, lind, pall, auto*).

Arendamine:

- Õpetaja tutvustab sõna tähendust erinevates situatsioonides (jalutuskäigul, toas, erinevates tegevustes), juhtides tähelepanu objektide olulistele (tool – 4 jalga, saab istuda) ja erinevatele tunnustele (suur, väike, pehme, kõva).
- Sõnade tutvustamine toimub valdavalt praktilise tegevuse ja täiskasvanu suunatud vaatluse käigus, kus on võimalik objektide, tunnuste, tegevuste vahetu taju.
- Täiskasvanu kõne on allikas lapse passiivse sõnavara kogumiseks.
- Tähelepanu tuleks pöörata tegusõnadele, milleta pidurdub lause areng. Oluline on,

et laps kuuleks ja kasutaks tegusõnu koos laienditega (lõikab noaga, lõikab kääridega, lõikab paberit, lõikab riidet).

- Last tuleks suunata sõnu kasutama muutevormis, mitte algvormis (nt Kuhu me läheme jalutama? Parki. Kus me täna käisime? Pargis. Kust me lehti leidsime? Pargist.).
- Ruumisuhteid väljendavate tagasõnade aktiveerimiseks sobib peitusemäng, korralduste täitmine: laps tegutseb ja räägib sellest (Kuhu panid? Kust võtsid?)

3aastane laps

Sõnavara maht on umbes 500 sõna. Sõnavara kasv on pidev, kuid mitte enam nii kiire kui eelmisel poolaastal, sest põhirõhk on nüüd grammatika omandamisel. Areneb edasi baassõnavara. Kujuneb 2-astmeline sõnatähenduse üldistus: kasutusele tulevad üldnimetused, mille aluseks on rühmade ühendamine (*koerad+kassid+hiired = loomad*). Laps suudab leida mõningaid vastandsõnu (suur – väike; all – üleval), kasutada tagasõnu ruumisuhete tähistamiseks (all, peal, sees, taga). Hakkab kujunema oskus analoogia alusel ise sõnu liita ja tuletada, millest annavad tunnistust uudissõnad (nt *lõpmine* – viimane uks, *marjatädi* – tädi, kes müüb marju).

Arendamine:

- Otstarbekas on aidata kujutlusi ja seeläbi ka sõna tähendusi täpsustada, esitades suunavaid küsimusi, nt *Mida teha saab? Kuhu ...pannakse? Millise kujuga / mis värv i/ mis maitsega.... on? Kuselab? Millest tehtud on?*
- Sõnade tähenduse tutvustamisel ja kasutamise harjutamisel saab nüüd tegevuse ja situatsiooni kõrval kasutada rohkem pilte. Pilt on siiski vaid vahetu tajukogemuse üldistuseks ega asenda seda. Pildi kasutamise eelduseks on, et laps mäletab pildil kujutatud objekti, tegevust sellega või objekti omadusi oma kogemuste alusel.
- Sõnatähenduse tunnetusliku aluse loomiseks sobivad erinevad rühmitamisülesanded. Rühmitada võib objekte, pilte. Rühmitusalus (põhimõte, mille järgi rühmitamine toimub) võib olla esitatud sõna või näidisena, kuid võib olla ka vaba. Erineval viisil (välise tunnuse, funktsiooni, elukoha) moodustatud rühmale leitakse nimetus (sõna, sõnaühend, liitsõnaga). Sobivad ülesanded on näiteks “Neljas liigne” (*Mis ei sobi teistega? Koer, kass, hiir, tuvi*), rea jätkamine (*auto, buss, lennuk.... valikuks hobune, rong*).
- Sõnaloomeskuse kujundamiseks sobivad nn mõistatamismängud, milles juhatakse lapse tähelepanu sõna tähendusele sõltuvalt selle koostisest (nt *Kas sa tead, mida teeb laulumees? Tantsumees? Millest on tehtud klaasmaja? Vorstipirukas? Mis on täpilise/lillelise kleidi peal?*). Paralleelselt sõnade tähenduse mõistmisega tuleks kujundada sõnade moodustamist analoogia alusel (nt *Käe peal on käekell. Seina peal on.... Mütsil on tutt. See on tutimüts. Mütsil on nokk. See on ...*). Selliseid ülesandeid saab ühendada erinevate rühmitamisülesannetega.

4aastane laps

Jätkub 2-astmelise üldistuse kujunemine: laps hakkab kasutama nii üld- kui liiginimetusi (taks, puudel – koerad; banaan, leib, juust – toit; banaan, õun, pirn – puuviljad). Areneb edasi sõnaloomeskus: laps kasutab ja moodustab peale liitsõnade ka tuletisi (mahlane, jooneline). Laps märkab ja nimetab detaile (nt näo osad: ripsmed, kulmud, lõug).

- Jätkatakse rühmitamisülesannetega, rühmitusalus võib olla pisut raskem (nt loomade elukoht; toa- ja köögimööbel). Oluline on, et moodustatakse nii allrühmi (*loomad – väiksed, suured, elavad kodus, metsas*) kui ühendatakse rühmi

(erinevad mütsid, rätik, kaabu – pannakse pähe; kleit, seelik – tüdrukute riided; püksid, pluus – poiste ja tüdrukute riided. Kõik kokku – riided). Vältida tuleks alati samasuguseid rühmitusaluseid (nt loomad, linnud, riided).

- Sõnamoodustusoskuse arendamiseks võib mängida uute sõnade leiutamise mängu (nt *Vaata, millise puu ma joonistasin. Puu otsas kasvavad pliiatsid. See on pliiatsipuu. Milliseid puid võib veel mängult olla? Pallipuu, kahvipuu.*).
- Detailide nimetuste ja omadussõnade mõistmise ja kasutamisoskuse kujundamiseks võib kasutada piltide ja joonistuste täiendamist, võrdlemist (*pikad mustad patsid, lühikesed heledad juuksed; ümmargune/kandiline nägu*).

5aastane laps

Laps kasutab kõnes nii liigi- kui üldnimetusi, hakkab kujunema sõnatähenduse 3. üldistusaste: teise astme kujutlused ja sõnad ühendatakse veelgi üldisemateks rühmadeks (*lauad – mööbel – asjad; kass – koduloom – loom*). Areneb omadussõnade kasutamisoskus: laps leiab antonüüme (*lühike – pikk*), mõistab, kuid kasutab piiratult sünonüüme (*kõnnib, longib, sammub, astub*). Oskab leida ka iseloomu, käitumist ja hinnangut tähistavaid sõnu (*julge, rumal, huvitav*). Laps mõistab, et mõnel sõnal võib olla mitu tähendust (nt *koor, tee*). Kasutab õigesti arv- ja järgarvsõnu (1–5). Mõistab ja kasutab aega väljendavaid nimisõnu *hommik, päev, õhtu, öö*. Kasutab sõnamoodustust jutustades (*Ema ostis mulle seeliku. See oli mummudega seelik. Nüüd ma ei leia seda mummulist seelikut üles.*). Laps hakkab mõistma ülekantud tähendusega sõnu (*värske ajaleht, värske sai, tassi kõrv, tooli jalg, seene kübar*).

Arendamiseks:

- Rühmitamisülesanded: *Anna mulle kõik loomad! Anna kõik võõramaaloomad! Anna kõik karud! (valikuks jääkaru, pruunkaru, ilves, hunt, tiiger, lõvi).*
- Rühmitusaluste iseseisev leidmine ja põhjendamine.
- Mõistatusülesanded: täiskasvanu kirjeldab objekti või nähtust, kasutades/lisades omadussõnu, olulisi ja ebaolulisi tunnuseid järk-järgult (nt *Arva ära, kellest ma räägin! Tal on 4 jalga, saba, ta on karvane, elab kodus, püüab hiiri*). Näidise alusel koostab laps ise selliseid “mõistatusi”. Koostada võib otsimiskuulutusi kadunud loomade leidmiseks, kuulutuste alusel sobiva looma leidmine.
- Omadussõnade kasutamise aktiveerimiseks sobib objektide võrdlemine (ühe või mitme tunnuse poolest erinevad).
- Suureneb verbaalse selgituse osatähtsus sõnavaratöös, võimaluse korral peaks sellele kaasnema kujutluse loomine praktilises tegevuses või näitvahendite abil (nt *Näita, kus on seene kübar! Kus inimene kübarat kannab?*)

6aastane laps

Väheneb ase- ja mäarsõnade kasutamine, sest laps hakkab järjest enam arvestama kuulajat: lapse kõne on vähem situatiivne, st mõistetav ka väljaspool konkreetset situatsiooni. Suureneb nimi- ja sidesõnade kasutamine, mida on vaja lause laiendamiseks. Laps hakkab väljendama ajasuhteid, kasutades sõnu *eile, täna, homme*. Seoses tärgava huviga sotsiaalsete suhete ja eetiliste probleemide vastu, hakkab laps kasutama rohkem inimest ja inimese tegevust iseloomustavaid sõnu (*kurb, õnnelik, aus, lohakas*), mille tähendus on esialgu piiratud (kasutab kindlas situatsioonis, mõne objekti puhul: *aus on see, kes salaja teiste mänguasju ei võta*). Laps selgitab selge läbipaistva struktuuri ja konkreetse tähendusega tuletiste ja liitsõnade tähendusi, moodustab ja kasutab produktiivseid liiteid (ja-liitelisi nimisõnu, nt *lõhkuja, -ne-, line-, -lik-liitelisi omadussõnu, nt moosine, sõbralik, auguline*), eksides keelenormi

vastu vaid üksikutel juhtudel. Laps mõistab lihtsamaid kujundlikke väljendeid (*kivikõva sai, jää oli sile nagu peegel*).

Arendamiseks:

- Täiskasvanu selgitab enda, lapse, raamatutegelaste tundeid ja käitumist. Ta suunab last arutlema enda ja kaaslaste käitumise üle, andma käitumisele hinnanguid ja neid põhjendama. (*Ma olen kurb, sest.... Midatundis, kui...? Miks ta nii ütles/tegi?*).
- Ilmavaatlusi tehes saab õpetada ilma kirjeldama, eri päevade ja aastaegade ilma võrdlema (*Täna on ilm päikseline, aga eile oli pilvine/vihmane*).
- Last saab õpetada tegema kokkuvõtteid tehtust ja plaane koostama, kasutades vastavaid määrsõnu (*Eile tegime..., käisime... Mida teeme täna hommikul/õhtul?*)
- Abstraktsemate sõnade tutvustamiseks, millel puudub vahetu seos tajuga, saab kasutada lühitekste, kus kirjeldatakse kellegi käitumist lastele tuttavas situatsioonis, tegelase mõtteid, tundeid (*kiitlema, hädaldama, häbi tundma, aus, vapper, õel, abivalmis*).
- Et aidata lapsel ülekantud tähendusi (võrdlusi ja metafoore, nt muruvaip) mõista, tuleb täiskasvanul nimetada võrreldavad nähtused (nt muru ja vaip), aidata lapsel leida nende ühised tunnused (nt vaip on pehme, muru on pehme, muru ja vaiba peal saab kõndida), leida tunnus(ed), mille alusel ülekanne on tehtud (pehmed, nende peal saab kõndida).
- Sõnakasutuse täpsustamiseks ja keelenormi tunnetuse kujundamiseks sobivad verifitseerimisülesanded (s.o õigsuse määramine: *Kuidas on õige? Kas lai tee või jäme tee? Kõrge maja või pikk maja? Kõrge mees või pikk mees?*) ja korrektuurülesanded (*Kuula, kas Pipi räägib õigesti! Paranda teda! Värviline pilt, värviline pintsel*).

7aastane laps

Tunnetustegevuse ja sotsiaalne areng võimaldavad ülekantud ja kujundlike väljendite ning sõnade mõistmist (*tuul ulub, muruvaip, päike silitab põske*), samuti abstraktse tähendusega sõnade (tundeid ja vaimset tegevust tähistavad sõnad) kasutamist. Ta kasutab oma kõnes lihtsamaid võrdlusi (*külm nagu jää, valge nagu lumi*). Laps eristab tähenduselt ühetüvelisi sõnu (*värvine, värviline, värvija, värvus, värvimine*) ning kasutab oma kõnes aktiivselt tuletisi ja liitsõnu. Laps kasutab õigesti aja- ja ruumisuhteid väljendavaid sõnu, oskab lühidalt iseloomustada inimest ja tema käitumist. Laps mõistab abstraktseid üldnimetusi õpitud valdkondades (*elusolendid, asjad, riietusesemed, liiklusvahendid*).

GRAMMATIKA

Kõne grammatilise külje kujundamisel arvestatakse järgmiste põhimõtetega:

- Lauselise kõne areng tingib vajaduse uute sõnade ja vormide järele. Vajadus lauseid kasutada tekib omakorda suhtlemisel tegevuse (mängu, käelise tegevuse, liikumise) käigus.
- Lause kujunemise aluseks on lapse praktiline tegevus, mis annab ütlusele sisu ja mõtte. Tegevuse ja täiskasvanu kõne alusel kujunevad lapsel kujutlused tegijast, tegevusest, tegevusvahendist, objektist, millele tegevus on suunatud. Kujunevad nn tegevusskeemid, mis on lausete moodustamise ja mõistmise baasiks.
- Grammatilise kategooria omandamine sõltub selle tähenduslikust ja vormilisest keerukusest ning kasutussagedusest. Näiteks, tähenduselt kerge on mitmuse vorm, raske umbisikuline tegumood, mingi suhte väljendamine vormilt keeruka põimlausega on raskem kui sama suhte väljendamine lihtlauselega.

- Eesti keeles võib ühel käändevormil olla mitu tähendust. Laps omandab käändevormi algselt ühes tähenduses (nt alalütlev kääne koha märkimiseks; *laual, pluusil*), oskus kasutada ja mõista sama käände teisi tähendusi kujuneb järk-järgult ja vajab suunamist (nt alalütlev kääne kuuluvuse ja aja väljendamiseks; *emal, päeval*).
- Lause (lausung), mida kasutatakse suulisel suhtlemisel, erineb kirjalikus kõnes kasutatavast lausest. Suhtlussituatsioonis (dialoogis, oma soovide ja mõtete väljendamisel) on loomulik, et lause on lühem ja pole alati selgelt lõpetatud, esineb sõnade ärajätmist, sõnajärg on vabam. Suulises suhtluses lausungeid moodustades arvestatakse situatsiooniga (osa infot on sealt tuletatav), kaasvestlejaga. Õpetamisel tuleks suulise kõne iseärasusi arvestada – suulist kõnet ei saa hinnata kirjaliku kõne normide alusel. Koolieelses eas on oluline, et laps kasutab lauseid vastavalt suhtlussituatsioonile.
- Lauseid ja grammatilisi vorme tuleb õpetada paralleelselt nii moodustama kui mõistma. Enne, kui laps mingit vormi või lausemalli kasutama hakkab, õpib ta seda mõistma. Laps suudab reeglina korrata vaid selliseid lauseid, mida ta ka oma kõnes kasutab.

2aastane laps

Väga kiire grammatilise arengu periood. Esimesel poolaastal võib kõne koosneda ühe- ja kahesõnalausest, mis ei pruugi olla grammatiliselt vormistatud (nt *Pille uua taha pro Pille tahab juua.*). Laps kasutab sõnu 1–3 vormis juhuslikult (kasutusel enamasti algvorm, omastava käände vorm). Grammatiliselt vormistamata lause ei võimalda hästi suhelda. Dialoog täiskasvanuga eeldab ütluse grammatilist vormistamist. Hiljemalt teisel poolaastal toimub üleminek hargnenud lausele, laps hakkab kasutama sõnavorme. Lõppe lisab ta analoogia alusel. Sel perioodil (osaliselt ka 4.-5. eluaastal) kasutab laps avastatud reeglit sageli eranditeta (nt *mängin – mängida, loeda, jooda*) või segistab õiget ja vale varianti (*jooda, juua; loen, lügen*). Laps toetub mõistmisel situatsioonile ja tuttavate sõnade tähendustele, grammatilisele tähendusele ta enamasti tähelepanu ei pööra (nt korraldused *Näita pliiatsit ja nukku! Näita pliiatsiga nukku!* on lapse jaoks samaväärsed).

Arendamine:

- Soovitav on kasutada oma kõnes just neid lausemalle ja vorme, mida laps võiks peagi kasutama hakata (nt toetuda 2-aastase lapse puhul 3-aastase lapse arengutulemustele).
- Dialoog lapsega ühise tegevuse käigus: laps õpib mõistma lauseid ja grammatilisi vorme ning neid ise moodustama. Last suunatakse kommenteerima enda või täiskasvanu tegevust mänguasjaga (nt *Auto sõidab. Jänku hüppab hopp-hopp*), leidma samu tegevusi pildilt ja moodustama 2–3-sõnalisi lauseid pildi alusel. Oluline on, et täiskasvanu kordaks lapse ütlust õigesti või laiendatult üle (nt Laps: *Jänku opp-opp*. Täiskasvanu: *Jah, jänku hüppab hopp-hopp. Hüppab oma pessa.*).
- Luua olukordi, kus laps saab/peab oma soovi kõnes väljendama (*Anna...! Tahan...! Hakkame...! Lähme...!*).
- Juhtida lapse tähelepanu grammatiliste vormide tähendustele (*Too pall! Too pallid! Joonistame puu! Nüüd joonistame puud! Näita, kus on puu! Kus on puud?*)
- Kui laps vormi mõistab, võib suunata seda analoogia alusel ise moodustama (nt *Mul on mõmmid. Mis sul on? Mul on ka... (mõmmid)/ Aga mul on kutsud.*)

3aastane laps

Valdab harilikult kõiki käändevorme, tegusõna käskivat kõneviisi ja kindla kõneviisi

oleviku ja mineviku vorme, samuti ma- ja da-tegevusnime.

Ilmuvad esimesed koond- ja liitlauseid. Edasi areneb ka baaslause (*Paul õue minna tahab. Mina tahan õue minna.*). Grammatilised vormid ühilduvad lauses arvus ja ajas (nimi- ja tegusõna, nimi- ja omadussõna). Laps mõistab paremini grammatilisi tähendusi, kuid võõras olukorras toetub mõistmisel pigem situatsiooni loogikale (nt ei pane tooli laua peale, vaid alla).

Arendamine:

- Täiskasvanu suunab last kommenteerima enda ja teiste tegevust, väljendama lausega pildil kujutatud tegevusi.
- Lausete moodustamine analoogia alusel (nt “ka-mäng” või matkimise mäng. Täiskasvanu: *Pipi paneb mütsi pähe*. Laps: *Pepe paneb ka mütsi pähe* või *Pepe paneb püksid jalga*).
- Õpetada last moodustama lauseid dialoogis kahe mänguasja vahel (laps ja täiskasvanu vahelduvates rollides).
- Õpetada last vastama küsimustele *kes? kuhu? kus? kust? kellega? millega?* ja neid ise kasutama.
- Õpetada mõistma ja kasutama ruumisuhteid väljendavaid tagasõnu (*peal, all, sees* kõigis vormides). Sobivad asjade peitmise mäng; joonistamine, mustri ladumine, konstrueerimine jne, abiks on tegevuse jäljendamine või näidis.
- Õige grammatilise vormi äratundmist saab harjutada verifitseerimisülesannetega (*Kas Nuki räägib õigesti? Kass söövad. Kellel on õigus? Pipi: Mul on uued saabas.*). Soovitav on lausele lisaks esitada ka pilt.

4aastane laps

Laps suunab kõne abil teiste tegevust ja hakkab üha enam ka oma tegevust kõne abil kavandama. Laps räägib sellest, mida ta parasjagu teeb ja mida tegi, seejärel räägib täiskasvanule ja iseendale, mida hakkab tegema. Valjusti oma tegevusest ja selle tulemustest rääkimine täpsustab ja kinnitab kogemust ning aitab teha plaane. Rollimängus on vaja teistele selgitada rolli ja reegleid.

Arendamiseks:

- Suunata last väljendama oma soovi võimalikult täpselt (nt Laps: *Tahan nukuga mängida*. Täiskasvanu: *Kas sa tahad väikse nukuga mängida?* või annab lapsele vale nuku. Laps: *Ei, suurega*. Täiskasvanu: *Ahhaa, sa tahad selle suure nukuga mängida.*)
- Lause koostamiseks võib kasutada tegevuspilti ja skeemi, mis fikseerib sõnade arvu, sõnu asendavad aplikatsioonid, tegusõna asemel nool. Aplikatsioonid kombineerides (muutes nt tegijat, tegevusvahendit jne, saab ühe lausemalli piires moodustada palju lauseid).
- Laiendatud lihtlause ja koondlause moodustamise õpetamiseks sobib peale tavapärase küsimuste esitamise kasutada baaslausete ühendamist ja sisestamist, toetudes aplikatsioonidele ja kasutades tegelasi (nt lühike poiss Mikk ja pikk poiss Mihkel), kellest üks räägib lühikeste, teine pikkade lausetega. Nt. Mikk: *Kass magab.*(pilt) *Kass magab laua peal* (lisandub laua aplikatsioon). *Kass on kollane* (asendatakse kassi aplikatsioon kollasega). Mihkel: *Kollane kass magab laua peal*.
- Analoogiliselt saab õpetada koondlause moodustamist. Mikk: *Orav istub puu otsas* (pilt). *Tihane istub puu otsas* (aplikatsioon). Mihkel: *Orav ja tihane istuvad puu otsas*.
- Harjutada ruumisuhteid väljendavate tagasõnade *ees, taga, juures, juurde, kõrval* mõistmist ja kasutamist.

- Sõnajärje harjutamiseks sobivad korrigeerimisülesanded (nt *Kuula, kas ma räägin õigesti! Ütle sina õigesti! Söök kutsu. Autoga issi sõidab.*).
- Mälumahu arendamiseks sobib lausete kordamine, lisades lausesse uusi laiendeid (nt *Isa sõidab. Isa sõidab autoga. Isa sõidab punase autoga. Isa sõidab punase autoga tööle.* jne). Selline töövõte sobib uue lausekonstruktsiooni omandamise algetapil .

5aastane laps

Laps kasutab kõnes eri tüüpi lauseid, sh koondlauseid ja lihtsamaid suhteid väljendavaid liitlauseid (sidendid *ja, ning, aga, kuid, või*). Põimlausetest kasutab laps enamasti sihtis- (*Ma tean, et punase tulega ei tohi üle tee minna*), aja- (*Kui me ära sööme, siis läheme õue*) ja täiendlauseid (*Ma ei taha seda pluusi, millel on plekid peal*). Laps mõistab ja kasutab nud- ja tud-kesksõnu (*Ma olen söönud. Toit on söödud*), omadussõna võrdlusastmeid (*suur, suurem, kõige suurem*), tegusõna täis- ja lihtminevikku ja tingivat kõneviisi.

Arendamine:

- Harjutada objektide järjestust (*ees, järel*), ajasuhteid (*enne, pärast, varem, hiljem*) ja ruumisuhteid (eespool nimetatutele lisandub *vahel*) väljendavate sõnade mõistmist ja kasutamist liht- ja liitlausetes (nt *Kass jookseb koera ees. Kes jookseb taga? Ütle lause koera kohta!; Enne kui ema tööle läheb, käib ta poes. Mida ema teeb enne? pärast?*).
- Liitlausete lõpetamine ja moodustamine analoogialause ja piltide alusel.
- Lause lõpetamine sobivas vormis sõnaga (nt *Hiir on väike, aga sipelgas on veel*). Abiks on analoogiajärgid (*suur – veel suurem, väike – veel ...*).
- Sõnavormide muutmine sõltuvalt kontekstist (nt *Vanaema koob sokki. Eile ta ka...*).
- Tingiva kõneviisi harjutamiseks sobib “unistamise-mäng”: *Kui ma oleksin võlur, siis... (mida sa teeksid?)*.
- Lause semantiseeritud kordamine: täiskasvanu pikendab lauset sõnahaaval, laps kordab ja ütleb, mida uut teada sai.

6aastane laps

Mõistab kõnes väljendatud grammatilisi suhteid: ei toetub mõistmisel vaid grammatilistele suhetele (nt mõistab, et järgnevad laused tähistavad sama suhet: *Ruut on ringist allpool. Ring on ruudust ülalpool. Ringist allpool on ruut. Ruudust ülalpool on ring.*).

Arendamine:

- Juhtida laste tähelepanu kujundlikele väljenditele (nt võrdluslauseid *nahk oli valge nagu lumi*), tuues välja võrdluse aluseks oleva tunnuse; õpetada last selliseid võrdlusi ise moodustama.
- Tähelepanu lause grammatilisele tähendusele aitavad pöörata nn „vigurkorraldused”: *Joonista kriidiga pliiats! Joonista pliiatsiga kriit! Joonista ringi alla ruut! Joonista ruudu alla ring!*
- Keerukate grammatiliste konstruktsioonide mõistmist saab harjutada piltide valikuga või aplikatsioonide paigutamisega (nt *Ruut on ringi all. Ringi all on ruut. Pane ruut ringi alla! Pane ruudu alla ring!*). Oluline on esitada ülesanded nii, et laps ei saaks orienteeruda mõistmisel ainult sõnajärjele.
- Põimlausete mõistmisoskuse kujundamiseks võib esitada küsimusi kuuldud lause kohta (*Enne seda, kui kann sääski püüdma hakkas, ujus ta kaldale. Mida tegi kann enne? Pärast?*); kasutada võib ka verifitseerimis- ja korrigeerimisülesandeid (*Kas nii on õige? Ütle õigesti! Vihma hakkas sadama, sest lapsed võtsid vihmavarju. Kui päkapikk toob mulle kommi, siis ma olen hea laps.*)

- Jätkub lausete muutmise õpetamine (vt Mikk ja Mihkel eestpoolt; *Rong sõidab Tallinnasse. Rong veab kaupa. _ Kaubarong sõidab Tallinnasse. Ema riputab seeliku nõörile. Ema riputab püksid nõörile. _ Ema riputab seeliku ja püksid nõörile.*).
- Lausete muutmisoskuse arendamiseks võib kasutada pöördlausete moodustamist (nt *Jänes on põõsa taga. Põõsas on.....; Hiir on väiksem kui elevant. Elevant on....; Buss sõidab auto ees. Ütle lause auto kohta!*).
- Laadivahelduslike sõnade ja lõpuvariantide õige valiku harjutamiseks sobivad verifitseerimis- ja korrektuurülesanded (nt *Kes räägib õigesti, Krõll või Pätu? Vihma sadab. Vihma sajab. Aita Pipit! Palju maasikasid.*).
- Vestlussituatsioonis on otstarbekas suunata last kasutama sama käändevormi erinevates tähendustes (nt *Õhtul pugese jänku oma pessa. Jänkul oli kõht tühi.*).

7aastane laps

Laps kasutab kõnes kõiki käändevorme ka harva esinevates funktsioonides (nt saav kääne aja tähistamiseks: *Õhtuks on vihm üle*. Alaleütlev kääne viisi tähistamiseks: *Nägu läks naerule*). Enamasti ei eksi laps enam laadivahelduslike sõnade, osastava ja sisseütleva käände lõpuvariantide kasutamisel. Ta suudab ennast vabalt väljendada laiendatud lihtlausega, rindlausega; põimlausetega oskab väljendada eesmärki (*Ma kogun raha, et uus automudel osta*), põhjust (*Poisi kurk jäi haigeks, sest ta ujus külmas vees*), tingimust (*Kui ma hea laps olen, siis toovad päkapikud mulle kommi*) ja omadusi (*Jõuluvana tõi mulle nuku, kellel on palju riideid*). Laps õpib lauseid jutus seostama: muutma sõnajärge, korduste vältimiseks sõnu asendama (*Siim võttis salaja moosi. Ta armastas seda hirmsasti.*), kasutama siduvaid sõnu (*seejärel..., peagi..., ühel päeval... lõpuks...*).

JUTUSTAMINE JA KUULAMINE

Jutustamisoskuse arendamisel tuleb last aidata kahel viisil:

1. Aidata kujutlusi ja mõtteid täpsustada, mälust ammutada.
2. Aidata sõnade valikul ja lausete moodustamisel ja seostamisel.

Õpetaja suunab last jutustamisel: küsimustega või repliikidega (suunav teade, lause või selle alguse etteütlemine). Teksti mõistmise aluseks on sõnatähenduse tundmine, lausete mõistmine, lausete tähenduste ja mõtete ühendamise. Lõpuks tuleb kuuldu viia kokku tajuja kogemuste ja teadmistega. Koolieelses eas peaks teksti mõistmise puhul arvestama sellega, et lapse mälu maht ei ole veel väga suur.

Tuleb jälgida:

- Kas tekstis kasutatavate sõnade tähendus on lapsele tuttav (nt kui laps pole seenel käinud, ei pruugi ta teada sõna *seeneline* tähendust).
- Kas lausepikkus ja esitatud info hulk vastab lapse mälumahule (nt ei pruugi laps mõista keerulisi ja pikki põimlauseid lihtsalt selle tõttu, et lause ei jäänud meelde).
- Kas tekstis on kõik oluline info välja öeldud või peab täiskasvanu vajadusel kommenteerima või last küsimustega suunama väljaütlemata info tuletamisele (nt *Lapsed käisid loomaaias. Matil oli kurb edasi-tagasi kõndivat lõvi vaadata. Õhtul ütles Mati isale, et ta sooviks, et iga loom saaks olla oma kodus. Miks lõvi kõndis edasi-tagasi? Miks oli Matil kurb lõvi vaadata? Kus on lõvi kodu? Miks lõvi on loomaaias?*).
- Kas tekstis on alltekst, st mõte pole otse välja öeldud.

2aastane laps: hakkab väljendama end lühikeste lausete ja lühikeste lausete. Talle meeldib täiskasvanuga koos tegutseda ja selle käigus vastab ta meelsasti oma kõne arengu tasemele vastavalt täiskasvanu küsimustele (tavaliselt ühesõnaliste vastustega). Ise küsib, kommenteerib veel vähe (ei algata dialoogi). Teiste inimeste ütlusi mõistab vaid juhul, kuid need on lühikesed ja seotud hetkesituatsiooniga.

Arendamine:

Arendada dialoogis osalemise soovi ja vastamist täiskasvanu küsimusele. Kujundada oma ja teise inimese tegevuse kommenteerimise oskust (oskus rääkida oma tegevusest).

- Täiskasvanu kommenteerib oma ja lapse tegevust või seda, mida laps vahetult tajub, põimides küsimusi, millele vajadusel ise vastab (*Sa teed nii ilusat torni. Sinine klots on paigas. Nüüd paned punase klotsi. Oi, torn kõigub. Miks küll kõigub? Käsi vist puutus torni vastu...*).
- Koostegevuses lapsega on täiskasvanul soovitatav küsida lapse tegevuse kohta: *mida teed, kuhu paned klotsi, kellele annad nuku* jne. Kasutada selleks ära erinevad võimalused: esemeline tegevus, käeline tegevus, tavatoimingud: käte pesemine jne.
- Täiskasvanu esitab küsimusi teiste laste tegevuse kohta ja pildil kujutatud tegevuste kohta (tegevuse kirjeldamine reaalse tegevuse või pildi järgi).
- Laps tegutseb tuttavate esemetega täiskasvanu korralduse järgi (*anna mulle pall; veereta pall mulle, paneme palli kappi*).

3aastane laps: suudab kõne abil igapäevastes olukordades vabalt suhelda. Osaleb aktiivselt dialoogis, vastab vahel ka mitmelausealise repliigiga. Laps räägib peamiselt sellest, mis on vahetult tema jaoks tajutav (nähtav, kuuldav, katsutav). Laps suudab mõista lühikest tema jaoks tuttava situatsiooni kohta käivat teksti.

Arendamine:

Kujundada oskus vastata dialoogis pikemalt kui ühe lausega. Kujundada pildi või mänguasja ning täiskasvanu abistavate küsimuste põhjal lühijutu (3–4 lauset) koostamisoskust.

- Täiskasvanu kommenteerib lapse tegevust või vahetut ümbrust, põimides oma juttu küsimusi, pause, st stimuleerib last lauset jätkama, lõpetama.
- Dialoogis on soovitatav lasta lapsel kommenteerida oma tegevust. Soovitatav on kasutada korralduse, mitte küsimuse vormi: *Räägi mulle, mida sa karuga teed*.
- Täiskasvanu palub oma jutustamise käigus lapsel näidata pildil tegelasi vm objekte (täiskasvanu jutustus kui näidis).
- Laps peab täiskasvanu kirjelduse järgi ära tundma objekti või pildi (valik mitme hulgast).
- Lasta lapsel jutustada mina-vormis 2–3 lausega oma hetketegemistest (täiskasvanu küsimuste abil).
- Täiskasvanu jutu järgi või paralleelselt sarnase jutu koostamine (3–4 lauset) mänguasja või pildi kohta (Täiskasvanu: *Mul on koer*. Laps: *Mul on kass*. T: *Koer on minu sõber*. L: T: *Koer on pruuni värvi ja pehme karvaga*. L: jne).

4aastane laps

Laps osaleb aktiivselt dialoogis, repliigid on sageli pikemad kui üks lausung. Kujunenud on monoloogi alged: laps meelsasti räägib oma tegevusest, mänguasjast. Jutustamisel kasutab peamiselt lausete ahelat, st ühendab lauseid ühte tüüpi sidesõnaga (*ja* või *ja siis* vms). Laps on kuulnud ja mäletab mitmeid muinasjutte ja lastejutte. Ta täiendab/parandab täiskasvanut nende jutustamisel, ettelugemisel. Mõistab hästi täiskasvanu poolt talle jutustatud teksti. Teksti mõistmisel on endiselt oluline tema enda kogemus.

Arendamine:

Arendada oskust rääkida dialoogis olnust/möödunust. Kujundada oskus anda edasi kuulnud jutu põhilised sündmused. Kujundada oskus jutustada pildi või pildiseeria alusel.

Laps kommenteerib kaaslaste tegevust selle toimumise ajal või peale selle sooritamist.

- Vestlus/dialoog lapsele olulistest hiljuti toimunud sündmustest.
- Varasema ja hetketegevuste võrdlev arutelu (*mida eile lõunaks sõime, mis on täna*

lõunaks; mida õues mängisime, mida nüüd mängime).

- Reaalses tegevussituatsioonis või pildil kujutatud probleemsituatsiooni lahendamine, oma kogemuse edasiandmine sõbrale, nooremale kaaslasele, nukule (Nt *Tass kukkus maha, läks katki ja põrand sai märjaks. Räägi sõbrale, mida teha!*)
- Reaalse eseme või pildil kujutatud eseme lihtne kirjeldus abistavate küsimuste või näidiskirjelduse abil.
- Seeriasse kuuluvate piltide järjestamine ja seeria järgi jutustamine suunavate küsimuste abil.
- Korduvalt kuuldud lastejutu põhisisu edasiandmine täiskasvanu küsimuste, piltide, aplikatsioonide toel.
- Tegevuspildi järgi jutustus täiskasvanu näidisjutu või suunavate küsimuste abil: et pilt kujutab vaid ühte hetke, on oluline võimaliku eelneva sündmuse tuletamine ja ka kujutatud tegevusele järgneva kirjeldamine. Nt on antud selline pilt: tüdruk paneb lumemembele porgandit ninaks: *Mida tüdruk enne tegi? Missugust lund on vaja lumememme tegemiseks? Kui lumememm sai valmis, mida tüdruk tundis / edasi tegi? Jne).*

5aastane laps: loob täiskasvanu abita oma kogemuste põhjal 3–5 lausega teksti, kasutades peamiselt ahellauseid. Suudab pildi, pildiseeria või kuuldud teksti põhjal jutustada täiskasvanu abiga. Mõistab abiga ka enda kogemuste välist teksti. Suudab oma kogemuste najal tuletada tekstis puuduvat infot.

Arendamine:

Arendada oskust ümber jutustada kuuldud jutte, andes edasi sündmuste õige järjekorra. Arendada oskust jutustada pildi ja pildiseeria järgi.

- Korduvalt kuuldud juttude põhisisu edasiandmine piltide toel või abita.
- Lapse jaoks uute, s.o tundmatute juttude sisu edasiandmine peale eelnevat analüüsi ja vajadusel täiskasvanu küsimuste abiga.
- Ühe jutu sisu edasiandmine ahelana (üks laps alustab, teine jätkab).
- Jutule jätku või alguse mõtlemine.
- Jutu väljamõtlemine kuuldud jutu näitel.
- Õpetaja etteloetud jutus vigade märkamine ja parandamine: sama jutu õigesti jutustamine.
- Pildiseerias sobimatu pildi leidmine ja seeria järgi jutustamine.
- Tegevus- või esemepildi järgi jutustamine, tuues sisse ka infot, mis pole pildil otseselt kujutatud.

6aastane laps

Jutustab meelsasti oma kogemustest, kuuldud teksti, pildi põhjal. Laused on omavahel paremini seotud, kasutab jutustamisel rohkem ka liitlauseid. Armastab ise jutte luua.

Arendamine:

Kujundada oskus lühidalt arutleda lapsele oluliste probleemide üle (miks ma lähen koolikatsetele, miks tahan sünnipäevaks koera). Arendada loomuliku jutustamise oskust. Arendada oskust mõista tekstis varjatud mõtet ja põhjus-tagajärg seoseid ja seostada jutustamisel lauseid.

- Jutustuse (teksti) ja mitte-jutu (mõtelt mitteseotud lausete kogumi) eristamine.
- Jutu väljamõtlemine etteantud teemal (*Täna tegid plastiliinist liblika. Pane oma liblikale nimi ja mõtle tema kohta jutt*). Eelnevalt arutletakse, millest rääkida (nt liblika välimusest, kuhu liblikas võib lennata jms).
- Kuuldud teksti, õpetaja või kaaslase jutu/teksti täiendamine uue, väljamõeldud infoga ehk algse teksti muutmine (*Hunt oli alla neelanud nii punamütsikese kui vanaema. Mis oleks juhtunud edasi, kui jahimehed poleks tulnud?*).

- Lausete seostamise harjutamine, nt võrdlemine.
- Kuuldud teksti analüüs põhjus-tagajärg seoste puhul ja seostamine lapse kogemusega (*Kuidas sina oleksid teinud/käitunud?*)
- Tegelaste iseloomustamine kuuldud teksti põhjal täiskasvanu abistavate küsimuste abil. Tegelase (nii välimuse kui iseloomu) võrdlemine enda ja/või kaaslase omaga.

7aastane laps koostab jutu tegevus- ja olupildi järgi, annab edasi nii põhisisu kui ka mõningaid detaile; mõistab mõttelüngaga tekste ja tuletab ise puuduva info (või küsib täiskasvanult abi); räägib oma tulevasest/kavandatavast tegevusest, mille kohta tal on kogemusi.

SUHTLEMINE

Suhtlemine on peamine keelekasutuse funktsioon. Suhtlemisel toimub osalejate vastastikune mõjutamine mingi ühise eesmärgi nimel. Suhtlemine kujuneb ja areneb koolieelses eas seoses lapse tegevusega, s.o eelkõige praktilise tegevuse ja mänguga..

Edukas suhtlemine tähendab, et

- laps soovib suhelda nii laste kui täiskasvanutega;
- laps oskab saavutada partneri tähelepanu;
- laps oskab arvestada partneriga: oskab arvestada partneri staatust (nt eakaaslane või täiskasvanu, võõras või tuttav täiskasvanu);
- laps oskab alustada, jätkata ja lõpetada vestlust;
- laps oskab kaaslast kuulata;
- laps oskab valida sobiva strateegia partneri mõjutamiseks: veenmine, meelitamine, küsimine, ähvardamine, palumine jne;
- laps oskab valida sobivad keelevahendid mõtte väljendamiseks.

2aastane laps hoiab täiskasvanuga silmsidet, kasutab lühikesi, ebatäielikke ütlusi teatud kavatsuste väljendamisel: eelkõige eseme saamiseks, millestki keeldumiseks; kasutab mõningaid viisakussõnu (aitäh, palun); vastab lihtsatele küsimustele; vooruvahetuses räägib sageli teise kõnelejaga osaliselt korraga.

Arendamine:

Arendada huvi täiskasvanuga koostegevuses suhtlemise vastu. Kujundada

- oskus saavutada tähelepanu kõne abiga (nime nimetamine, pöördumissõnade kasutamine: *kuule, kas sa...*);
- oskus kasutada mõnesid viisakusväljendeid suhtlemisel (*aitäh, palun, tere*) ja vastata neile;
- oskus küsimustele ütlusega vastata ja soov ning oskus sõnastada küsimust;
- oskus alustada dialoogi.

3aastane laps osaleb aktiivselt lühikestes dialoogides, sh algatab ise dialoogi, eelkõige midagi küsides, paludes; eelistab suhtlemisel eakaaslasele täiskasvanut; hakkab mõistma, et ei tohi teise inimese jutusse sekkuda; mõistab, kui kaaslane ei saanud tema ütlusest aru ning kordab oma ütlust.

Arendamine:

Kujundada esmased vooruvahetuse oskused. Arendada palvete, ettepanekute tegemist. Kujundada

- oskus jätkata tuttavas situatsioonis dialoogi (algatav repliik või küsimus);
- oskus kasutada viisakusväljendeid millegi palumisel, küsimisel jne, sh ka

eakaaslastega;

- oskus kuulata kaaslane ära enne oma jutu alustamist;
- oskus täpsustada oma ütlust, kui partner seda ei mõista.

4aastane laps osaleb pikemates dialoogides, sh oskab muuta teemat ning lõpetada vestlust; kordab või parandab/täpsustab ütlust, kui seda teised ei mõistnud; hakkab kasutama ja mõistab nalja, fantaasiat, narritamist; muudab keelekasutust vastavalt kaaslaste vanusele – suhtleb kas eakaaslase, endast noorema lapse või täiskasvanuga.

Arendamine:

Arendada huvi eakaaslastega suhtlemise vastu. Kinnistada

- oskus osaleda dialoogis vähemalt kahes vóorus, s.o laps reageerib tema repliigile järgnenud repliigile veel ühe repliigiga;
- oskus oma ütlust täpsustada ja partnerilt vajadusel paluda ütluse täpsustamist ;
- oskus vestlust lõpetada (nt teatab, mida hakkab tegema ehk miks lõpetab dialoogi);
- oskus suhtlemisel (mängus) mõista partneri rolli, iga ja situatsiooni, s.o suhtleb erinevalt kodus ja külas, eakaaslase ja täiskasvanuga jne;
- oskus vastavalt rollile rääkida (imiteerib häält, kõnemaneeeri, kasutab väljendeid vastavalt rollile, sh võib täiskasvanu võtta rolli ja olla lapsele näiteks (nt poemängus erinevad ostjad.
- oskus pöörduda eakaaslase poole palve, ettepaneku, sooviga.

5aastane laps arvestab juba kuulaja teadmistega, st tal on ettekujutus, mida kuulaja võiks antud asja kohta teada (nt räägib oma koerast erinevalt inimesele, kes on talle võõras, või sõbrale, kes on kursis koera tegemistega); võtab rollimängus erinevaid rolle ning vastavalt nendele kasutab ka rollisuhtlust (kõnestiil, intonatsioon); mõistab erinevaid suhtlemisstrateegiaid, nt ähvardust, lubadust, meelitamist ja kasutab ka ise neid; mõistab kaudseid ütlusi: palvet, ettepanekut, kutset jne (nt *mulle meeldib, kui sa minuga nukunurgas mängid; mul jäävad sellest suurest kisast kõrvad haigeks*).

Arendamine:

Arendada suhtlemisoskusi eakaaslastega. Kinnistada

- oskus olla eakaaslastega nagu täiskasvanutegagi viisakas (tervitamine, tänamine, palumine);
- oskus väljendada empaatiat (rõõmu, kaastunnet, kaasaelamist, kurbust);
- oskus alustada ja arendada dialoogi;
- oskus anda teiste tegevusele ja käitumisele hinnang;
- oskus mitte sekkuda kaaslaste jutusse ja tegevusse.

6aastane laps: suhtleb meelsasti nii täiskasvanute kui eakaaslastega; mõistab kaudseid ütlusi ja hakkab ka ise kaudseid palveid, ettepanekuid, teateid väljendama; laiendab teemat vastavalt oma teadmistele; suhtlemine on suunatud aina rohkem teadmiste edastamisele ja saamisele; eristab olulist infot ebaolulisest ja annab edasi peamiselt olulist infot; täiskasvanu abiga mõistab (st oskab seostada situatsiooni emotsiooniga, nt millal on ema rõõmus, kurb, vihane) ja väljendab tundeid ja emotsioone.

Arendamine:

Kinnistada rollisuhtlemise oskusi: suhtlejate rollide tunnetamist. Kinnistada

- oskust kasutada kaudseid palveid, ettepanekuid;
- oskust säilitada teema vähemalt neljas vóorus;

- oskust anda partnerile olulist infot (arvestades tema teadmisi);
- oskust arendada, muuta teemat;
- oskust valida vastavalt situatsioonile väljendusvahendeid ja suhtlemisstrateegiat (mis sobib külas, poes, teatris, kodus, lasteaias).

7aastane laps suhtleb aktiivselt nii eakaaslaste kui täiskasvanutega; arvestab suhtlemisel nii kaassuhtlejat kui ka suhtlemispaika; kasutab õigesti viisakusväljendeid.

Suhtlemise arendamisel sobivad hästi:

- rollimängud;
- kujuteldavate situatsioonide arutelu ;
- lühijuttude dramatiseeringud ehk läbimängimised (NB! intonatsiooni kasutus), millele on soovitatav lisada ka arutelu, hinnangu andmine tegelaste käitumise ja iseloomu kohta (nende repliikide alusel);
- igapäevategevustes teiste käitumise jälgimine ja hinnangu andmine;
- päevarežiimimomentidel käitumismudelite andmine ja arutelu.

ETTEVALMISTUS LUGEMISEKS JA KIRJUTAMISEKS

Lugemine ja kirjutamine kui kirjaliku kõne vormid kujunevad suulise kõne baasil. Kirjalik kõne vajab eraldi õppimist, sest siin tuleb kasutada märke – tähti. Lugemis- ja kirjutamisoskus on aluseks paljude teiste õpioskuste kujunemisele. Kui rääkides on tähelepanu keskpunktis tähenduse edasiandmine, siis kirjaliku kõne puhul jaotub tähelepanu nii sisu kui vormi vahel. Laps õpib mõistma ja jälgima, **kuidas** tähendust edasi anda. Seetõttu ei ole kirjaliku ja suulise kõne omandamine täiesti sarnased protsessid. Lugema ja kirjutama õpetamine on seotud keele iseärasustega. Eesti keeles on lugemine/kirjutamine ja hääldamine omavahel tugevasti, kuigi mitte üks üheselt seotud.

Et laps suudaks lugema ja kirjutama õppida, peavad tal olema

- 1) välja arenenud eeldused nende oskuste omandamiseks;
- 2) omandatud vajalikud eeloscused.

Lugema ja kirjutama õppimise eeldusteks on:

- 1) arenenud suuline kõne: laps suudab eristada, ära tunda ja kasutada emakeele häälikuid; laps valdab sõnavara, grammatilisi vorme ja lausemalle;
- 2) arenenud erinevad tajud ja mälu;
 - Optilis-ruumiline tajuvõimaldab eristada ja ära tunda tähekejusid vormi-, suuruse-, aukoha-, suuna- ja sagedustunnuste alusel. Selle tajuliigi ebatäpsus on üheks takistuseks häälik-täht seose tekkimisel.
 - Rütmitaju (ühendab endas kuulmis- ja liigitustaju) võimaldab eristada ja taastada lause- ja sõnarütme (rõhkusid, välteid ja silbijärgesid).
 - Foneemikuulmine võimaldab eristada sõnu ja häälikuid üksteisest ja võrrelda nende pikkussuhteid sõnas.
 - Kinesteetiline ehk liigitustaju võimaldab tunnetada hääldusliigutusi, hääldada selgelt ja liigendatult, mis on omakorda aluseks häälikanalüüsile ja kõnetaktide võrdlemisele.
 - Mälu (täpsemalt kõneline töömälu) võimaldab säilitada analüüsitavaid ja sünteesitavaid häälikuid, sõnu ja lauseid.

Lugemis- ja kirjutamiseeldused kujunevad erinevalt ja sõltuvad lapse arengutingimustest, aga ka tema tunnetuslikust ja kehalisest arengust.

Olulisemateks tööõõikudeks lugemis- ja kirjutamiseelduste kujunemise perioodil (2.- 5. eluaasta) on:

- Suulise kõne arendamine (häälduse täpsustamine kuulmistaju ja artikulatsiooniparaati arendavate harjutuste kaudu, kõnemängud ja praktiline tegevus sõnavara laiendamiseks, grammatiliste vormide ja lausemallide mõistmiseks ja kasutamiseks).

- Tajude ja mälu treening erinevate praktiliste tegevuste ja õppemängude kaudu.
- Silma ja käe koostöö arendamine.
- Huvi äratamine lastekirjanduse ning lugemis-kirjutamiskatsetuste vastu.

Õpetamisel on olulised kaks suunda, mida kujundatakse paralleelselt ja lõimitult:

1. Huvi tekitamine ja võimaluste loomine lugemise ja kirjutamise kasutamiseks igapäevaelus.
2. Osaoskuste õpetamine.

Lugemise ja kirjutamise osaoskuste kujundamine koolieelses eas.

Lugema ja kirjutama õppimine toimub paralleelselt, kuna mõlemal juhul on vaja valdavalt samu osaoskusi. Lugemine on oma olemuselt sõna häälikulise koostise taastamine tähtedest mudeli (kirjutatud sõna) järgi, kirjutamine aga sellele vastupidine protsess. Koolieelses eas kujundatakse vaid esmased oskused, mille puhul mängib olulist rolli täiskasvanu abi osakaal ja keelematerjali raskusaste. Kirjutamise osaoskustest (häälik- ja foneemanalüüs) kujundatakse häälikute eristamise ning häälikute arvu ja järjekorra ning teistest pikema hääliku leidmise oskust sõnas. Nimetatud osaoskused toetavad ka lugema õppimist. Selle puhul on omaette oskuseks sõna veerimine ja oletuse loomine sõna kõlast.

Nii lugemisel kui kirjutamisel on vajalik hääliku ja tähe seostamine. Lugemisel on vaja leida tähtedele vastavad häälikud, kirjutamisel häälikutele vastavad tähed.

2-aastane laps

- Kuulmistaju arendamine toetab häälduse täpsustumist. Sobivaimateks arendusvõteteks on mängud, kus laps peab ära tundma heli, hääle, kõnehääliku tekitaja ja selle üles otsima (nn peitmismängud).
- Täiskasvanuga koos pildiraamatu vaatamine on hea võimalus nii kõne arendamiseks kui ka huvi tekitamiseks raamatute vastu. Sobivad selgete, tugevamate kontuuridega värvilised pildid lapsele tuttavatest asjadest, sündmustest. Raamatut vaadates juhib täiskasvanu vestlust piltide põhjal: kommenteerib neid, esitab suunavaid küsimusi (Kus on...? Kes/mis see on? Mida...teeb? jne). Laps osaleb vestluses, osutades pildile, õpib pöörama raamatu lehti.

3-aastane laps

- Ettelugemiseks sobivad lihtsa tekstiga tugevalehelised raamatud, milles pildid vastavad võimalikult täpselt tekstile (nt J.Oro "Muna").
- On oluline, et sel etapil vastaksid kirjutus- ja kunstitegevuse vahendid lapse käe arengule. Soovitav on kasutada pehmeid rasvakriite, jämedamaid ja pehmemaid, kolmnurkseid pliiatseid.
- Hilisemat tähtede õppimist soodustab optilis-ruumilise taju arendamine: Ühesuguste asjade leidmine esemete hulgast
 - eseme leidmine pildi järgi,
 - paarisiltide sobitamine,
 - pildi ja silueti sobitamine,
 - terviku äratundmine osa järgi (*Kelle saba?* jne),
 - osade sobitamine tervikpildi juurde (kellele-millele kuulub?),
 - vigade leidmine pildilt,
 - pildi ja lihtsamate puslede kokkupanek,
 - lotomängud peitepiltidega
 - õppemängud orienteerumiseks ruumis ja tasapinnal,
 - kujundite ja mustrite ladumine näidise järgi.
- Foneemikuulmise arendamiseks sobivad nn tähelepanumängud, kus laps peab reageerima tegutsemisega signaalile, milleks on üksikhäälik, diftong või silp (nt *Lapsed on mängult jänkupojad, kelle nimed on I, U ja E. Kuula, keda ema koju kutsus? Kes peab koju jooksma?*)

- Liisusalmid, naljalauseid sama häälikuga algavatest sõnadest (*Kuula, mis on ühesugune /naljakas!*),

4-aastane

- Foneemikuulmise arendamiseks sobib harjutada välte poolest erinevate sõnade eristamist. Nt *väike part kõnnib: siba-siba-siba. Suur part kõnnib: siiba –siiba-siiba* (III v.).
- Lugesihuvi, häälikanalüüsi ja sünteesi oskuse kujundamiseks sobivad mitmesugused sõnamõistatusmängud. Näiteks sobib “Võlusõna” mäng, milles täiskasvanu laulab (iga häälik eri noodiastmel) lastele nähtamatu sõna, ja lapsed valivad laual olevatest piltidest sõnale vastava pildi. Selline mäng sobib kasutamiseks kogu hilisemal lugema õppimise perioodil. Laulmiselt saab hiljem sujuvalt üle minna häälimisele.
- Lugesihuvi virgutamiseks riputatakse seinale värvilised trükitähed, õppevahendite riulitele kinnitatakse sildid asjade nimetustega, rühma lugemispesa sisustatakse raamatutega lastele iseseisvaks uurimiseks.
- Kui laps tunneb üksikuid tähti, suunatakse teda oma teadmist kasutama iseseisvas töös raamatutega: tuttavate tähtede leidmine pealkirjades, tegelaste nimedes jne.
- Ettelugemiseks sobivad lihtsama süžee muinasjutud, mida pärast lugemist on võimalik “läbi mängida” mängunurgas või lauateatris (nt Grimmide muinasjutud “Punamütsike” ja “Hunt ja 7 kitsetalle”).
- Kirjakatsetusteks on paber ja sobivad kirjutusvahendid lastele kättesaadaval kohal.

Vältida tuleb varast väiksemõõduliste tähtede harjutamist joonelisel vihikupaberil, sest lapse silma ja peenmotoorika areng pole selleks valmis. Sobivaks kirjutusvahendiks on kriit ja tahvel, mannatahvel, vaba paberipind, aga ka arvuti.

5-aastane

- Sõna algus- ja lõpuhääliku leidmiseks sobivad ahelmängud (doomino või sõnakett), milles järgmine sõna algab eelneva sõna viimase häälikuga.
- Piltide rühmitamine neil kujutatud sõnade algushäälikute järgi (nt “*Häälikurongi*” *täitmine: O-vagunisse lähevad..., S-vagunisse lähevad...*).
- Sõnade häälimisel on vajalik eraldatud häälikud tähistada, et säilitada häälikkoostis nähtavana. Selleks sobivad mänguasjad, ehitusklotsid, käbid või muu looduslik materjal. Soovi korral võib kasutada noope (algul valged, hiljem värvilised). Noopide eeliseks on see, et hiljem on foneemanalüüsi õpetamisel võimalik värvi kasutada häälikurühma tähistamiseks (täis-, suluta ja sulghäälikud), suurust aga pikkussuhete märkimiseks.
- Paralleelselt sõnade “lahtivõtmise mängudega” (häälikanalüüsi oskuse kujundamine) on soovitatav mängida sõnade mõistatamismänge sünteesioskuse arendamiseks. Näiteks “*Kajamäng*”: täiskasvanu häälib sõna, laps kordab nagu kaja ja nimetab sõna. “*Aardelaegas*”: laekas on peidus asjad/pildid. Täiskasvanu häälib vastavaid sõnu, kui laps sõna ära tunneb (kokku sünteesib), saab ta “aarde” omale.
- Mõistatusmängudeks on sobilik valida ka sõnapaare, kus sõnad koosnevad samadest häälikutest, kuid erinevas järjekorras (*isa – sai, asi – isa, loos – sool, loor – rool* jne). Nii kujuneb arusaamine, et sõna tähendus oleneb häälikute järjekorrast.
- Optilis-ruumilise taju arendamiseks sobivad järgmised töövõtted:
 - tähtede leidmine tähesarnaste kujundite hulgast,
 - läbikriipsutatud või üksteise peale kirjutatud tähtede äratundmine,
 - tähtede konstrueerimine etteantud osadest, looduslikust materjalist jne.
- Foneemikuulmise ja kinesteetilise taju arendamiseks sobivad kajamängud, milles laps kordab täiskasvanu järel eri vältes ja vältekandjaga kahest sõnast koosnevat ridu (nt *koli – kolli* (III v.), *koli – kolli* (II v.), *koli – kooli* (III v.), *koli – kooli* (II v.)). Abistamiseks sobib kasutada käemärke (sõna “kiigutamine” teisevältelise sõna

hääldamise toetamiseks, vältekandja hääliku ülipikaks venitamine kolmandaväntelise sõna häälduse toetamiseks). Selline kõnetaktide võrdleva hääldamise oskus aitab otsustada, kas ja milline häälik on teistest pikem.

• Kõnetaktivariantide muutmisoskuse harjutamiseks sobivad ka järgmised võtted:

Nt *sõna on ... (saal, kool, tibu, tuli jne). Tõmba käega ... pikaks!* .

• Kirjutamiskatsetusteks ja kirja funktsiooni tutvustamiseks sobib raamatute koostamine (isiklik või rühma raamat) joonistatud piltidest ja piltidele pealkirjade kirjutamine (sõnad või lühikesed laused, eelnevalt häälitakse ühiselt). Raamatutesse väikeste kommentaaride kirjutamine, piltide pealkirjastamine, kirjade/kaartide kirjutamine täiskasvanu abiga jätkub ka edaspidi.

• Ettlugemisel võib jätta lause lõpetamata või tekitada lausesse lünga, küsides lapselt, missugune sõna võiks sobida. Nii saab arendada oletuse (kujutluse) loomise oskust lausest ja sõnadevahelistest seostest, mis on üks lugemise osaoskusi.

6-aastane

Endiselt on soovitatavaks žanriks muinasjutud, mis köidavad lapsi emotsionaalsuse ja lihtsa keelega, aga ka luuletused ja jutud laste elust. Lastekirjanduse kaudu tutvutakse eesti kirjandusklassikutega, väliskirjanduse klassikutega, kaasaegsete eesti autorite loominguga, põhjamaade kirjanduse tuntud esindajatega.

• Häälimiseks valida sõnu 1_2-silbilisi häälikuühenditeta sõnu. Häälimisoskuse kujundamiseks on soovitatav sõnad rühmitada häälikulise koostise ja silbistruktuuri järgi (sulghäälikuta 2-häälikulised sõnad: kinnine ja lahtine silp (*uus – suu*); 3- häälikulised sõnad, milles vältekandja (teistest pikem häälik) on sõna lõpus (*sall*), sõna keskel (*saal*); 2-silbilised esmaväntelised sõnad (*ema, muna* jne).

• Hääliku olemasolu ja asukoha määramisoskuse harjutamiseks sõnas sobib nt *Kalamäng (Kuula, kas ...häälik on sõna alguses, sees või lõpus! Tõsta kala pea, keha või saba!)*.

• Häälikumajade täitmine. (Iga häälik sõnas elab majas oma toas (tubade arv on ette antud). Paiguta häälikud tubadesse!)

• Memori, ringloto või doomino.

• Sõnade võrdlemine häälikkoostise alusel (missugused häälikud on sõnades samad, missugused erinevad, laotud sõnades sarnaste häälikute ühendamine joontega).

• Uute sõnade moodustamine ühe hääliku muutmise teel.

• Harjutatakse kuulmise teel teistest pikema hääliku leidmist sõnast.

• Lugemisoskuse arendamiseks jätkata sõnamõistatusmängudega (sünteesiharjutustega), milles sõnad on häälikstruktuurilt keerukamad ja pikemad kui laste poolt analüüsitud sõnad (3- 4-silbilised, häälikuühenditega sõnad, liitsõnad).

• Enesekontrollioskuse kujundamiseks ja hilisema aimamisi lugemise vältimiseks võib lugemiseks esitada sõnu sarjadena. Ühes sarjas (rühmas) on häälikstruktuurilt sarnased sõnad (nt *siil, saal, sool*). Laps loeb sõna ja leiab vastava pildi..

7-aastane

Tunneb ja oskab kirjutada enamikku tähti, võib segi ajada üksikuid kujult või häälduselt sarnaseid või võõrhäälikutele vastavaid tähti. Suudab kokku veerida 1–2- silbilisi sõnu, pikemate sõnade puhul võib eksida ja lugeda aimamisi (oletada sõna lõppu valesti sarnase alguse põhjal). Häälib õigesti 1–2-silbilisi ka sulghäälikuid sisaldavaid sõnu, võib eksida häälikuühenditega sõnade häälimisel. Häälitud sõnu suudab laps kirjutada, andes õigesti edasi sõnade häälikstruktuuri (nt *lähem koli*), kuid eksides ühe- ja kahekordsete, nõrkade ja tugevate tähtede valikus. Laps eristab häälikuühendita sõnas kuulmise teel teistest pikemat häälikut. Laps suudab korrata erivältes ja vältekandjaga sõnadest koosnevaid ridu (*koli – kolli* (IIIv.),

koli – kolli (II v.), koli – kooli (III v.), koli – kooli (II v.)). Laps teab, et lause koosneb sõnadest ja eristab lauses sõnu üksteisest.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Keel ja kõne“ vanuseti

2aastane

Hääldamine

- Hääldab õigesti mõnda üksikut lühikest sõna.
- Hääldab sõnades õigesti lihtsamaid häälikuid: nt *a, e, i, o, u, p, m, t, l*.

Sõnavara

- Kasutab oma kogemustega seostuvaid konkreetse tähendusega sõnu (umbes 50) tuttavas situatsioonis.
- Kasutab nimi- ja tegusõnu (nt *näu pro kiisu, anna, opa pro võta sülle*), ase- ja määrsõnu (nt *siia, seal, nii*).
- Mõistab sõnu (rohkem kui 50) ühes kindlas tähendusestutavas situatsioonis.

Grammatika

- Kasutab tuttavas situatsioonis ja tegevuses grammatiliselt vormistamata 1-2-sõnalisi lauseid (nt *Miku õue* pro *Mikk tahab õue minna*).
- Kasutab üksikuid käände- ja pöördvorme juhuslikult mõne sõna puhul (nt *ainsuse omastav, osastav, tegusõna 3. pööre*).
- Kasutab sõnu enamasti ühes, üksikuid sõnu juhuslikult 2-3 vormis.
- Väljendab kõnes mõnda järgmistest suhetest: eitus (*ei taha*), kuuluvus (*tädi lusikas*), asukoht (*emme siia*), omadus (*auto katki*), subjektiobjekti suhe (*issi anna pall*).

Suhtlemine

- Mõistab ja täidab lühikesi (2-4-sõnalisi) korraldusi tuttavas situatsioonis.
- Vastab täiskasvanu küsimustele, korraldustele 1-2-sõnaliste vastustega.
- Kasutab suhtlemisel peamiselt mitteverbaalseid vahendeid (osutamist) koosüksikute sõnadega.
- Suhtleb täiskasvanuga esemelise tegevusekäigus.
- Eelistab suhtlemisel partnerina peamiselt tuttavat täiskasvanut.

Kirjalik kõne (lastekirjandus)

- Vaatab koos täiskasvanuga pildiraamatuid, täiendab täiskasvanu juttu osutamisega pildile või üksiku sõna ütlemisega pildi kohta.

3aastane

Hääldamine

- Kasutab oma kõnes tuttavaid 1-2-silbilisi sõnu õiges vältes ja silbistruktuuris.
- Hääldab õigesti enamikku häälikutest (eranditeks võivad olla *r, s, k, õ, ü*).

Sõnavara

- Kasutab oma kõnes kõiki sõnaliike.
- Kasutab nimisõnu, mis väljendavad tajutavaid objekte, nähtusi.
- Kasutab tegusõnu, mis väljendavad tegevusi, millega laps ise on kokku puutunud.
- Kasutab kõnes värvust, suurust jt hästi tajutavaid tunnuseid tähistavaid omadussõnu.
- Kasutab kõnes mõningaid üldnimetusi (nt *lapsed, riided*).
- Kasutab tagasõnu (*all, peal, sees, ees, taga*) ruumisuhete tähistamiseks.

Grammatika

- Mõistab ja kasutab tuttavas tegevuses ja situatsioonis 3-5-sõnalisilihtlauseid.
- Kasutab oma kõnes õigesti enamikku käändevorme nende põhitähendustes.

- Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna käskivat kõneviisi (nt *Joonista! Istu!*).
- Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna kindla kõneviisi olevikuvorme (nt *sõidab, laulavad*).
- Kasutab oma kõnes õigesti tegusõna ma- ja da- tegevusnime (nt. *hakkame mängima, ei taha mängida*).

Suhtlemine, jutustamine, kuulamine

- Osaleb dialoogis: esitab küsimusi, vastab vajadusel rohkem kui ühelausungiga.
- Kommenteerib enda ja/võikaaslase tegevust tegevusekäigus 1-2 lausungiga.
- Mõistab teksti, mis on seotud tema kogemuse ja tegevusega.
- Loeb peast või kordab järele 1-2-realist luuletust.
- Kasutab erinevat intonatsiooni ja hääletugevust sõltuvalt suhtluse eesmärgist (teatamine, küsimine, palve jm).
- Väljendab oma soove ja vajadusi lausungiga, küsib infot, vastab dialoogis küsimusele.
- Suhtleb aktiivselt tegevuse ja esemelise mängu käigus.
- Räägib endast *minavormis*.
- Kasutab nii mõistmisel kui suhtlemisel peale kõne ka mitteverbaalseid vahendeid (žeste, näoilmet, osutamist).

Kirjalik kõne (lastekirjandus, lugemis- kirjutamisvalmiduse kujunemine)

- Vaatab üksi ja koos täiskasvanuga pildiraamatuid: keerab lehte, osutab ja kommenteerib pilte.
- Kuulab sisult ja keelelt jõukohaseid etteloetud tekste.
- Eristab kuulmise teeltuttavaid häälikuliselt sarnaseid sõnu üksteisest (nt. *tass-kass, pall-sall, tuba-tuppa*), osutades pildile või objektile.

4aastane

Hääldamine

- Kasutab oma kõnestuttavaid 2-3-silbilisisõnu õiges vältes ja silbistruktuuris.
- Hääldab sõnades õigesti lihtsamatest häälikutest koosnevaid konsonantühendeid (nt -*nt, -lt, -mp* jne).

Sõnavara

- Mõistab 1 ja kasutab kõnes nii üld- kui ka liiginimetusi (nt *kuusk, kask – puu; tuvi, kajakas – linnud*).
- Kasutab kõnes objektideosade/detailidenimetusi (*käpad, saba, rool*).
- Kasutab kõnes mõningaid liitsõnu (*tutimüts, kelgumägi*) ja tuletisi (*täpiline, laulja*).

Grammatika

- Kasutab kõnes eri tüüpi lihtlauseid, sh koondlauseid.
- Kasutab kõnes lihtsamaid suhteid väljendavaid rindlauseid (sidendid *ja, ja siis, aga*).
- Kasutab kõnes õigesti tegusõna lihtminevikuvorme (nt *sõitis, laulsid*).

Suhtlemine, jutustamine ja kuulamine

- Kommenteerib enda ja kaaslaste sooritatud tegevust (räägib, mida tehti) 2-3 lausungiga.
- Räägib 2-3 lausega mõnest hiljuti kogetud emotsionaalsest kogemusest.
- Räägib 2-3 lausegameeldivast mänguasjast (*mis see on, kust see asi on saadud, miks see meeldib*.)
- Jutustab pildiseeriajärgi, öeldes iga pildikohta ühe lausungi.
- Loeb peast või kordab järele 2-3-realistluuletust või liisusalmi.
- Algatab ise aktiivselt suhtlust.
- Suhtleb meelsasti ja aktiivselt eakaaslastega koostegevuses.

- Küsib täiskasvanult palju küsimusi teda ümbritsevate asjade kohta.
- Annab vestluses edasi asjasse puutuvat infot.

Kirjalik kõne (lastekirjandus, lugemis- kirjutamisvalmiduse kujunemine)

- Tunneb täiskasvanuhäälimise või rõhutatud hääldamise abil kuulmise teel ära hääliku häälikute reas.
- Tunneb ära ja nimetab üksikuid tähti.
- Matkib lugemist ja kirjutamist, kritseldab kriidi või pliatsiga.

5aastane

Hääldamine

- Hääldab õigesti kõiki emakeele häälikuid.
- Hääldab õigesti 3-4-silbilisi tähenduselt tuttavaid sõnu.
- Hääldab õigesti 1-2- silbilisi tähenduselt tuttavaid häälikuühendiga sõnu.
- Hääldab õigesti sageli kasutatavaid võõrsõnu (nt *taburet, banaan, diivan*).

Sõnavara

- Kasutab kõnes mõningaid antonüüme (nt *lühike-pikk, must-puhas*).
- Kasutab kõnes mõningaid iseloomuomadusi ja hinnangut väljendavaid omadussõnu (nt *arg, kaval, igav*).
- Kasutab kõnes aegaväljendavaid nimisõnu *hommik, päev, õhtu, öö*.
- Moodustab vajadusel sõnu uudsete või võõrasteobjektide, nähtuste võitegevuste tähistamiseks (nt *tikkudest maja – tikumaja; nuga õuna koorimiseks –õunanuga*).

Grammatika

- Kasutab kõnes lihtsamaid suhteid väljendavaid põimlauseid: sihitilause, nt sidendiga *et*; täiendlause, nt sidenditega *mis, kes*; ajalauseid, nt sidendid *kui, ...siis*).
- Kasutab oma kõnes nud- ja tud- kesksõnu (nt *söödud-söönud*).
- Kasutab oma kõnes omadussõna võrdlusastmeid (*suur-suurem-kõige suurem*).
- Kasutab tingivat kõneviisi (*mängisin, mängiksin*).
- Ühildab sõnu arvus (*karud söövad*) ja käändes (*ilusale lillele, punase _palliga*).
- Kasutab oma kõnes õigesti enamikku nimisõnakäändevorme mitmuses (*ilusatel lillel*).

Suhtlemine, jutustamine ja kuulamine

- Kirjeldab täiskasvanu abiga olupilti ja annab edasipildiseerial kujutatud sündmust.
- Annab kuuldud teksti sisu edasi täiskasvanu suunavate küsimuste abil, väljendades end peamiselt üksikute, sidumata lausungitega.
- Jutustab nähtust, tehtust ja möödunud sündmustest 3-5lausega (nt *Mida tegi kodus pühapäeval?*).
- Loeb peast 2-4-realisiliisusalme/luuletusi.
- Mõistab ka teksti, mis pole otseselt seotud tema kogemusega.
- Algatab ja jätkab täiskasvanuga dialoogi ka väljaspool tegevussituatsiooni (nt vahetab vesteldes muljeid oma kogemuste põhjal, esitab tunnetusliku sisuga küsimusi (*Miks ta nii tegi? Kuidas teha?*)).
- Kasutab rollimängus erinevat intonatsiooni ja hääle tugevust.
- Kasutab õigesti mõningaid viisakusväljendeid meeldetuletamisel

Kirjalik kõne (lastekirjandus, lugemis- kirjutamisvalmiduse kujunemine)

- Tunneb iseseisvalt ära hääliku kuulmise teel häälikute reas.
- Tunneb täiskasvanu abiga ära hääliku sõnas.
- Kuulab ettelugemist, olles ejuures aktiivne (osutab piltidele, küsib, parandab tuttava tekstipuhul).

- Kirjutab õigesti üksikuid sõnu trükitähtedega (nt omanime).

6aastane

Hääldamine

- Hääldab oma kõnes ning etteõeldu kordamisel õigesti kõiki emakeele häälikuid ja tähenduselt tuttavaid sõnu.

Sõnavara

- Kasutab kõnes õigesti aega väljendavaid mäarsõnu *eile, täna, homme*.
- Kasutab kõnes mõningaid sünonüüme (nt *jookseb, lippab, sibab*).
- Mõistab samatüveliste sõnade tähenduste erinevusi (*joonistaja, joonistus, jooneline*).
- Kasutab sihilisi ja sihituid tegusõnu (nt *veereb – veeretab, sõidab – sõidutab*) õigesti vastavalt nendetähendusele.
- Nimetab ühe õpitud kategooria piires vähemalt kaks sõna (nt *lilled – tulp, roos*).

Grammatika

- Kasutab oma kõnes õigesti saava ja rajavakäände vorme (*saab lauljaks, jookseb kivini*).
- Märkab grammatikavigu täiskasvanu kõnes ja osutab neile.
- Kasutab oma kõnes enamasti õigesti umbisikulist tegumoodi (*loetakse, pesti*).

Suhtlemine, jutustamine ja kuulamine

- Annab kuuldud tekstisisu edasi küsimuste /korralduste abil üksteisega seotud lausungitega (seob peamiselt väljenditega: *ja siis, siis, ja*).
- Räägib oma kogemusest seotud lausungitega (seob peamiselt väljenditega *ja siis, siis, ja*).
- Kirjeldab (jutustab omasõnadega) kuuldud tekstisündmuste järgnevust ja põhjusi ning tegelastekäitumist.
- Räägib iseendast ja esitab küsimusi täiskasvanu kohta (nt *Kus ja kellega elab? Kas tal on lapsi?*).
- Kasutab ja mõistab suhtlemisel nalja, narritamist.
- Püsib teemas, vajadusel läheb kaasa teema muutusega, vastab teiste algatatud teemadele.

Kirjalik kõne (lastekirjandus, lugemis- kirjutamisvalmiduse kujunemine)

- Häälib täiskasvanu abiga (järele korrates, materialiseerimise toel) 1-2-silbilisi sulghäälikuta ja häälikuühendita sõnu.
- Määrab hääliku asukoha (alguses, lõpus, keskel) häälikuühendita sõnas.
- Kordab täiskasvanueeskujul eri vältes kahest sõnast koosnevaid ridu (nt *koli-kolli* (III v.); *koli-kolli* (II v.); *koli-kooli* (III v.); *koli-kooli* (II v.)).
- Loeb üksikuid sõnu kindlas situatsioonis (nt poe- ja tänavanimed, sildid).

7aastane

Hääldamine

- Hääldab etteõeldu kordamisel õigesti tähenduselt võõraid sõnu.
- Hääldab õigesti võõrhäälikuid (*f, š*) tuttavates sõnades (nt *Fanta, šokolaad*).

Sõnavara

- Selgitab kuuldud kujundlike väljendit (*tuul ulub, kevad koputab aknale*) tähendust oma sõnadega ja/või toob enda kogemusega seotud näiteid.
- Kasutab kõnes mõningaid abstraktse so mittekogetava vastega) tähenduse sõnu (nt tundeid, vaimset tegevust
- tähistavaid: *mõtlen, arvan, julge, lahk*

- Kasutab kõnes inimesi ja inimese tegevust iseloomustavaid sõnu.
- Liidab ja tuletab analoogia alusel tuttavas kontekstis keelenormi järgides sõnu.
- Kasutab õigesti aja- ja ruumisuhteid väljendavaid sõnu (nt *vahel, kohal, otsas, varem, hiljem, enne, pärast*).
- Mõistab abstraktseid üldnimetusi õpitud valdkondades (nt *transport, elusolendid, tähtpäevad, kehaosad*).

Grammatika

- Kasutab oma kõnes kõiki käändevormi ainsuses ja mitmuses, sh harva esinevaid käändevorme (nt olev kääne *arstina*).
- Kasutab oma kõnes käändevorme harva esinevates funktsioonides (nt kohakäänded ajasuhete väljendamiseks *hommikust õhtuni*).
- Kasutab oma kõnes õigesti osastava ja sisseütleva käände erinevaid lõpuvariante (nt *palju linde, konni, autosid*).
- Kasutab oma kõnes enamasti õigesti laadivahelduslikke sõnu (*poeb- pugema, siga - sead*).
- Kasutab õigesti põimlauseid, mis väljendavad järgmisi suhteid: põhjus, sidendiga *sest*; eesmärk, nt sidendiga tingimus, nt sidenditega *kui...siis*.

Suhtlemine, jutustamine kuulmine

- Jutustab olu- ja tegevuspiltide järgi, kirjeldab tuttavaid esemeid ja nähtusi, andes edasi põhisisu ja olulised detailid.
- Tuletab mõttelüngaga tekstis iseseisvalt puuduvat info.
- Räägib sellest, mida hakkab tegema (planeerib välikõnes tuttavaid tegevusi)
- Laiendab jutustades täiskasvanu suunamisel teksti (tuletab eelnevat ja järgnevat tegevust, sündmust).
- Kirjeldab sündmust enda ja teiste positsioonilt.
- Parandab ja täpsustab oma teksti jutustamise käigus.
- Kasutab dialoogis erinevaid suhtlemisstrateegiaid (nt veenmine, ähvardamine) sõltuvalt suhtlemiseesmärkidest.
- Valib intonatsiooni ja sõnu vastavalt kaassuhtlejale (laps – täiskasvanu) ja suhtlemispaigale (kodu – võõras koht).
- Mõistab kaudseid ütlusi (Nt *ruumis on aken lahti*. Otsene ütlus: *pane aken kinni!*; kaudne: *mul on jahe*).
- Suunab kõnega kaaslaste tegevust ja annab sellele hinnanguid.

Kirjalik kõne (lastekirjandus, lugemis- kirjutamisvalmiduse kujunemine)

- Nimetab ja kirjutab enamikku tähti.
- Veerib 1-2-silbilisi sõnu kokku, pikemaid sõnu loeb aimamisi ja sageli eksib.
- Häälib õigesti 1-2-silbilisi ka sulghäälikuid sisaldavaid häälikuühenditeta sõnu.
- Kirjutamisel märgib õigesti 1-2-silbiliste häälikuühenditeta sõnade häälikstruktuuri (nt *lähen koli*).
- Eristab häälikuühenditeta sõnas kuulmise teel teistest pikemat häälikut.
- Jagab kuulnud lause sõnadeks, kasutades väliseid abivahendeid (nt klotse, nööpe vms) sõnade arvu märkimiseks.
- Muudab täiskasvanu eeskujul sõna vältestruktuuri (nt *koll-kool, linna (II v.) – lina, tibu-tippu*).
- Tunneb ära luuletuse, ja muinasjutu kui kirjandusžanri.

Valdkond „Eesti keel kui teine keel”

Õppe- ja kasvatustegevus eesmärgid valdkonnas „Eesti keel kui teine keel“

Laps:

- 1) tunneb huvi eesti keele ja kultuuri vastu;
- 2) soovib ja julgeb eesti keeles suhelda nii eakaaslaste kui täiskasvanutega;
- 3) tunneb ära ja saab aru eestikeelsetest sõnadest ning lihtsamatest väljenditest;
- 4) kasutab lihtsamaid eestikeelseid sõnu ja väljendeid igapäevases suhtluses.

Õppe- ja kasvatustegevust kavandades ning korraldades:

- 1) peetakse oluliseks eesti keelt kuulata ja omandada keeleoskus tegevuste käigus, kus sõnalist suhtlemist toetab kontekst;
- 2) erilist tähelepanu pööratakse erinevate meelte kasutamisele ja näitlikustamisele;
- 3) last suunatakse eesti keelt kasutama igapäevategevustes ja suheldes, luues selleks huvitavaid olukordi (ka väljaspool lasteaeda);
- 4) õpitud korraldatakse erinevates kontekstides ja suhtlussituatsioonides, keeleõpet seostatakse teiste tegevustega;
- 5) vestlusteemade valikul lähtutakse lapse kogemustest;
- 6) ettelugemiseks valitakse lihtsama keelega ja pildirikkaid raamatuid;
- 7) õpetaja osutab vigadele delikaatselt, korrates sõna või fraasi korrektsena.

Rühmas on loodud lapsele sobilik mängu- ja õpikeskkond, olemas on eesti keele õppeks vajalikud meetodilised materjalid.

Õpetaja kavandab rühma nädalakavas teemast tulenevalt ja lapse keeletasemest lähtuvalt individuaalset tegevust. Eesti keele õpe toimub kogu rühmaga planeeritud igapäevategevuste käigus.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- 1) mõistab lihtsamat argiteemalist eestikeelset kõnet;
- 2) tunneb ära õpitud sõnad ja väljendid, mõistab neid ning kasutab oma kõnes;
- 3) saab aru korraldusest ja toimib selle järgi;
- 4) saab aru lihtsast küsimusest ning vastab sellele õpitud sõnavara piires;
- 5) kasutab kõnes sobivaid viisakusväljendeid;
- 6) teab peast eestikeelseid luuletusi ja laule;
- 7) oskab nimetada mõningaid Eesti kohanimesid ja tuntud inimesi.

Valdkonna „eesti keel kui teine keel“ sisu

- 1) Kuulamine
- 2) Kõnelemine
- 3) Eesti kultuuri tutvustamine

Keeleõpet korraldades kasutatakse ära kõiki eesti keeles suhtlemise võimalusi, mida pakub igapäevane ümbrus. Korraldatakse õppekäike, teatrikülastusi, kus lapsel tekib vajadus eesti keeles suhelda. Keelt kuulatakse ja omandatakse praktiliste tegevuste käigus (liikumine,

laulmine, käeline tegevus, igapäevatoimingud, mitmesugused üritused). Vestlusteemasid valides lähtutakse lapse kogemustest, huvist. Keeleõppes kasutatakse palju näitlikke vahendeid, seda toetab õpetaja kiitus ja tunnustus.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Eesti keel kui teine keel”

Üldteema	Esimene poolaasta	Teine poolaasta	Järgnev periood kuni koolimineku
Kuulamine	Tunneb huvi eesti keele vastu Kuulab ja tajub eesti keele kõla. Reageerib tegevustes kasutatavatele lihtsamatele korraldustele. Tunneb ära lihtsamad õpitud sõnad ja väljendid tuttavas kontekstis ja mõistab neid.	Reageerib adekvaatselt eesti keeles antud korraldustele. Kuulab eestikeelset ettelugemist või jutustamist ja tunneb kuuldu pildil ära. Kuulab ning suudab jälgida ja meeles pidada täiskasvanu eestikeelset seletust. Mõistab esitatud küsimusi. Tunneb ära õpitud sõnad ja väljendid ja mõistab neid. Kuulab ja mõistab kõnet, mis on vahetult seotud suhtlussituatsiooniga.	Mõistab etteloetud või jutustatud eakohase eestikeelse teksti põhisisu. Tunneb ära uued õpitud sõnad, mõisted ja väljendid ning mõistab neid. Saab aru baassõnavara ulatuses.
Kõnelemine	Tunneb lihtsamaid viisakusväljendeid. Näitab üles huvi esemete ja tegevuste eestikeelsete nimetuste vastu. Kordab järele õpitud sõnu ning kasutab neid tuttavate esemete, tegevuste ja omaduste nimetamiseks. Näitab üles huvi suhtlemise vastu ning vajadusel loob kontakti täis-kasvanu ja teiste lastega.	Kasutab elementaarseid viisakusväljendeid erinevates suhtlussituatsioonides. Oskab koostada lihtsamaid fraase la lauseid. Kõneleb õpitud sõnavara piires ning suudab algatada vestlust. Kasutab lihtsaid fraase ja lihtlauseid. Oskab vastata küsimustele õpitud sõnavara piires.	Räägib endast ja oma perest, vestleb endale olulistel teemadel. Teab peast mõnda eestikeelset luuletust ning laulu. Vastab küsimustele ja oskab esitada lihtsamaid küsimusi. Osaleb õppes aktiivselt. Valdab aktiivselt baassõnavara. Suhtleb iga päev täiskasvanute ja lastega eesti keeles ning osaleb aktiivselt mängudes ja tegevustes.
Hääldamine	Hääldeb järele kuulnud sõnu.	Hääldeb õpitud sõnu õigesti.	Hääldeb uusi õpitud sõnu õigesti.
Eesti kultuuri tutvustamine	Tunneb huvi Eest rahvussümbolite vastu. Teab ja oskab nimetada, mis riigis ta elab. Tunneb huvi Eesti rahvakalendri tähtpäevade vastu.	Oskab nimetada ning kirjeldada eesti lippu, rahvuslille ja rahvuslindu. Oskab nimetada mõnd Eestis tähistatavat riiklikku ja rahvuslikku tähtpäeva.	Valdkondade „Keel ja kõne“ ning „Mina ja keskkond“ eeldatavad tulemused.

Valdkond „Matemaatika”

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Matemaatika“

Laps

- 1) orienteerub ümbritsevate esemete maailmas, sh
 - oskab rühmitada esemeid ühe-kahe tunnuse alusel ja võrrelda hulki,
 - oskab järjestada esemeid suuruse ja asenditunnuste järgi,
 - mõistab olulisemaid aegruumilisi seoseid ja oskab neid kasutada;
- 2) saab aru arvude, suuruste ja kujundite mõistetest, sh
 - mõistab arvu koostist, seoseid arvude vahel,
 - mõistab olulisemate mõõtühikute tähendust,
 - suudab kirjeldada ümbritsevat ruumi kujundimõistete abil,
 - näeb matemaatilisi seoseid igapäevaelus.

Õppe- ja kasvatustegevust korraldades:

- 1) innustatakse last nähtuste ja esemete maailma korrastama ja kujundama ning selles orienteeruma, mille tulemusel laps avastab esemetevahelisi seoseid, leiab esemetes erinevusi ja sarnasusi ning oskab esemeid järjestada, rühmitada, loendada;
- 2) harjutatakse last määrama enda asukohta ümbritsevate esemete suhtes, orienteeruma ajas ning kasutamavastavaid mõisteid oma tegevuse kirjeldamiseks;
- 3) seostatakse mäng, vaatlused, vestlused, ja igapäevatoimingud matemaatikaga, ergutades seejuures last kasutama erinevaid aistinguid: kuulmine, nägemine, kompimine;
- 4) suunatakse last ümbritsevat matemaatiliselt kirjeldama;
- 5) toetatakse üldistusteni jõudmist ja mõistete kujundamist erinevates objektides sarnaste ja erinevate tunnuste ning omaduste vaatlemise, võrdlemise, kirjeldamise ja sõnastamise kaudu.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- määrab esemete hulga ühise tunnuse ning jaotab esemeid kahe erineva tunnuse järgi;
- võrdleb hulki, kasutades mõisteid rohkem, vähem, võrdselt;
- teeb 12 piires loendamise teel kindlaks esemete arvu, teab arvude 1-12 järjestust ning tunneb numbrimärke ja oskab neid kirjutada;
- liidab ja lahutab 5 piires ning tunneb märke +, -, =;
- koostab kahe esemete hulga järgi matemaatilisi jutukesi;
- järjestab kuni viit eset suuruse järgi (suurus, pikkus, kõrgus);
- rühmitab esemeid asendi- ning nähtusi ja tegevusi ajatunnuse järgi;
- kirjeldab enda asukohta ümbritsevate esemete suhtes, orienteerub ruumis, õuealal, paberil;
- oskab öelda kellaaega täistundides;
- nimetab nädalapäevi, kuid ja aastaaegu ning teab oma sünnikuud ja -päeva;
- mõõdab esemete pikkust kokkulepitud mõõtevahenditega (pulk, nöör);
- eristab kasutatavamaid raha- ning mõõtühikuid (kroon, sent, meeter, liiter, kg) ning teab, kuidas neid kasutatakse;
- leiab erinevate kujundite hulgast ringi, ruudu, ristküliku, kera, kuubi ja kirjeldab neid kujundeid.

Valdkonna „Matemaatika“ sisu

- 1) ASJADE MAAILM: esemete järjestamine, rühmitamine, orienteerumine ajas ja ruumis, hulgad.
- 2) ARVUDE MAAILM: loendamine, arvud, liitmine ja lahutamine.
- 3) SUURUSTE MAAILM: suurused, mõõtühikud.
- 4) KUJUNDITE MAAILM: tasapinnalised ja ruumilised geomeetrilised kujundid.

Matemaatika on eelkõige asjade maailma korrastamine, et laps orienteeruks ümbritsevate esemete ja nähtuste maailmas: leiaks asjades erinevusi (järjestaks), sarnasusi (rühmitaks), oskaks määrata enda asukohta ümbritsevate esemete suhtes, orienteeruks ajas ning valdaks vastavaid mõisteid oma tegevuse kirjeldamiseks. Asjade maailma korrastamisega pannakse alus arvude õpetamisele ja arvutamise mõistmisele.

2-3aastane

- esemete rühmitamine suuruse, värvi või vormi järgi;
- etteantud esemete hulgast teise samasuguse eseme leidmine;
- toppimismängud – sarnase kujuga esemete sobitamine auku;
- erinevate esemete hulgast kahe sarnase leidmine;
- mõisted *üks* ja *palju*; sõnade *üks* ja *palju* kasutamine ümbritseva kirjeldamisel;
- ümbritsevate esemete leidmine värvi ja vormi järgi;
- esemete jaotamine kaheks ühesuguste esemete hulgaks ühe ühise tunnuse alusel (kollased klotsid – kollased pallid);
- mõisted *ees*, *taga*, *all*, näitamine oma kehal;
- mõisted *päev* ja *öö*; tegevuste matkimine, mis on seotud öö ja päevaga;
- esemete loendamine kolme piires - mitu on?
- ringi, kolmnurga eristamine teistest kujunditest; ümbrusest nt ringikujuliste esemete leidmine; teiste kujundite hulgast samasuguste (ringide) leidmine;

3-4aastane

- praktilises tegevuses 8 põhivärvuse eristamine (punane, oranž, kollane, roheline, sinine, lilla, must, valge);
- kahe ühetüübilise eseme võrdlemine nende ühiste ja erinevate tunnuste esiletoomise kaudu (*suurem*, *väiksem*, *pikem*, *lühem*);
- esemete järjestamine suurustunnuse alusel, neid üksteise kõrvale asetades; kahe eseme järjestuse määramine väljendite *on pikem kui*, *on lühem kui*, *on väiksem kui*, *on suurem kui*, *ühepikkused*, *ühesuurused* abil;
- ühe ja sama tunnusega esemete eraldamine ühte rühma, nimetad neid ühise tunnuse järgi, nt kõik on punased ringid;
- esemete asukoha määramine ruumis teiste esemete suhtes – *peal*, *all*, *sees*, *taga*, *ees*;
- ajamõistete *hommik*, *päev*, *õhtu*, *öö* kasutamine kõnes;
- loendamine 5 piires, arvuderea tundmine;
- uue suuruse moodustamine ühe lisamise teel (3 -5), loendamise tulemuse sõnastamine;
- kolmnurga ja nelinurgaga tutvumine; ümbritsevast keskkonnast etteantud kujundiga samakujuliste esemete leidmine;
- kujunditest lihtsa mustri koostamine.

4-5aastane

- antud esemete hulgaga samaväärse hulga moodustamine esemetest paaride moodustamise teel; hulkade võrdlemine sõnade *sama palju*, *ühepalju*, *võrdselt abil*;
- esemete rühmitamine kahe erineva tunnuse alusel (rühma lapsed on poisid ja tüdrukud);
- kolme eseme järjestamine suuruse, pikkuse, laiuse, järgi; esemete järjestamine kõrguse järgi: *kõrgem*, *madalam*;
- enda asukoha määramine teiste laste ja asjade suhtes (taga, ees);
- mõisted *vasak* ja *parem* pool;
- ööpäeva osade – *hommik*, *päev*, *õhtu*, *öö* – kasutamine kõnes; *eile*, *täna*, *homme* kasutamine oma tegevustest rääkimisel;
- tutvumine arvudega kuni 10-ni;
- esemete arvu võrdlemine (kuni 5) sõnade *rohkem*, *vähem*, *võrdselt abil*;
- ruudu ja ristkülikuga tutvumine; kujundite sarnasuste ja erinevuste kirjeldamine nurkade arvu ja olemasolu järgi; sarnaste kujundite leidmine ümbritsevast;

5-6aastane

- esemete hulkakuuluvuse või mittekuuluvuse põhjendamise erinevate tunnuste alusel (suurus, värv, kuju, otstarve);
- inimese või eseme asukoha kirjeldamine teise inimese või eseme suhtes: *all*, *peal*, *kohal*, *keskel*, *äärel*, *vasakul*, *paremal*;
- aastaajad, nende tunnused, laste tegevus eri aastaegadel;
- nädalapäevade järjestikused nimetused, tegevused erinevatel nädalapäevadel;
- mõisted kiiresti-aeglaselt, varsti, hiljem, kohe;
- loendamine 12 piires, arvude rea ja numbrimärkide tundmine;
- antud arvule eelneva ja järgneva arvu nimetamine;
- arvude võrdlemine – *on suurem kui*, *on väiksem kui*;
- kahe hulga esemete liitmine,
- ühest hulgast esemete äravõtmine – lahutamine;
- järgarvude kasutamine eseme või inimese positsiooni nimetamisel (mitmes);
- kuni 5 eseme järjestamine suurustunnuse järgi;
- pikkuse, laiuse ja kõrguse mõõtmine kokkulepitud mõõtühikuga;
- kujunditest mustrite ja piltide ladumine;
- kujundite rühmitamine vormi, suuruse, värvi järgi,
- pulkadest, okstes, ribadest etteantud kujundiga samasuguse moodustamine.

6-7aastane

- esemete järjestamine pikkuse, laiuse, kõrguse, paksuse järgi, ühe eseme kirjeldamine teise suhtes (pikem-lühem, laiem-kitsam jne);
- orienteerumine paberil;
- kuude nimetused, oma sünnikuu ja –päeva teadmine;
- kellaaja määramine täistundides, oma päevakava koostamine;
- sõnade *enne-praegu*, *noorem-vanem*, *hiljem-varem* kasutamine kõnes;
- lihtsate tekstülesannete lahendamine ja matemaatiliste jutukeste koostamine kahe etteantud hulga järgi (kuni 10);
- numbrite kirjutamine;
- liitmine ja lahutamine 5 piires kasutades märke +, -, =;

- pikkusmõõdud cm, m, km; massimõõt kg, mahumõõt l; rahaühikud kroon ja sent, nende kasutamine mängutegevustes;
- tutvumine ruumiliste kujunditega – kuup, kera, risttahukas, püramiid, nende eristamine tasapinnalistest kujunditest.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Matemaatika“

2aastane

- Juhendamisel leiab etteantud esemete hulgast teise samasuguse eseme (nt sama värvi pall);
- Juhendamisel paigutab esemeid üksteise sisse, peale.
- Leiab erinevate esemete hulgast üks kuni kaks täiskasvanu kirjeldatud eset (nt kolme erineva nuku hulgast – *leia sinise kleidiga nukk*; erinevate. Mänguasjade hulgast – *leia kaks karu*).
- Juhendamisel osutab esemetele, mida on üks ja mida on palju.
- Juhendamise järgi eraldab etteantud esemete hulgast suurema või väiksema eseme.
- Leiab täiskasvanu juhendamisel katsetuste kaudu sarnase kujundi (ümmargune, kandiline) üks-ühese vastavuse teel.

3aastane

- Rühmitab antud kahesugused esemed kaheks ühesuguste esemete hulgaks üheühise tunnuse alusel (kuju, värv, suurus), nt pallid ja klotsid värvuse järgi – punased klotsid ühte ja punased pallid teise hunnikusse.
- Suudab tuttavates ruumides (kodu, rühmaruumid) üles leida nimetatud toad või kohad.
- Juhendamisel paigutab esemeid teise isiku või esemesuhtes *üles-alla, ette-taha*
- Matkib täiskasvanu juhendamisel mängus öö ja päeva tähendust (nt ööseks paneb nuku magama, päeval nukk mängib).
- Loendab esemeid kolme piires, nimetades arve ja sõnastades loendamise tulemust mitu?, nt mitu palli on kastis).
- Osutab (küsimusepõhjal) kahest samatüübilisest esemest suuremale väiksemale.
- Leiab täiskasvanu juhendamisel etteantud kujundijärgi erinevate geomeetriliste kujundite hulgast kõik samasugused kujundid (nt ringiabil kõik ülejäänud ringid).

4aastane

- Rühmitab antud erinevaid esemeid (nt pallid, pliiatsid, kommid, klotsid jne) ühe etteantud tunnuse (värv, suurus, kuju) alusel, nt leia kõikpliiatsid või leia kõik kollast värvi esemed jne).
- Juhendamisel määrab enda ja esemete asukoha ruumis teiste suhtes sõnadega *peal, all, sees, taga* või *ees*.
- Nimetab ja kasutab ööpäeva osademääramisel sõnu *öö* ja *päev*.
- Moodustab uuesuuruse (3–5) ühelistamise teel ja sõnastab loendamise tulemuse.
- Suudab leida ja nimetada, milline kahest eritüübilisest esemest on suurem- väiksem, pikem- lühem.
- Leiab ümbritsevast keskkonnast etteantud kujundiabil (ring, ruut, kolmnurk) samakujulisi esemeid.
- Koostab lihtsamat mustriida (värvi, vormi või suuruse vaheldumine) kujundeid kasutades.

5aastane

- Võrdsustab antud erinevate esemete hulga paaride teel esemeid ümber paigutades (nt igale jänesele üks porgand).
- Nimetab inimese võieseme asukoha teiseinimese või esemesuhtes, kasutades õigesti sõnu *üleväl, keskel*. Nimetab erinevaid päeva osi (*hommik, lõuna, õhtu*) ja toob abistavate küsimustepõhjal näiteid omategevuste kohta päeva eri aegadel.
- Nimetab kõik aastaajad ning kirjeldab nende kogetavaid tunnuseid kodukohas ja lastetegevusi eri aastaegadel.
- Kasutab esemete (kuni viis) arvu võrdlemisel sõnu *rohkem, vähem, võrdselt (ühepalju)*.
- Kasutab järgarve kuni viieni eseme või isiku positsiooni nimetamisel (*mitmes?*).
- Küsimuse põhjal kirjeldab, millised osutatud ümbritsevatest esemetest on teistest suuremad, väiksemad, pikemad, lühemad, laiemad, kitsamad, kõrgemad, madalamad.
- Otsustab, kas kaks antud kujundit on sama- või erisugused, ning kirjeldab nendekujundite erinevusi nurkade olemasolu, arvu, kujundi, suuruse ja värvuse alusel (ring, ruut, kolmnurk).

6aastane

- Otsustab ja põhjendab esemete kuuluvust või mittekuuluvust hulka erinevate tunnuste (suurus, värv, kuju, otstarve) alusel (nt mängukarud ja lennuk – lennuk ei kuulu siiahulka, ta on transpordivahend).
- Kirjeldab inimese võieseme asukohta teise inimese või eseme suhtes, kasutades õigesti sõnu *kõrval, ääres*.
- Nimetab õiges järjekorras kõik nädalapäevad ja toob küsimuste abil näiteid oma tegevuste kohta, kasutades mõisteid *eile, täna, homme*.
- Orienteerub ruumis juhendite järgi.
- Võtab vastavalt esitatud arvule (kuni viis) õigekoguse antud esemeid.
- Moodustab uue hulga (kümne piires) esemete lisamise või äravõtmise teel .
- Nimetab etteantud arvude hulgast, milline arv on antud arvule eelnev või järgnev.
- Paneb kokku kahe hulga esemed – liidab.
- Võtab ühest hulgast esemeid ära – lahutab.
- Suudab otsustada ja nimetada, milline ese (esemed) etteantud esemetest on lühem, pikem või ühepikkune (laiem-kitsam-ühelaiused, suurem-väiksem ühesuurused, paksem- peenem -ühepaksumad, madal – kõrge- ühekõrgused).
- Mõõdab esemete pikkust, laiust, kõrgust ja objektidevahelist kaugust kokkulepitud vahendite abil.
- Järjestab kuni 5 eset suurustunnuse järgi.
- Moodustab erinevaid vahendeid (pulgad, kõrred, paelad jms) kasutades etteantud kujundiga samasuguse kujundi.
- Koostab kujunditest näidise järgi ja näidiseta pilte.

7aastane

- Järjestab kuni viis eset pikkuse, laiuse, kõrguse ja paksuse järgi, kirjeldades ühte eset teise suhtes (pikem-lühem, laiemkitsam, kõrgem-madalam, paksem-õhem).
- Leiab ja kirjeldab juhendamise järgi ja omandatud mõistete abil etteantud punkti tasapinnal (paberil), ruumis ja õuealal (tuttavas ümbruskonnas).
- Nimetab kuude nimetusi ning teab oma sünnikuud ja -päeva.
- Määrab seieritega kellal kellaaega täistundides.

- Suudab kõnes õigesti kasutada sõnu *enne, praegu, hiljem, noorem, vanem* (nt siduda inimese eluringiga).
- Orienteerub tasapinnal (paberil).
- Koostab etteantud hulga järgi vahendeid kasutades lihtsaid matemaatilisi jutukehi.
- Liidab ja lahutab erinevate vahendite abil 5 piires ja kasutab matemaatilisi märke (+, -, =).
- Tunneb ja kasutab numbrimärke (0–9) ja arve (12ni) esemete arvu määramisel.
- Eristab mängulises tegevuses mõõtühikuid (km, kg, l, kr, s) ja rakendab neid õigetel kasutuseladel (nt poemängus: ühe liitri piima eest tuleb maksta 7 krooni; arstimängus: mängult on haiglani 10 km jne).
- Mõõdab pikkust, raskust ja vedelikku kokkulepitud mõõtevahenditega.
- Leiab erinevate kujundite ja esemete (nt silindrid, koonused, ristkülikud, kerad, kuubid, püramiidid) hulgast ümarkehad ja tahukad ning kirjeldab nende omadusi.

Valdkond „Kunst”

Kunstitegevuseks vajab laps teadmisi maailmast – oluline on oskus vaadelda ja märgata ning võimalus kogeda. Kunstiõpetus annab lapsele teadmise, et igas materjalis on võimalus teostuseks, vaatlemine aitab kaasa sellele, et laps teaks asjade mitmel otstarbel kasutamise võimalust ning tajuks nähtuste omavahelisi seoseid. Laps omandab teatud tehnilised oskused, mille abil ta enda jaoks maailma mõtestab, oma meeli ja mootorikat arendab.

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Kunst“

Laps:

- 1) tunneb rõõmu loovast eneseväljendusest;
- 2) kujutab isikupäraselt ümbritsevaid objekte ja sündmusi ning oma kujutlusmaailma;
- 3) vaatab, kirjeldab ja kujundab ümbritsevat ning tarbeesemeid;
- 4) kasutab õpituid voolimis-, joonistamis- ning maalimisvahendeid ja –võtteid;
- 5) kasutab materjale ja tööriistu ohutult ning sihipäraselt,
- 6) vaatab kunstiteoseid ja kirjeldab nähtut.

Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus

- 1) Igale lapsele antakse võimalus saada elamusi, tunda rõõmu ja rahulolu ning väljendada oma maailmanägemist.
- 2) Last suunatakse vaatlema ümbritsevat looduses ja tehiskeskkonnas, väljasõidul ning kasutama saadud tähelepanekuid voolides, joonistades, maalides ja meisterdades.
- 3) Teemasse sisseelamiseks kasutatakse mängu, muusikat, lavastust, jutu kuulamist.
- 4) Arvestatakse, et lapse jaoks on oluline loomiseks ja lahenduste leidmiseks teha katsetusi, otsida ja saada vastuseid tekkinud küsimustele, omandatud oskusi rakendada ning loovalt kombineerida.
- 5) Ergutatakse lapse kujutlus- ja algatusvõimet, jälgides, et säiliks tema isikupärane väljendusviis.
- 6) Kunstitegevusi viiakse läbi ka õues, neid lõimitakse teiste õppevaldkondadega.
- 7) Last innustatakse tehtut analüüsima ja arutlema, hinnanguid põhjendama.

Õpetaja loob ka väljaspool õppetegevusi võimalusi kunstiga tegelemiseks (põrandal, laua taga, õues), kunstivahendid on rühmas lastele kättesaadavad.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- 1) leiab ümbritsevat vaadeldes erinevaid detaile, objekte ja nendevahelisi seoseid ning kujutab ümbritsevat vabalt valitud viisil;
- 2) väljendab joonistades, maalides, meisterdades meeleolusid ning fantaasiaid;
- 3) kasutab kunstitöö loomiseks erinevaid vahendeid;
- 4) kujutab objekte neile iseloomulike tunnuste kaudu;
- 5) keskendub alustatud tegevusele ning loob oma kunstitöö;
- 6) loob esemeid erinevaid tehnikaid ja materjale kasutades ning räägib nende otstarbest;
- 7) koostab ise või valib sobivad motiivid või vahendid eseme kaunistamiseks;
- 8) kirjeldab kunstiteoseid, nende värve ja meeleolu.

Valdkonna „Kunst“ sisu

- 1) Kujutamine ja väljendamine: mõtete ning tunnete edasiandmine nähtaval kujul.
- 2) Kujundamine: objektile vormi, kuju ja esteetilise lisaväärtuse andmine.
- 3) Tehnilised oskused: voolimine, joonistamine, maalimine, meisterdamine.
- 4) Kunstiteoste vaatlemine, vestlused kunstiteostest ja kunstist.

2-3aastane

- sinise, punase, kollase ja rohelise värvi leidmine ümbritsevast;
- kaunistamine: nt täppide, joonte kleepimine tassile, sokile; maalimine kivile, jäljendite vajutamine plastiliiniplaadile;
- jämedate pliiatsitega või kriitidega erinevate joonte tegemine paberile;
- voolimismaterjal mudimine, tükeldab ja vajutamine; ümar- ja pikliku vormi voolimine (uss, kumm, pall);
- pintsliga täppide, joonte tõmbamine, pindade katmine;
- näpuvärvidega maalimine (sõrmede ja kogu käega);
- paberi kortsutamine; paberist tükkide rebimine;
- kujundite ja paberitükkide liimimine, kattes eelnevalt aluspinna liimiga;
- raamatuillustratsioonide vaatamine, nende põhjal jutustamine;
- oma pildist rääkimine.

4-5aastane

- oma muljete ja saadud kogemuste väljendamine piltides; fantaasiapildid;
- värvitoonide ja sobivate vahendite valimine oma pildi teostamiseks;
- sinise, kollase, punase, rohelise, valge, musta, pruuni ja roosa tundmine; heledamate ja tumedamate värvitoonide võrdlemine;
- esemete kaunistamine lihtsa kordusega mustriaga;
- tähtpäevakaartide valmistamine ja kaunistamine; kaunistamiseks sobilike vahendite valimine;
- motiivide tegemine šablooni abil, motiividega kruusi, taldriku, pluusi kaunistamine.;

- ümarvormide voolimine, nende õõnestamine pöidlaga vajutades;
- voolimismaterjali venitamine, pigistamine soovitud detaili saamiseks; voolitud detailide ühendamine;
- joonistamine ja pindade katmine erinevate joonistusvahenditega: värvi- ja viltpliatsid, kriidid, süsi;
- värvi ja pintli iseseisev käsitlemine; väikeste detailide lisamine pintslivajutuste ja -tõmmetega;
- ribade ja kujundite rebimine ja lõikamine paberist, nende kleepimine;
- ehte valmistamine nõõrile või traadile esemeid lükkides;
- meisterdamine looduslikust ja jääkmaterjalist; materjalide omavaheline ühendamine;
- kunstitööde ja raamatuillustatsioonide vaatamine, arvamuste avaldamine;
- jutustamine oma tööde põhjal – mida on oma töös kujutanud.

6-7aastane

- geomeetristest kujunditest keerukamate piltide loomine;
- jutustamine oma töö põhjal tegelastest, ajast ja kohast;
- kõige tähtsama rõhutamine oma töös suuruse ja värvivalikuga;
- ümbritsevas esinevate kõigi värvide tundmine, värvitoonide nimetamine, nt hallikas, taevasinine;
- mustri rütmi jätkamine;
- kaunistusmotiivide või mustrite kujundamine;
- voolimismaterjalide iseseisev kasutamine;
- voolimissegude valmistamine koos õpetajaga;
- erinevate joonistusvahendite kasutamine töös;
- värviraamatu kujundite värvimine;
- heledate, tumedate toonide ning peente ja jämedate joonte kasutamine pindu kattes; erineva jämedusega pintslite kasutamine;
- värvide segamine uute toonide saamiseks;
- lihtsa mänguasja meisterdamine; erinevast materjalist meisterdamine;
- objektide vaatlemine, detailide märkamine ja kirjeldamine;
- oma teose juurde loo mõtlemine, fantaseerimine;
- isikupärase teose loomine.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Kunst“

Sisu	3aastane	5aastane	7aastane
Kujutamine ja väljendamine	Tunneb rõõmu kunstitegevuses osalemisest. Leiab kritselduste hulgast nimetuse	Kujutab natuurist inspireeritu objekte isikupäraste sümbolitega. Jutustab oma piltides nii tuttavatest asjadest kui	Kasutab loovalt geomeetrisi kujundeid ja nende kombinatsioone keerukamate objektide koostamiseks. Püsib töös valitud teemas,

	andmist või jutustamist väärivaid kujundeid. Leiab ümbritsevast juhendamisel sinise, kollase, punase, ja rohelise värvi.	fantaasiatest. Kasutab emotsioonide, esemete kujutamiseks värvitoone omatunnetest lähtuvalt Võrdleb heledamaid ja tumedamaid värvitoone, tunneb sinist, kollast, punast, rohelist, valget, musta, pruuni ja roosat.	seada isikupäraselt tõlgendades. Jutustab temaatilistes töödes tegelaste tegevusest, omavahelistest suhetest. Rõhutab kõige tähtsamat oma töös värvi ja suuruse valikuga. Tunneb ümbritsevas esinevaid värve ja nimetab värvitoone.
Kujundamine	Kaunistab (täppidega, joontega) ruumilisi ja tasapinnalisi esemeid (lillepotti, papptaldrikut, paberit).	Koostab elementidest lihtsa mustririba, nt ääri kaunistamiseks. Kujundab õpetajaga koos tähtpäevakaardi. Valib kaunistusmotiivi ja lisab selle omavalitud kohale esemel.	Märkab mustri rütmi ja suudab seda jätkata. Kujundab kaunistusmotiivi või mustri. Selgitab omavalmistatud esemete otstarvet. Aitab kujundada tähtpäevaga seotud peolauda ja ruumi.
Voolimine	Õpetajat jäljendades muljub, ja näpistab, rullib ja veeretab voolimismaterjale. Teeb sõrme või pulgaga pehmesse voolimismaterjali jäljendeid.	Õõnestab ümarvorme pöidlaga vajutades. Muudab voolimis- materjalide kuju neid pigistades või venitades. Ühendab voolitud detaile omavahel.	Kasutab iseseisvalt tuttavaid voolimismaterjale. Valmistab õpetajaga koos uusi voolimissegusid. Niisutab voolingute ühenduskohti eseme tugevdamiseks.

Sisu	3aastane	5aastane	7aastane
Joonistamine	Tekitab iseseisvalt jämedate joonistusmaterjalidega erinevaid jälgi, püsides paberi piirides.	Jooni ja kujundeid ühendades joonistab keerukamate sümbolitega. Joonistab ning värvib pindu värvi ja viltpliatsitega, kriitide ja sõega. Kasutab joonistusvahendeid liigse surveta.	Kasutab soovi korral koos erinevaid joonistusvahendeid. Värvib kujundeid, varieerides käe liikumise suunda. Sobitab pindu kattes heledaid ja tumedaid, peeni ja jämedaid jooni.
Maalimine	Tõmbab pintsliga erineva suunaga jooni, teeb täppe ning katab pindu Trükib	Võtab iseseisvalt pintslile värvi ja katab pindu. Teeb pintsliga objektidele väiksemaid detaile.	Segab värve uute toonide saamiseks. Kasutab eri jämedusega pintsleid. Vältib värvide

	näpuvärvidega sõrmede ja kogu käega. Vajutab jäljendeid kattes templi iseseisvalt värvidega.	Ei kata maalitud pinda korduvalt.	määratumist.
Meisterdamine	Kortsutab iseseisvalt paberit ning rebib paberist tükke. Katab aluspinna liimiga, puistab sellele erinevaid objekte ja liimib kujundeid.	Rebib ja lõikab paberist ribasid ja kujundeid, kleebib neid. Lükib paelale, traadile auguga esemeid. Valib meelepärased meisterdamisvahendid ja neid kombineerides loob oma töö.	Kujundab või täiendab oma tööd, kleepides erinevast materjalist tükke. Valmistab lihtsa mänguasja täiskasvanu tegevust matkides.
Kunsti vaatlemine, vestlused kunstist	Vaatleb pilte, näidistöid ja raamatuillustatsioone ning vastab küsimustele. Näitab teistele oma tööd kui kunsteost ja räägib sellest.	Vaatleb omal algatusel pilte ja kunstitöid ning avaldab arvamust. Jutustab, mida ta on oma töödes kujutanud, mis materjale kasutanud. Suhtub heasoovlikult kaslase töösse.	Märkab teoseid või objekte vaadeldes detaile ja tajub meeleolu. Fantaseerib ja jutustab teose juurde oma loo. Kasutab raamatuillustatsioone, fotosid oma töö lähtealusena, luues oma variandi.

Valdkond „Muusikaõpetus“

Muusikaõpetus on lapse pädevuste kujundamisele orienteeritud protsess. Muusikaliste tegevuste kaudu on võimalik soodustada, kujundada ja arendada mitmeid üldpädevusi:

- oskust märgata ja hinnata ilu
- oskust eneseväljendusest rõõmu tunda
- oskust väärtustada loovust ja originaalsust
- oskust olla osavõtlik, tolerantne ja kaaslaste suhtes avatud
- rahvuslikku identiteeti
- keele ja mõtlemisoskuste suhestamist
- positiivset suhtumist loodusesse ja keskkonda
- mõõtühikutunnetust ja orientatsiooni ruumis

Oskuste, võimete ja väärtushinnangute kujundamise aluseks on lapse loomupärased ja arendatavad intelligentsuse vormid: emotsionaalne, kehalis– motoorne, muusikaline ja ruumiline.

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Muusika“

Laps:

- 1) tunneb rõõmu laulmisest ja musitseerimisest;
- 2) suudab keskenduda kuulatavale muusikapalale
- 3) suudab ennast loovalt väljendada laulmise, liikumise, tantsimise ja pillimängu kaudu;
- 4) suudab musitseerida nii rühmas kui ka üksi.

Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus:

- 1) on esikohal emotsionaalne ja aktiivne muusikaline tegevus;
- 2) kujundatakse ja arendatakse lapse muusikalis-loomingulisi võimeid, aktiivsust ning väärtushinnanguid;
- 3) arvestatakse lapse individuaalseid eeldusi ning toetatakse eduelamusele ja tunnustusele;
- 4) kasutatakse muusikat lõimiva tegevusena ka teistes õppe- ja kasvatustegevuse valdkondades; muusika on igapäevaelu osa nii argi- kui ka pidulike sündmuste puhul;
- 5) seostatakse üksteisega muusika kuulamine, laulmine, pillimäng, muusikalis-rütmiline liikumine, mängud, tantsud;
- 6) muusikapalade valikul lähtutakse laste huvist, ea- ja jõukohasusest.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- laulab ilmekalt loomuliku häälega ja vaba hingamisega;
- laulab eakohaseid rahva- ja lastelaule nii rühmas, ansambelis kui üksi;
- suudab laulu või muusikapala tähelepanelikult kuulata ning kuulatud muusikat iseloomustada;
- eristab kuulmise järgi laulu ja pillimängu;
- eristab tämbri ja kõla järgi õpitud pille;
- mängib eakohastel rütmi- ja meloodiapillidel õpitud lauludele ning instrumentaalpaladele lihtsaid kaasmänge;
- mängib lastepillidel ja oskab mängida ka pilliansambelis;
- liigub vastavalt muusika meeleolule;
- väljendab ennast loovalt muusikalis-rütmilise liikumise kaudu.

Valdkonna „Muusikaõpetus“ sisu

- 1) Laulmine;
- 2) muusika kuulamine;
- 3) muusikalis-rütmiline liikumine;
- 4) pillimäng.

2aastane

Muusika kuulamine

Äratada huvi ja armastust muusika vastu. Arendada kuulamistaju ja kujundada kuulamisoskust, muusika emotsionaalset vastuvõtlikust.

Laulmine

Äratada huvi laululise tegevuse vastu, õpetades jälgima täiskasvanu (õpetaja) laulmist, ergutades neid kaasa laulma. Laulude laulmisel kasutada palju näitlikku materjali (käpiknukud, mänguasjad jne.), valida repertuaari jõukohaseid laule. Laulude tutvustamine ja esitamine õpetaja poolt olgu ilmekas ja emotsionaalne, mis pakuks lastele huvi ning elamust.

Pillimäng

Tööks lastepillidega peab õpetaja andma lastele kindlaid teadmisi ja oskusi. Õpetada tuleb:

- kasutatava instrumendi nimetust
- pillide mänguvõtteid
- pillide hoidmise ja kasutamise reegleid
- iseloomustama instrumendi kõlavärvi

2 – aastastele lastele õpetada mängima ja kasutama oma kehapilli (plaksutused – patsutused, silitamine, sahistamine, trampimine, koputamine jne.), st. õppima tundma oma keha kui rütmi- ja muusikainstrumenti.

Tutvustada ja õpetada mängima kõlapulki, marakaid, randmekuljuseid, kasutades neid liikumisele, tuttavale laulule või muusikale kaasa mängimiseks.

Muusikaline liikumine

Äratada lastes huvi ja soovi liikuda koos muusikaga, ergutada liikuma vastavalt muusika meeleolule, matkides õpetajat: paigaltammumine, kõnd, jooks, kõnd päkkadel, keerutamine paaris ja üksikult, koosjalgu hüplemine, kükitamine, koputamine ühe ja vaheldumisi kahe jalaga, käte peitmine selja taha.

3aastane**Muusika kuulamine**

Jätkata kuulamistaju ja kuulamisoskuse arendamist, laiendades repertuaari. Arendada võimet emotsionaalselt reageerida erineva meeleoluga lauludele ja lastele mõeldud muusikale.

Arendada tämbri kuulmist, kasutades erinevate instrumentide esitusi.

Laulmine

Õpetada lapsi kaasa laulma, ergutada neid iseseisvalt laulma, järgides ühtset tempot. Mõõdukalt aeglane tempo on hilisema kantileense laulmise aluseks. Enamik laule põhinegu laskuval tertsil ning astmelisel liikumisel. Mitte laulda korraga 2 – 3 laulu järjest, sest lapse hääl väsib. Õpetada ja julgustada lapsi esinema, pakkudes selleks erinevaid võimalusi.

Arendada häält ja kuulmist erinevate muusikaliste õppemängude kaudu: Kas tunned häält? (tee järele!); Mis pill mängib?; Mis heli see on? Jne.

Pillimäng

Süvendada eelnevalt õpitud mänguoskusi, õpetada juurde uusi (kõlakarp, trumm, kuljused), eristama neid tämbri järgi. Kasutada õpitud pille liikumise, laulmise, muusikapala kuulamise saatteks.

Muusikaline liikumine

Õpetada ja ergutada lapsi liikuma lähtudes muusika meeleolust. Õpetada kõndi ja jooksu läbiseigi, keerutamist, poolkükki, kiikumist, kõndimist ja keerutamist koos paarilisega, ringi moodustamist ja ringjoonel kõndimist.

Matkida erinevate loomade – lindude liikumist, arendada fantaasiat.

Mängida lihtsaid laulumänge, arendada laste loovust ja fantaasiat, pakkudes selleks eriilmelisi muusikapalu.

4aastane**Muusika kuulamine**

Kujundada oskust kuulata muusikapala või laulu tähelepanelikult lõpuni. Arendada emotsionaalset vastuvõtu – ja väljendusoskust, kasutades selleks erinevaid metoodilisi võtteid. Õpetada eristama muusikas eriilmelisi väljendusvahendeid: kiire – aeglane, vaikne – vali, kõrge – madal, jne.

Arendada muusikalist mälu: õpetada ära tundma varemkuulatud – lauldud muusikapalu või laulu. Tutvustada lastele eesti rahvamuusikat – laule, laulumänge, tantse, ringmänge, pillilugusid.

Laulmine

Õpetada ja arendada laulmisoskust: laulda väljahingamisel vaba ja loomuliku häälega, selge diktsiooniga, emotsionaalselt, rütmikalt. Arendada ansamblitunnetust – alustada ja lõpetada laulu üheaegselt. Arendada ja treenida muusikalist mälu, kasutades varemõpitud laule, kuulatud muusikapalu. Innustada ja ergutada lapsi iseseisvale loominguisele tegevusele muusikaliste õppemängude kaudu. Julgustada esinema väiksema grupina, solistina. Õppeaasta lõpuks peaks iga laps oskama laulda mõnda õpitud laulu.

Pillimäng

Süvendada varemõpitud oskusi ja teadmisi, õpetada juurde uusi rütmipille: kastanjett, tamburiin, võrutrumm, kõlatoru. Kasutada õpitud pille liikumise, laulmise, lasteriimide, muusikapalade kuulamise saateks. Arendada ansamblitunnetust ja koosmängu oskust mängides ühtses tempos, pillimängu õigeaegset alustamist ja lõpetamist.

Muusikaline liikumine

Õpetada lapsi liikuma vastavalt muusikaosade või fraaside vaheldumisele, reageerima õigesti muusika algusele ja lõpule, eristades tempo muutusi, helitugevust, registreid. Õpetada liikuma ilmekalt, andes edasi muusika meeleolu erinevates liigutustes (lumehelbeke, lind, jänes, karu jne.). Õpetada liikuma kergelt ja rütmikalt, hoides keha vabalt ja kaunilt. Korrata varemõpitud liikumisi ja tantsuelemente(kõnd , jooks, hüplemine, keerutamine, kükitamine, liikumine ringis kätest kinni hoides), õpetada uusi: liikumine üksi hanereas või paarides ringjoonel, otsegalopp, sulghüplemine, püstplaks, kand – varvasastak.

Ergutada ja julgustada lapsi iseseisvale liikumisloomingule, pakkudes liikumiseks fantaasiat arendavat tegevust ning muusikat.

5aastane**Muusika kuulamine**

Jätkata muusikaliste väljendusvahendite õpetamist (rõõmus – kurb, naljakas – tõsine jne.)

Innustada ja õpetada lapsi eakohaselt iseseisvalt oma sõnadega muusikat iseloomustama.

Muusika kuulamise kaudu arendada ja kujundada muusikalisi põhivõimeid, fantaasiat ja loominguist kujutlusvõimet.

Laulmine

Pöörata laulmisel tähelepanu õigele kehahoiule, laulu ilmekale esitusele, rütmi täpsusele, puhtale intoneerimisele. Õpetada õigesti edasi andma laulu rütmi, meloodiat, alustama ja lõpetama õigeaegselt (tähelepanu eel – ja järelmängule). Arendada häält, kuulmist, fantaasiat, loovust, esinemisjulgust muusikaliste õppemängude abil. Innustada ja julgustada lapsi solistina esinema, leides selleks võimalusi nii lasteaias kui väljaspool .

Õppeaasta lõpus peaks laps oskama laulda nii rühmas kui iseseisvalt mõningaid aasta jooksul õpitud laule.

Pillimäng

Korrates ja süvendades varemõpitud, õpetada mängima lihtsamaid ostinaato saateid lasteriimidele, lauludele ja muusikapaladele. Eelnevalt õpitud pillidele lisanduvad puu agoogo, kõlataldrik, kõlaplaadid. Arendada improviseerimisoskust õppemängude kaudu.

Süvendada koosmänguoskust ja ansambli tunnetust, osaleda lastepilliorkestris, julgustada esinema solistina.

Muusikaline liikumine

Julgustada lapsi liikuma muusika saatel, rõõmu tundma rütmilisest eneseväljendamisest, innustades neid kasutama varemõpitud oskusi. Õpetada liigutuste täpsust, kaunist kehahoidu, oskust tantsida koos paarilisega (tähelepanu segapaaride moodustamisele). Õpetada ees – ja külgaloppi, hüpaksammu, käärhüpet. Arendada esinemisoskust ja – julgust, pakkudes selleks erinevaid võimalusi nii lasteaias kui väljaspool. Innustada lapsi fantaasia- ja vabaliikumisele, kuulates eriilmelisi muusikapalu, pakkuda rõõmu oma oskuste väljendamisest.

6aastane

Muusika kuulamine

Süvendada huvi muusika kuulamise vastu, õpetada tähelepanelikult lõpuni kuulama muusikapala või laulu; iseloomustama kuulatud, kasutades eakohast sõnavara. Laiendada muusikaliste mõistete ja väljendusvahendite sõnavara (mõtlik, laulev, tantsuline, südamlük, ähvardav, marsilik jne.). Õpetada eristama vokaal- ja instrumentaalmuusikat ning lihtsamaid žanre (marss, hällilaul, rahvalaul, tants)

Tutvustada mõisteid rahvamuusika ja helilooja, süvendada huvi eesti (rahva)muusika vastu.

Arenda kuulamisel loovust ja fantaasiat, pakkudes paladele pealkirju, liikumisi, joonistades.

Laulmine

Jätkata varemõpitud oskuste süvendamist, kujundades ilmekat ja emotsionaalset musitseerimist. Õpetada lapsi lauldes lähtuma teksti ja meloodia iseloomust, vaiksemalt ja valjemini, kiiremini ja aeglasemalt, selge diktsiooniga, esitama laulu rahulikult ja enesekindlalt.

Muusikaliste õppemängude kaudu arendada helilaadi ja rütmitaju, kuuldekujutusvõimet (astmed SO – MI, SO – RA). Innustada lapsi julgelt kasutama loovust ja fantaasiat, looma ise laulukesi.

Õppeaasta lõpul peab iga laps oskama peast laulda varemõpitud laste – ja rahvalaule.

Pillimäng

Motiveerida lapsi mängima seniõpitud lastepillidel, kasutades kaasmängu lauludele, liikumistele, lastelavastustele jne. Õpetada mängu guirol, metall agoogol, plaatpillidel (ksülofon, metallofon, kellamäng), trianglil, kbasal. Mängides kasutada erinevaid dünaamilisi varjundeid (*p*, *f*). Innustada omaloomingule ja fantaasiamängudele, moodustada erinevaid pillikoosseise. Õpetada piltsümboleid ning neid mängides kasutama.

Muusikaline liikumine

Innustama ja motiveerima lapsi liikuma muusika järgi, kasutades seniõpitud oskusi, jälgima kehahoidu, liigutuste sünkroonsust ja viimistletust, täpsust, väljenduslikkust.

Õpetada partnerit tantsule kutsuma (poiss tüdrukut, tüdruk poissi) viisaka kummardusega ning samuti pärast kohale saatma, hoolivust ning tähelepanu üksteises suhtes.

Õpetada vahetus – ja polkasammu, luisksammu, kõrvaleastesammu, käärhüpet, ees – ja külgaloppi, hüpaksammu.

Õpetada lihtsaid rahva- ja seltskonnatantse.

Süvendada oskust väljendada kehalise liikumise kaudu muusika erinevaid väljendusvahendeid: vaikne, vali ja paras, kõrge, madal ja keskmine, kiire, mõõdukas ja aeglane tempo, erinevaid karaktereid ja tegelaskujusid.

Pöörata tähelepanu individuaalsusele, pakkuda esinemisvõimalusi.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Muusikaõpetus”

2aastane

- Tunneb rõõmu kuulatavast laulust või muusikapalast.
- Kuulab, jälgib õpetaja laulu.
- Mängib õpetaja ettenäitamisel kaasa kuulnud muusikale kehapillil (plaksutab, patsutab kaasa pulssi või rütmi).
- Sooritab koos õpetajaga lihtsaid liikumisi vastavalt laulu tekstile (näiteks paigaltammumine, keerutamine üksikult, koosjalgu hüplemine, lehvitamine, käte peitmine selja taha, viibutamine sõrmega, kükitamine).

3aastane

- Reageerib emotsionaalselt vastavalt muusika iseloomule (nt plaksutab, kõigub kehaga vm).
- Huvitub laululistest tegevustest.
- Püüab õpetajaga kaasa laulda (lauldes kaasa näiteks üksikuid silpe, sõnu, laulu lõike).
- Osaleb laulude esitamisel (plaksutab või laulab kaasa).
- Mängib kaasa pulssi või rütmi muusika kuulamisel, liikumisel ja laulmisel kehapillil, randmekuljustel, marakal ja kõlapulkadel.
- Liigub koos õpetajaga vastavalt muusika meeleolule, arvestades pulssi ja meetrumit (näiteks kõnd-jooks, päkkadel kõnd, ühe ja vaheldumisi kahe jalaga koputamise, keerutamine paarilisega).

4aastane

- Kuulab laulu ja muusikapala.
- Väljendab emotsionaalselt kuulatud muusikas tajutud kontrastseid meeleolusid liigutuste ja liikumisega.
- Tunneb kuulmise järgi ära mõningaid õpitudlaule.
- Laulab rühmaga ühtses tempos.
- Laulab peast lihtsamaid õpitud rahva- ja lastelaule.
- Mängib rütmipille (näiteks kõlakarp, trumm, kuljused, pandeira) muusika kuulamise, liikumise ja laulmise saateks; eristab kuulamisel neid tämbri järgi.
- Väljendab muusika meeleolu liikumise kaudu (näiteks plastilise intoneerimise ehk loova liikumisega);
- Tantsib, kasutades eakohaseid tantsuelemente (näiteks põlvvetõstekõnd ja –jooks, liikumine hanereas ja ringis);
- Osaleb laulumängudes.

5aastane

- Kuulab huviga laulu ja muusikapala.

- Väljendab kuulatud muusikas tajutud meeleolusid erinevate muusikaliste tegevuste – liikumine, laulmine, pillimäng – kaudu (näiteks järgib tempot, rütmi kehalise liikumisega või tundes ära õpitud laulu), hakkab kaasa laulma.
- Laulab väljahingamisel loomuliku häälega.
- Esitab laule rühmaga ühtses tempos;
- Laulab peast teistega koos mõningaid rahva- ja lastelaule.
- Mängib ja tunneb kuulamisel tämbri järgi ära õpitud rütmipille; mängib rütmisaateid lasteriimidele ja lauludele;
- Ansamblimängus osaledes alustab ja lõpetab koos teistega, mängib nendega ühes tempos.
- Mängib järgnevaid pille: kõlakarp, trumm, kuljused, tamburiin, kõlatoru, võrutrumm, kastanjett.
- Muudab liikumist vastavalt muusikaosade ja muusikaliste väljendusvahendite vaheldumisele (tempo, dünaamika, register), arvestades pulssi ja meetrumit (näiteks liigub hanereas- ringis nii üksi kui paaris).
- Esitab õpetaja seatud tantse kasutades õpitud tantsuelemente.

6aastane

- Tunneb ära lihtsamaid žanre (marss, laul, tants).
- Väljendab loovalt muusika kuulamisest saadud elamusi.
- Laulab ilmekalt, lähtudes laulu ja teksti karakterist.
- Laulab peast õpitud rahva- ja lastelaule ja esitab neid rühmas.
- Mängib rütmi- ja meloodiapillidel (näiteks puu agoogo, taldrik, kõlaplaadid) lihtsamaid ostinaato kaasmänge (lühike korduv rütmi- või viisivõi meloodialõik);
- osaleb lastepilli ansambli mängus.
- Liigub ja tantsib sünkroonis teistega, kasutades näiteks hüpaksammu ja otsegaloppi.
- Kõnnib, jookseb ja reageerib muusika tempo muutustele rütmiliselt täpselt (näiteks muudab liikumissuunda vastavalt muusika dünaamikale ja tempole).

7aastane

- Kuulatud muusika iseloomustamisel kasutab eakohast sõnavara.
- Näitab üles loomingulist initsiatiivi läbi tegevuse toetudes oma kogemusele kuulnud palade suhtes (nt jutustab, mida kuulis muusikast).
- Eristab vokaal- ja instrumentaalmuusikas lihtsamaid muusikažanre (hällilaul, marss, tantsuviis, rahvalaul).
- Laulab ilmekalt voolava ja pehme häälega eakohaseid rahva- ja lastelaule, esitab neid nii rühmas kui üksi.
- Oskab mängida eakohastel rütmi- ja meloodiapillidel kaasmänge õpitud lauludele, lasteriimidele ja instrumentaalpaladele;
- osaleb lastepilli ansamblimängus.
- Mängib järgnevaid pille: puu agoogo, kõlataldrik, kõlaplaadid, guiro, metall agoogo, plaatpillid, triangel, kabasa.
- Väljendab ennast loovalt liikumise kaudu toetudes õpitud muusikalistele väljendusvahenditele (tempo, dünaamika, register, muusika meeleolu), näiteks kasutab külg- ja otsegaloppi ning hüpaksammu.
- Sooritab tantsuliigutusi sünkroonselt, väljendusrikkalt ja õige kehahoiuga.

Liikumine

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid valdkonnas „Liikumine“

Laps

- 1) Suudab pingutada sihipärase tegevuse nimel
- 2) Suudab aktiivselt tegutseda nii individuaalselt kui grupis;
- 3) Mõistab sportliku tegevuse osa inimese tervises;
- 4) Mõistab elementaarsete hügieeni ja ohutusnõuete vajalikkust;
- 5) Suudab matkida täiskasvanut harjutuste sooritamisel.

Õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel 6-7aastane laps:

- 1) keskendub sihipärasele kehalisele tegevusele;
- 2) peab liikudes või mängides kinni üldistest ohutusreeglitest;
- 3) sooritab põhiliikumisi pingevalt, nii et liigutused on koordineeritud ja rütmilised;
- 4) teeb painduvust, kiirust, vastupidavust, jõudu arendavaid harjutusi;
- 5) säilitab tasakaalu paigal olles ja liikudes;
- 6) kasutab harjutusi tehes mõlemat kätt, täpsust nõudvas tegevuses kasutab domineerivat kätt;
- 7) matkib harjutusi tehes täiskasvanut;
- 8) sooritab ühel ajal kaaslastega rütmiliikumisi;
- 9) liigub enda tekitatud rütmi järgi ühtlase ja vahelduva tempoga;
- 10) kasutab liikumisel erinevaid vahendeid;
- 11) mängib sportlike elementidega mängu;
- 12) peab kinni kokkulepitud mängureeglitest;
- 13) nimetab erinevaid spordialasid ja eesti tuntumaid sportlasi.

Õppe- ja kasvatustegevuse korraldus

- 1) Põhiliikumised eeldavad pidevat kordamist: liikumisosavus, liikumisvõimed ja liigutusoskused arenevad tegevusi regulaarselt korrates;
- 2) lapse liikumis- ja tegevusvõimalusi rikastatakse sportlik-arenduslike liikumisviisidega (jalgrattasõit, suusatamine, uisutamine);
- 3) peetakse oluliseks kõlbeliste põhimõtete ja enesekindluse kujundamist kehaliste harjutuste korrapärase sooritamise kaudu;
- 4) last ergutatakse oma oskusi ja võimeid hindama, kaaslasi arvestama, emotsioone valitsema ning mõistma kehaliste harjutuste vajalikkust;
- 5) arendatakse põhiliikumisi, koordinatsiooni, rühti, tasakaalu, liikumisvõimet, peenmotoorikat ning antakse tagasisidet.

Valdkonna „Liikumine“ sisu

- 1) Liikumisalased üldteadmised;
- 2) põhiliikumised;
- 3) liikumismängud;

- 4) erinevad spordialad;
- 5) tants ja rütmika.

Üldteadmised aitavad rikastada arusaamist ja teadmist liikumisega seotud enesekontrolli, hügieeni, ohutuse, samuti terminoloogia ja mõistete valdkonnas:

- oskus kuulata õpetaja korraldusi ja täita käsklusi sõnalise seletuse järgi;
- oskus jälgida oma liigutuste täpsust ja tulemuste resultatiivsust.

Põhiliikumised on aluseks täiuslikumale kehaliste võimete kompleksile, mida kujundatakse ja kinnistatakse kogu lapsea vältel.

Liikumismängudel võivad olla iseseisvad eesmärgid või kinnistatakse nende kaudu teatud teadmisi ja oskusi. Liikumismänge kasutatakse integreeritult kõigis õppe- ja kasvatusvaldkondades.

Kindlate spordialade tegevused: võimlemine, sportmängud, suusatamine, ujumine, uisutamine, kepikõnd, rulluisutamine.

Tants ja rütmika moodustavad liikumisõpetuse lahutamatu osa, neid saab lõimida muusikaõpetusega.

Kõigi tegevuste omandamisel eristatakse kolme etappi:

- esimeses etapis omandatakse tegevus üksikasendi või – liigutusena;
- teises etapis tehakse liitharjutusi või nende kombinatsioone;
- kolmandas etapis kasutatakse kahes varasemas etapis omandatud tegevusi koos kaaslasega või rühmategevusena.

Liikumisõpetuse õppesisu realiseeritakse nelja liikumisõpetuse vormi kaudu:

- 1) tegevused tunnis (põhiliikumised, loovliikumine, liikumismängud);
- 2) tervistavad tegevused (hommikune liikumine meeleolu loomiseks, sirutused ja puhkepausid teiste õppetegevuste vahel, õuetegevused);
- 3) aktiivne puhkus (spordi- ja tervisepäevad, peresportid);
- 4) tegevused looduses (tervisematkad, loodusrännakud).

2-3aastane laps

- kõnd ja jooks kasvataja järel; kõnd piiratud pinnal (nööri, võimlemispingil);
- rivistumine ringiks, kolonni ja paaridesse kasvataja abiga;
- hüplemine paigal, hüplemine edasiliikumisega;
- palli veeretamine, liikumine palli järel;
- palli viskamine kahe käega;
- roomamine, läbipugemine;
- kõnni- ja jooksumängud koos õpetajaga;
- kelgutamine õpetaja abiga;
- liikumine muusika järgi õpetaja abiga.

3-4aastane laps

- kõnd ringis käest kinni hoidmata, kõnd kolonnis; kõnd läbisegi peatustega;
- jooks kolonnis, ringjoonel, läbisegi; siksakjooks esemete vahel;
- kahel jalal hüplemine liikumisega edasi, üle joone (nööri);

- palli veeretamine, jooks pallile järele; palli veeretamine kaaslastele;
- palli või liivakoti visked üle nööri;
- roomamine toengpõlvituses kaare alt läbi; ronimine varbseinal,
- kõnd võimlemispingil, liistulaual, kaarredelil;
- 1-2 reegluga kõnni- ja jooksumängud; mängud orienteerumiseks ruumis, õuealal;
- võimlemisharjutused vahenditega;
- kelgutamine mäest alla, kelgu vedamine;
- suusatamine otsesuunas;
- liikumine ja liigutuste tegemine muusika järgi õpetaja juhendamisel,
- liikumine jalutuskäigul, matkal paarides, kolonnis.

4-5aastane laps

- kõnniharjutused erinevate ülesannetega (siksak esemete vahel, kõnd päkkadel, kandadel, põlvetoetega); rivistumine ühte viirgu, kolonni, paarikaupa kolonni;
- jooks tempo ja suuna muutmistega, seisakutega; põlvetoetjooks, sääretõstjooks;
- põlvetoetehüplemine paigal ja edasiliikumisega; galoppühplemine; hüplemine ühel jalal; paigalt kaugushüpe;
- seis päkkadel või ühel jalal; astumine üle takistuste; kõnd kõiel, liistulaual; jooks võimlemispingil,
- kelgutamine, mäest laskumisel pidurdamine jalgadega; libisemine suuskadel kasutades keppide abi;
- mängud pallide, rõngaste jm vahenditega mängud osavusele, kiirusele, orienteerumisoskusele; reeglitega liikumismängud;
- liikumine muusika järgi vastavalt rütmile.

5-6aastane laps

- rivistumine viirgu pikkuse järgi; kõnd jalatõstega ette, kõrvale; kõnd väljaastega; paariks loendamine;
- põlvetoet- ja sääretõstjooks vahelduvalt, jooks üle takistuste;
- harkihüplemine paigal ja edasiliikumisega; hüplemine üle joone, nööri, takistuste; paigalt kaugushüpe; kaugushüpe hoojooksult;
- palli põrgatamine; pallivise vastu seina, püüdmine; pallivise paarilisele; märkivisked; jalgpall,
- ronimine varbseinal vahelduva sammuga, lisaülesannetega;
- kõnd joonel, nööri liivakotike pea peal; kõnd kummulipööratud võimlemispingil;
- kelgul kaaslaste vedamine; kelgutamine mäest alla koos kaaslastega; suusatamine vahelduva libiseva sammuga;
- liikumismängud vahenditega;
- liikumine muusika järgi jäljendades erinevaid rütme ja tempot;
- iseseisev liikumine spordi- ja mänguväljakul; matkamine;
- sõitmine tõukerattaga, jalgrattaga, rulluisudega.

6-7 aastane laps

- joondumine viirus varvaste ja joone järgi;
- kõnnil ümberrivistumine;
- süstikjooks;
- märkivisked liikuvasse märklauda; kaugusvisked palliga, liivakotiga;
- veeremine toengkägarast ette ja taha; tarel ette ja taha;

- kõrgushüpe; kaugushüpe hoojooksult; hüplemine üle pendeldava hoonööri;
- kombineeritud teatevõistlused (vahenditega, ilma);
- ronimine varbseinal lisaülesannetega; köiel ronimine; hülgeroomamine;
- sportlike elementidega mängud – korvi visked, jalgpall; orienteerumismängud mänguväljakul;
- võistlusmängud kelguga; suusatamine koordineeritud liikumisega;
- rütmiliikumine sünkroonis kaaslastega; loov liikumine muusika järgi koos vahenditega;
- maastikumängud.

Lapse arengu eeldatavad tulemused valdkonnas „Liikumine“

2aastane laps

Liikumisteadmised

- Sooritab harjutusi aktiivselt ja entusiastlikult
- Liigub õpetaja juhendamisel ohutult

Põhiliikumised

- Ronib ning roomab üle ja läbi väikeste takistuste
- Kõnnib piiratud pinnal
- Säilitab kõndides ja joostes sihi
- Hüpitab käes palli ja jälgib selle suunda

Liikumismängud

- Mängib koos juhendaja ning kaaslastega kõnni- ja jooksumänge

Spordialad: võimlemine

- Sooritab ettenäitamise ja juhendamise järgi asendeid ja liikumisi
- Jookseb veereva palli, rõnga järel

kelgutamine:

- Istub kelgul, hoiab tasakaalu mäest laskudes

Tants ja rütmika

- Kasutab liikudes rütmipille juhendaja abil.
- Sobitab juhendaja abil liikumist muusika järgi.

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Mängib vabamängus iseseisvalt.

3aastane laps

Liikumisteadmised

- Valib teiste riiete hulgast välja võimlemisriided.
- Arvestab rühmakaaslaste aktiivses tegevuses.

Põhiliikumised

- Sooritab põhiliikumisi.
- Säilitab liikudes tasakaalu nii tasakaalupingil kui ka vähendatud pinnal.

Liikumismängud

- Mängib matkiva sisuga 1-2 reegluga kõnni- ja jooksumänge.
- Mängib iseseisvalt aktiivse liikumisega mängu.

Spordialad: võimlemine

- Sooritab võimlemisharjutusi eri asenditest erinevate vahenditega.

- Teeb harjutusi ettenäitamise ja juhendamise järgi ühtses tempos õpetajaga ning kaaslastega.
- Teeb painduvust ja kiirust arendavaid harjutusi.
kelgutamine, suusatamine
- Veab tühja kelku.
- Sõidab kelguga iseseisvalt nõlvakust alla.
- Liigub suuskadel otsesuunas.

Tants ja rütmika

- Kõnnib, jookseb ja hüpleb rütmiliselt muusika järgi.
- Sooritab õpetaja juhendamisel liigutusi muusika järgi erinevas tempos.

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Matkab õpetajaga või vanematega looduses.
- Teeb kaasa kuni 500 m rännaku, püsib kolonnis.

4aastane laps

Liikumisteadmised

- Sooritab harjutusi õpetaja korralduste ja sõnalise seletuse järgi.
- Järgib meeldetuletamise korral hügieeninõudeid.

Põhiliikumised

- Sooritab põhiliikumisi kombinatsioonides ja õpitud harjutustes.
- Teeb koordineerimise, tasakaalu ja osavust arendavaid harjutusi.

Liikumismängud

- Mängib 2-4 reeglita liikumismänge
- Pingutab end rühmategevustes ühise eesmärgi nimel

Spordialad: võimlemine

- Sooritab juhendamisel kuni neljast harjutusest koosnevat kombinatsiooni.
- Hoiab oma kohta erinevates rivistustes. Kolonnis, ringis, viirus.
kelgutamine, suusatamine
- Kasutab suuskadel liikudes käte abi ja keppide tuge.

Tants ja rütmika

- Sooritab imiteerivaid liigutusi muusika järgi.
- Plaksutab ja liigub vastavalt rütmile.

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Algatab iseseisvalt mängu
- Tegutseb iseseisvalt lasteaia õuealal.

5aastane laps

Liikumisteadmised

- Nimetab kodukohas harrastatavaid spordialasid ja peetavaid spordivõistlusi.
- Teab spordivahendite nimetusi ja kasutab erinevaid spordivahendeid ohutult.
- Õpitud tegevustes kasutab ohutuid liikumisviise.

Põhiliikumised

- Kasutab põhiliikumisi aktiivses tegevuses ja mängudes.
- Sooritab staatilist tasakaalu nõudvaid harjutusi.
- Teeb harjutusi väikevahenditega.

Liikumismängud

- Mängib kollektiivseid võistlusemänge.
- Osaleb jõukohastes teatevõistlustes.

- Tunnustab nii enda kui vastasmeeskonna edu.

Spordialad: võimlemine

- Teeb vahenditega (palliga, hüpitsaga) harjutusi eakohaselt tehniliselt õigesti.
- Valitseb oma liigutusi koordineerimiseks ja tasakaalu nõudvaid harjutusi tehes.
- Sooritab tasakaalu, painduvust ja osavust arendavaid harjutusi.

kelgutamine, suusatamine

- Veab kelgul kaaslast.
- Kelgutab mäest alla, täites eriülesandeid (nt haarab esemeid).
- Suusatades kasutab libisemist.

Tants ja rütmika

- Jäljendab liikumisega erinevaid rütme.
- Liigub vastavalt muusika tempo kiirenemisele ja aeglustumisele.
- Liigub muusika järgi iseseisvalt ja vabalt.

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Kasutab spordi- ja mänguväljakute vahendeid sihipäraselt
- Sooritab rännakuid ja orienteerub koos õpetajaga.

6aastane laps

Liikumisteadmised

- Osaleb lasteaia spordipäeval.
- Talub kaotust võistlusmängudes.
- Teab ja kasutab mõisteid õpitud terminoloogia piires.
- Mõistab hügieeninõuete olulisust.
- Õnnetuse või ohu korral teab, kuidas kutsuda appi täiskasvanu.

Põhiliikumised

- Käsitseb väikevahendeid aktiivses tegevuses.
- Ronib varbseinal vahelduva sammuga ning täidab lisäülesandeid.

Liikumismängud

- Käsitseb mängu ja spordivahendeid loovmängudes.

Spordialad: võimlemine

- Valitseb harjutusi tehes oma liigutusi ja kehahoidu.
- Säilitab dünaamilistes harjutustes tasakaalu.

kelgutamine, suusatamine

- Suusatab vahelduva libiseva sammuga.
- Käsitseb suusavarustust õpetaja abiga.

Tants ja rütmika

- Kohandab oma liigutusi etteantud rütmiga.
- Kasutab lihtsaid tantsusamme üksi ja rühmas tantsides.

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Suudab sõita tõukerattaga,
- kahe rattalise rattaga,
- liikuda rulluiskudel.

7aastane laps

Liikumisteadmised

- Nimetab erinevaid spordialasid ja mõne Eesti tuntuma sportlase.
- Keskendub sihipärasele kehalisele tegevusele.
- Liikudes ja mängides peab kinni üldistest ohutusreeglitest.

- Peseb ennast pärast aktiivset kehalist tegevust.

Põhiliikumised

- Sooritab põhiliikumisi pingevabalt, nii et liigutused on koordineeritud ja rütmilised.
- Säilitab paigal ja liikudes tasakaalu.
- Kasutab harjutusi tehes mõlemat kätt korraga, täpsust nõudvates tegevustes kasutab domineerivat kätt.

Liikumismängud

- Võistleb kombineeritud teatevõistlustes.
- Mängib sportlike elementidega mängu (korvi visked, jalgpall).
- Organiseerib ise liikumismänge.
- Peab kinni kokkulepitud mängureeglitest.

Spordialad: võimlemine

- Valitseb oma liigutusi nii ruumis kui maastikul.
- Orienteerub mänguväljakul ning sooritab kujundliikumisi, olles kolonnis esimene.
- Sooritab painduvust, kiirust, vastupidavust ja jõudu arendavaid harjutusi.

kelgutamine, suusatamine

- Osaleb kelguvõistlustel.
- Sõidab nõlvakust alla põhiasendis.
- Suusatab koordineeritud liikumisega.
- Käsitseb suusavarustust iseseisvalt.

Tants ja rütmika

- Sooritab rütmiliikumisi ühel ajal kaaslasega.
- Liigub enda tekitatud rütmi järgi ning vahelduva tempoga kiirelt aeglasele.
- Väljendab liikumise kaudu emotsioone.
- Kasutab liikudes loovaid vahendeid (linte, rätikuid, rõngaid)

Vaba aeg ja loodusliikumine

- Tegutseb iseseisvalt mängu- ja spordiväljakul.
- Mängib lihtsamaid maastikumänge.

Erivajadustega lapse arengu toetamise põhimõtted ja korraldus

Erivajadustega laps on laps, kelle võimetest, tervises seisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks on vaja teha muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, ruumid, õppe- ja kasvatusmeetodid) või rühma tegevuskavas.

Põhimõtted:

- arendustegevuse planeerimise aluseks on lapse eri arenguvaldkondade eelnev hindamine;
- esmase kahjustuse ja sellest tulenevate kõrvalekallete koostmõju arvestamine;
- arendava õpetuse rakendamine, mis toetub käsitusele lähima arengu tsoonist;
- arendamine algab võimalikult varases eas;
- suurem rõhuasetus lapse sotsialiseerimisele.

Korraldus

Erivajadustega laste arendustegevuses:

- seatakse lapsele jõukohased eesmärgid,

- selgitatakse konkreetsed arendamist vajavad valdkonnad ja oskused,
- valitakse õpetamise meetodid ja vahendid (kohandatakse kasvukeskkond).

Erivajadustega lapse, sealhulgas andeka lapse toetamine lasteaias on meeskonnatöö. Vajadusel koostavad rühma pedagoogid õppeaasta algul eripedagoogi ja teiste spetsialistidega ning lapsevanematega lapsele individuaalse arengukava. Vähemalt üks kord aastas tehakse kokkuvõtte individuaalse arengukava rakendumisest ning lapse edasistest vajadustest.

Lapse arengu analüüsimise ja hindamise põhimõtted ning korraldus

Arengu hindamine on vajalik, et:

- 1) määratleda lapse arengulised saavutused;
- 2) selgitada välja lapse erivajadused, õpetamise ja õppimise eripära;
- 3) aidata lapsel ise enda arengut ja edasiminekut näha;
- 4) toetada lapse õppimist.

Arengu hindamisel kogutakse informatsiooni lapse arengu eri valdkondadest. Hindamisse kaasatakse võimalikult palju lapsega seotud isikuid (lapsevanem, õpetaja, muusika- ja liikumisõpetaja, logopeed). Oluline on lapsekesksus ja valdkondade paljusus, et last hinnataks kui tervikut.

Põhimõtted

- Hinnatakse lapse edukaks toimetulekuks olulisi valdkondi: sotsiaalne kompetentsus, lähenemine õppimisele ja vajalikud kognitiivsed oskused.
- Mõõtmised peavad kajastama lapse arengu protsessi.
- Mõõtmistulemused peavad olema lihtsad ja kergelt interpreteeritavad, et õpetaja saaks neid jagada lapsevanemaga.
- Teatud perioodi järel korduvad mõõtmised annavad võimaluse lapse üldise võimekuse näitamiseks, alusoskuste, mõistetest arusaamise, probleemilahenduste ja õpimotivatsiooni hindamiseks.

Hindamise aluseks võetakse õppekavas väljatoodud lapse arengu eeldatavad tulemused vanuseti. Lapse arengut jälgitakse kaks korda aastas, andmed dokumenteeritakse.

Arengumuutuste ülestähendamise järel tehakse kokkuvõtte, kus tuuakse välja lapse tugevad küljed ja arendamist vajavad küljed. Edaspidiste tegevuste planeerimine toimub õpetaja, lapsevanema ja lapse koostöös. Probleemide ilmnemisel konsulteeritakse erispetsialistidega (logopeediga, psühholoogiga).

Arengukokkuvõtte ja lapse kasvumapi põhjal viiakse lastevanematega läbi arenguvestlused. Arenguvestlus on vestlus koostööpartnerite vahel, et täiendada vastastikku oma informeeritust lapsest.

Lapse arengu hindamise meetodid

Vaatlus võimaldab saada vahetut teavet laste tegevuse ja käitumise kohta, võimaldab uurida last loomulikus keskkonnas. Vaatlusi tuleb korraldada erinevate tegevuste juures, et selguksid lapse tugevad küljed ja võimalikud probleemid.

Vestlust kasutatakse lapsest lisainformatsiooni saamiseks. Vesteldakse lapsega, tema vanematega, teiste pereliikmetega, rühma lastega. Vestluses on kõigil võrdne õigus küsimusi esitada ja vastata.

Laste tööd - joonistused, taiesed, töövihikud - kõnelevad palju tema arengutasemest. Lapse tööd kogutakse tema arengumappi, mis annab ülevaate tema arengu dünaamikast.

Testid - kasutatakse põhiliselt koolivalmiduse hindamiseks. Väljaanded: P. Keesi „Täiskasvanu ja väikelaps“ (1990), E. Kulderknupp „Lapsest saab koolilaps“ (1998).

11. Õppekava uuendamise ja täiendamise kord

Iga õppeaasta alguses kinnitab pedagoogiline nõukogu õppekava arendamise töögrupi koosseisu. Töörühma ülesandeks on õppekava rakendumise hindamine. Õppekava uuendades ja täiendades lähtutakse sisehindamise tulemustest, rühmade õppe- ja kasvatustegevuse kokkuvõtetest. Analüüsitakse, kuidas soodustab õppekava ning sellest lähtuv õppe- ja kasvatustegevus laste arengut, mängu ja õppimist.

Iga õppeaasta lõpuks selgitab töörühm välja õppekava uuendamise ja täiendamise vajaduse. Vajadusel viiakse õppekavasse sisse muudatused. Muudatused arutatakse läbi pedagoogilises nõukogus, võetakse vastu otsused. Juhataja kinnitab õppekava muudatused käskkirjaga.

Lisa 1

Päevakava sõimes

7.00 – 7.30	valverühm
7.30 -	laste vastuvõtmine, mäng
8.30 –	hommikusöök
9.00 –	mäng
9.30 –	õppetegevused
10.30 – 11.45	õuetegevused
12.15 – 12.45	lõuna

12.45 – 15.00	riietumine, lõunauinak
15.00	riietumine, mäng
16.00 – 16.30	õhtuode
16.30 – 18.00	mäng, individuaalsed tegevused, õuesviibimine (võimalusel), kojuminek
18.00 - 19.00	valverühm

Päevakava aiarühmas

7.00 – 7.30	valverühm
7.30 – 8.25	saabumine, mäng, individuaalsed tegevused
8.30 – 9.00	hommikusöök
9.05 – 10.30	õppetegevused
11.45 – 12.15	õuetegevused
12.30 – 13.00	lõunasöök
13.00 – 15.00	riietumine, unejutt, lõunauinak
15.00	mäng, huvitegevused
16.00	õhtuode
16.30 – 18.00	mäng, individuaalsed tegevused, õuesviibimine (võimalusel), kojuminek
18.00 – 19.00	valverühm

